Rokovnjači.

Historičen roman.

Spisal Josip Jurčič. Papirnati Jožef z Kulpave

Prvo poglavje.

Še pred desetimi leti je bilo veliko slišati od Rokovnjačev. To so bili prava nadloga deželi, ki so po malem beračevali, po malem kradli, in s silo jemali.

„Novice“ 1855, str. 83.

Leta 1810. početkom junija meseca je bil lep solnčen dan. V Kamniku je bil semenj. Po cesti, ki drži od Mengša do Kamnika, jezdil je dolg mož v pólu kmetskej obleki iskrega konja, a štiri druge konje je poleg sebe in za soboj privezane gnal. Konji so bili, kakor se je na prvi hip videlo, različne starosti in vrednosti. Zato so trije hoteli bolj počasen korak vzdržavati, dva pak, in sicer tist, na katerem je bil jezdec in še drug sirec, bila sta mlajša in brzonoga. Tako je bil gonjač vedno prisiljen na desno in levo vleči in z vrbovo šibo priganjati, da niso počasnejši konji zaostajali in za svoje priveze vlekli. To je tudi izredno dobro znal, in čeravno je imel namestu sedla le sivosukneno kamižolo pod soboj, vzpenjal se je vendar na hrbtu svojega konja zdaj na to zdaj na ono stran, s svojo šibo udarjajoč po grivah, ali nazaj ali naprej obračajoč se s tako brezskrbnostjo in gotovostjo, da se je takoj poznalo: ta suhi mož, z dolzimi nogami, in dolzimi z usnjem obšitimi hlačami ter polhovo kapo na glavi, bil je vajen sedeža na konjskem hrbtu.

„Hej, to je Oblóški Tonček, kobilar in konjski mešetar,“ reče jeden izmej kmetov, katere je konjar prijezdil na potu. „Od tega se včasi po ceni kupi, čudno po ceni; včasi pa ne dá k sebi. Dolgo ga uže nisem videl.“

„Pravijo, da hodi noter k Mažjarom na Ogersko po konje in jih goni daleč noter v Lahe. Jezdi pa, kadar ima pravo žival, da pride v štirih dneh iz Karlovca tjakaj v laško deželo. Še spi na konji, kadar najbolj dirja.“

Tako je pripovedoval drug kmet, ki ga je poznal. Drugi, ki ga niso poznali, izpraševali so in zvedeli še o kobilarji Obloškem Tončku, da je zdaj zabogatel, ker uže s petimi repi dirja po cesti, a nekdaj je samo drugim kupcem mešetil.

V tem in podobnem razgovoru pridejo kmetje v Kamnik na semenj, na veliki trg. Semenj je bil majhen, ljudij malo, čas ni bil ugoden za velike shode. Vendar na glavnem trgu je bilo še prilično polno ljudij, kmetov in Kamniških meščanov, starih in mladih. Kajti razven prodajalcev in kupčevalcev, bilo je tu še nekaj druzega videti, kar je zlasti mladino zanimalo.

Pred mestno hišo je namreč na vzvišenem kámenu stal na tako imenovanem sramotnem odru obsojenec, berač, ki so ga nekateri le z imenom Tomaž poznali, drugi ga pa sploh niso poznali. Kamen, na katerem stati je bil obsojenec jedno uro vsemu ljudstvu izpostavljen, bil je le dva črevlja od tal visok, takó, da se je na sramotnem odru izpostavljeni ravno lehko po celem trgu videl. Pred prsimi je imel tablico, na katerej je bilo zapisano „tat“. Po tedanjem kazenskem zakonu je imel nepoboljšljiv zločinec tri dni za vrstjo po jedno uro tako na sramotni oder na javnem trgu izpostavljen biti, a berač Tomaž se je kazal denes prvi dan. Ker uže precej dolgo ni v Kamniku ta kazen rabila se, bilo je dovolj zijalov.

Tudi kobilar je izpostavljenca uže od daleč zagledal tem lažje, ker je bil na konji, sam vzvišen nad drugo ljudstvo.

Ko pa jezdec bliže prijaha, in zločinca na sramotnem odru natančneje pogleda, bil bi oster opazovalec videl, da je njegovo sicer usnjato in nagubano lice stemnilo se. Hitro skoči s konja, vzame kamižolo pod pázuho, in vodi svojo živino za uzdo dalje. Na oglu pak prosi tam stoječega dečka, naj poprime za nekaj časa konje, da bode dobil groš. Sam pa pristopi bliže v tolpo mej ljudi, ki so stali gosto natlačeni okolo sramotnega odra in ki so neusmiljeno sodili in obirali izpostavljenega tatú, berača Tomaža.

„To je Rokovnjač, kaj staviš?“ dé prvi gledalec.

„Poglej ga v oči, ali ni tak kot levi razbojnik na Golgati?“ vpraša drugi.

„Ta bi svojega očeta obesil, ko bi ga za sodnika postavili,“ reče še drugi.

„Kaj?“ prigovarja tretji, krepek hribovec, „le dobro si ga oglejte; ali ni tak, da bi samemu hudiču pálico posodil, s katero bi potlej hudič kakovega svetnika udaril, ko bi se samega Boga udariti ne upal?“

In glasán smeh mej množico odgovarja tej robatej primeri. Ko so se vse oči obrnile tja, kjer je ta govornik stal, videl je naš konjar, da njega nihče ne opazuje. Z očmi je izpostavljencu namignil, a takoj obrnil se in gledal po ljudéh, kakor da bi jih štel ali da bi nekaj premišljal. Ko se nekoliko bliže prerije, ogrne svojo kamižolo, sname kučmo od polhovih kožic, skrivaj jo obrne, da je bila vsa druge barve, od črnega sukna, in jo zopet natákne. Precej je bil nekoliko drugačen človek.

Kakor zanj nalašč, oglasi se na trgu boben. Mestni birič je bobnal, da ima ljudstvu nekaj imenitnega povedati. Sicer je svoje stvari drugekrati pripovedoval pred mestno hišo, od tam kjer je denes tat stal. A zdaj ni mogel, ker je sramotni oder tam bil. Torej se je ustopil na nasprotnej strani na usnjarjev voz, ki je na semnji stal. Ljudje so precej pustili izpostavljenega tatú in so se zbirali okolo mestnega biriča. Glasno in daleč razumljivo je ta naznanjal:

„Gospod Štefan Poljak, kateri gospodari na gradu Kolovci v imenu visokorodnega gospoda grofa Hohenwarta, in kateri je v našem okraji poglavar narodne garde, kakor jo je francoska vlada naredila, ukazal je vsem ljudém v Kamniku in daleč okolo Kamnika, v Mekinah, na Brdu, in v druzih krajih, povedati, da dobi tist, kdor pové ali pokaže, kakó bi se na sled prišlo tatinskej in razbojniškej družbi Rokovnjaškej, od njega na Kolovci ali v Kamniku precej petnajst kron ali trideset goldinarjev, ali v cesarskem avstrijskem srebru, ali v francoskih frankih, kakor kdo hoče. Kamniški mestni sodnik pak, gospod Janez Gavrič, prideva iz svojega še toliko, tudi petnajst kron ali trideset goldinarjev v francoskih frankih.“

Ker je bila to jako zanimiva novica, ponavljal jo je birič dvakrat, in na konci jo je osolil s svojimi šaljivimi opombami.

Pa tudi meščanje in kmetje so začeli živ posvet. Naj prej so rešili vprašanje, kdo je ta gospod Poljak s Kolovca, da je gospoda Gavriča, Kamniškega mestnega sodnika zet, da njegovo hčer Reziko jemlje v zakon, skoro bode svatovanje.

Lep denar obetata, zet in tast! Dobro bi ga bilo zaslužiti, to je bilo občno mnenje. Ali nevarno je. Toliko let je uže, kar se je ta človeška ljuljika zasejala, ti Rokovnjači. Ali nihče ne ve, koliko jih je? Pa kje so Rokovnjači, kje jih je mogoče prijeti? Enkrat so, pravijo, v Jelóvici, enkrat v Udnem Borštu, enkrat v Črnem grabnu, enkrat v Jermanovih Vratih, enkrat v kamniških mestnih gozdih nad izvirom Bistrice. To so pa le taki kraji, kamor nihče ne more za njimi, kdor nema vseh tistih hudičevih pomočkov in urokov, katere imajo oni sami, ki znajo vedeževati in coprati. Gospoda lehko druge ljudi pošiljajo lovit in sledit jih. Gospoda naj gredo naprej nad Rokovnjače, bodo videli, kaj bodo opravili, dokler sami nemajo v žepu roke od tacega otroka, ki je iz materinega telesa izrezan, in ki posušena na brinjevem ognji Rokovnjače varuje, da se znajo nevidne narediti, kadar jim se najhuje godi. Zato se imenujejo Rokovnjači, ker imajo take otroške roke v mavhi soboj za veliko silo.

In ko so kmetje in meščanje tako govorili, raznese se mej njimi naglo kakor blisk novica, ki jih je mogla v njihovej veri o strahovitej Rokovnjaškej moči le potrditi.

Mestni uječarski čuvaj, ki je imel stražiti berača Tomaža, na sramotnem odru stoječega, pristopil je bil tudi dva koraka bliže k mestu, od koder je birič svoj razglas razkričaval. Saj je bil izpostavljeni tat, njegov čuvanec, na nogah in rokah z močnim motvozom zvezan, torej se ni mogel z mesta ganiti. Ali ko je čuvaj čez nekaj hipcev spet po svojem varovancu ozrl se, ni ga več bilo! Široki štirioglati kamen, ki je bil za sramotni oder, stal je tu, a prazen, nobenega berača Tomaža ni bilo na njem! Zginil je bil, kakor da bi se bil v zemljo udrl. In nobeden človek ni videl, kedaj? Glej! Na tleh leži prerezana vrv, s katero je imel nogi zvezani. Tudi tablica, na katerej je bilo zapisano da je „tat“, ležala je odtrgana na tleh. Kam je bil zginil?

Brzo se mej ljudstvom po vsem trgu raznese vest: Tačas, ko je vse poslušalo, koliko gospod Kolovški oskrbnik Poljak in mestni sodec Gavrič obetata tistemu, ki Rokovnjače zasledi, rešili so ti isti Rokovnjači berača Tomaža, ki je gotovo jeden od njih!

In tak velik strah je vse ljudi obšel, da so se bledi kar mej soboj pogledovali, in sumnjali drug druzega, ali ni morda sosed tudi skriven Rokovnjač.

Hitro je stvar poveličala se. Čuvaj, ki je prej sam rekel, da ni nekaj trenotkov nič pazil, trdil je zdaj, ker se je za svojo kožo

bal, da se ni niti za jedno ped od kámena premeknil, temuč pred njegovimi odprtimi očmi je berača Tomaža s kamena zmanjkalo, nevidno kakor megle zmanjka na solnci, samo še bolj hitro. A ljudje so verjeli in od straha križali se.

„Rokovnjač je, opáljeno otroško roko ima pri sebi, nevidnega se zna narediti,“ dejali so in groza jih je bilo tako, da si nazadnje niso več upali glasno govoriti. Kajti kdo je vedel, da li ni Tomaž neviden v sredi mej njimi?

Kobilar Oblóški Tonček pak je sedel uže davno zopet na svojem konji, kamižolo je imel zopet zganjeno kot prej pod sedalom, kučma njegova je bila zopet siva polhóvka kakor prej, in ko je udaril po najbolj lenem konji, da bi odjahal na zgornji konec mesta, kjer je bil konjski semenj, razgledal si je prestrašno množico z zaničljivim posmehom. Pognavši svoje konje, vpil je: „Ogni se, ogni; da bi ti Rokovnjač sedel za vrat!“

Drugo poglavje.

On reconnait chaque jour le succes des mesures que Son Exc. le Gouverneur Général a prises pour purger le routes des brigands qui les infestoient sur quelques points.

Ljubljanski „Télégraphe officiel“ leta 1810. št. 23.

Tačas, leta 1810. so Francozje vladali v Iliriji, slovenskej zemlji. Dali so jej bili, zjedinjenej z delom Hrvatske in z Dalmacijo, ime Ilirije, kakor beremo v spominih maršala Marmonta, „kot spomin velicega imena v starem veku“. Napoleon I. je bil v tej deželi, katere strategično vrednost za strahovanje Avstrije je takoj izpoznal, postavil jednega svojih najtalentiranejših generalov za vladarja, ravno imenovanega maršala Marmonta, vojvodo Dubrovniškega. Ta je imel z naslovom generalnega guvernerja vse pravice podkraljeve. Organiziral je Ilirijo jako marljivo, ker je vedel, da je ta „pred dunajska vrata porinjena straža“. Tako je namreč sam Napoleon I. našo domovino imenoval. Za to je hotel iz nje narediti od francoskega cesarstva in od Italije nekoliko neodvisno deželo, posebej upravljano, po izgledu nekdanjih francoskih mark srednjega veka. Pri uredbi dežele je imel Marmont pred očmi najbolj vojaške ozire. Jako državniško o tem piše sam, da pri vsej organizaciji ni delal po kakem tujem uzoru, temuč

puščal je kolikor se je dalo domače uže utrjene zavode in šege, „kajti nič ni ljudem bolj neprijetno nego svoje navade brez potrebe izpreminjati,“ piše v svojih spominih. Tudi javne blagosti naroda ni iz vida puščal in skrbel je zlasti za to, da bi se javna varnost zopet povrnila.

To pa nikakor nij bilo lehko delo. Če se mora priznati, da se je za časa vladanja Francozov na Kranjskem v tem oziru mnogo storilo in dosti zboljšalo, zahvaliti se je bilo le čudovitej organizatoričnej zmožnosti, katere je vojak genijalnega francoskega naroda v vseh rečeh pokazoval v krajih, katere je zasedel.

Uže pod prejšnjo avstrijsko vlado je bila skrb za življenje in imenje podložnikov močno zanemarila se. To ni veljalo le o Kranjskem, nego sploh o Avstriji in srednjej Evropi. Država je imela vedno vnanje vojske, bila je v vednih zadregah, morala je obračati vse sile na svoje obrambo pred vnanjimi sovražniki. Tako je malo mogla brigati se za brambo proti notranjim protivnikom javnega reda. Vojakov je bilo, primerno z denašnjim časom, malo in teško jih je bilo dobivati iz ljudstva. In kar jih je bilo, rabili so se zunaj doma na mejah.

Na Kranjskem so se tačas naredili pri prehodu javne oblasti iz roke jedne države v roke druge novi neredi. Avstriji zvesti ali morda le odlikovanja željni uradniki so bili po mnozih krajih kmetom orožje dali in jih naščuvali zoper Francoze, zmagonosno v deželo prihajajoče. Ubogi, v orožji neučeni kmetje, to se ve da niso nikjer ničesa opravili proti rednej zmagovalnej vojski. Mnogokje so videli, da je njih podpihovalec, uradnik, ob pravem času pete odnesel, in vprašali so se: kak razlog imamo mi streljati se dati? Videči, da pametnega uzroka ni, razšli so se večjidel. Kateri so pa sovražnika počakali, ti so se razbegnili vsaj potlej, ko so videli, da vojak vse drugače strelja nego neuki nerodneži.

Ali orožje je bilo mej ljudi prišlo. Tisti, ki so se imeli zarad upora novih francoskih gospodarjev bati, bežali so v gozde in gore in od tam nemire delali. Kasneje, ko so Francozje za svojo vojsko novincev nabirali, bežali so dotičniki tudi radi v gozde in pomnožili število ljudij, ki so morali živeti od sile in ropa. Tako so bile ceste po Kranjskem nevarne. Zlasti mnogo francoskih uradnikov je bilo oropanih in ubitih, a tudi domačim druhal ni prizanašala. Vlada pa vsemu temu ni bila kos.

Občine so poleg vseh teh novih klateževv imele svoje velike križe tudi s starimi, od nekdaj neiztrebljenimi četami zlih ljudij,

ki so brez dela hoteli živeti na tuje stroške in ne ločili, kaj je moje in kaj je tvoje.

Mej temi je bila slovita zlasti po Gorenjskem, pa tudi po vsem drugem Kranjskem in v Istri razširjena tatinsko-roparska skrivna zádruga Rokovnjačev, kateri so bili od nékdaj grozna šiba kmetu in gospodu. A v teh nemirnih časih tuje invazije je bila njih predrznost do neznosnega viška prikipela.

Rokovnjači so imeli svojo staro dobro organizacijo, opirajočo se na strogo disciplino in vražno vero. Imeli so redne glavarje, znali so svoje mreže razpletati po celej deželi, in tisti, ki so bili v zadrugo popolnem sprejeti, imeli so celo svoj jezik, to je, mnogo besedij mej soboj ustanovljenih, kateri nihče drug v njih pomenu ni razumel. Ta jezik je prilično mnogo še do denašnjega dne ohranil se, in sicer nekoliko v spominu naroda, največ pa v zapiskih kriminalnih sodcev.

Ime Rokovnjači — Valentin Vodnik je slišal in zapisal tudi menj navadno imenovanje Rokovniki, a pri Preširnu se bere tudi o Rokomavhih — je staro in se opira na narodno vražo, ki smo jo uže v prvem poglavji omenili, in ki ni bila le mej našim narodom temuč po celej srednjej Evropi razširjena, namreč, da se z roko nerojenega deteta more čarati. Še dan denes prosti narodni ljudje ne pusté radi noseče ženske same na kak samoten pot, bojé se, da bi je Rokovnjači ne dobili. In temu razlaganju našega priprostega slovenskega naroda nahajamo znanostnega podpornika tudi v nemškej mythologiji slavnega učenjaka Jakoba Grimma, ki na strani 606 pripoveduje: „s prsti nerojenih otrok se morejo čarobnosti uganjati, če se zapálijo ali zažgó narejajo plamen, ki ljudi v hiši uzaspáni, da se nobeden ne probudi.“ — Tudi na Francoskom je morala mej narodom nekdaj ista vražna vera biti, kajti beremo, da v „coutume de Bordeaux“ je v čl. 46 govor o copranji z rokami mrtvih otrok.

Ko so Francozje zasedli Ilirijo in je bil energični maršal Marmont imenovan — kakor Valentin Vodnik v prevodu neke vojne sodbe l. 1810. pravi — za „general poglavarja slovenskih dežel“, začeli so bili najprej Rokovnjače na Notranjskem in v Istri trebiti. Maršal v svojih, kasneje po njegovej smrti izdanih spominih to sam pripoveduje: „Razuzdanost teh tatov in razbojnikov je bila tako velika, da si prebivalci niso upali iz mest, ako se niso prej vsako leto z razbojniki pogodili, koliko jim bodo dali, več ali mánj, kakor so bili premožni

ali ne. Ako se je kak človek hotel te naklade osvoboditi, razdevali in pustošili so tatje njegovo imenje. Moja dolžnost je bila to zlo odpraviti. Ali imel sem, tako rekoč, še le protivje prebivalcev premagati, ki so se prestrašili, ko so slišali, da se imajo razbojnikom zameriti in ki so se bali za svoje stanovanje, za svoje življenje, ako javno oblastvo zoper razbojnike nič ne opravi, kakor so videli, da se je to prej večkrat zgodilo." Prav tako, kakor z isterskimi Rokovnjači, moralo se je postopati z gorenjskimi, ki so imeli svoje središče v kamniških hribih. A ta boj bode ravno pojasnjen iz naše pripovesti, zatorej se k njej vrnimo.

Tretje poglavje.

Govorila sva mej saboj
O visokej stvari
Rešetáli so mej saboj
Kmetje svoje vboštvo.
Pa mi zlodej glavo zmoti,
Vrže me za kmeti;
Skoči z manoj moj prijatelj
V tek spustè se kmetje.
Levstik.

Naravno je tedaj, da je bil v tako nevarnih časih spomladanski semenj leta 1810. v mestu Kamniku prav majhen. Kmetje so se bali prodajati, če so kaj imeli, nekoliko zato, ker je bilo nevarno denarja imeti, nekoliko pa tudi zato, ker so bili zmešani zarad preklica in ne polne veljavnosti prejšnjega avstrijskega denarja, zarad uvedbe novih „frankov" in zarad različnih pretiranih govoric, kakor se v tacih časih rade mej kmeti raznašajo. Kupovat hoditi so se tudi bali, ker je bil vsak pot opasen pred roparji. Kdor ni torej prav moral, ostal je domá. Kamniški prodajalničarji so torej z opravičenjem tožili, da ni skoro nič trgovanja, da semenj uže dolgo ni bil tako slab, da še nikoli ni bilo tako malo ljudij. Tudi kamniški krčmarji so bili slabo zadovoljni, ker so videli, da bodo morali polovico za semnjarje pripravljenega mesá sami jesti in da vina ni bilo treba posebej za ta semenj nastavljati. Le jeden krčmar je bil izvzet, jeden je imel poleg slabega semnja vendar nekoliko pivcev.

To je bil krčmar Jošt Vlagar, ki je točil vino in žganje v svojej malej hiši na severnej strani Kamnika, na levem bregu Bistrice.

Mej vsemi pivci ob tem semanjem dnevi v Vlagarjevej krčmi je bil najbolj glasán Blaž Mozól, petinštiridesetleten človek, pa na

videz starejši, velike rasti, posušenega lica, a jako živih in iskrih očij, nekoliko zanemarjen v obleki ali vendar oprán in osnažen. Zmirom in zmirom je vstajal izza mize; govoril s celo izbo, zdaj s tem, zdaj z onim, zmirom šaljivo in zbádljivo, takó, da je zdaj živ smeh, zdaj rezno zabavljanje odgovarjalo mu. Zlasti trem sumnjivim neznancem, ki so za ozko mizo pri peči sami sedeli, metal je ostre puščice, tako da so ga oni srdito pogledovali.

Poleg njega je sedel lep mož, najmenj deset let mlajši, v kmetskej pa izredno skrbnej obleki:

„Nikarte, strijc, molčite pa pijte," reče ta Blažu, potegne ga z močjo poleg sebe na sedež in mu vino toči. „Pustite ljudi na miru."

„Veš kaj, Nande," govori strijc Blaž Mozol mlajšemu sosedu na uho, „Nande, verjemi ti meni, da so oni le trije, ki pri peči sede, kakovi Rokovnjači, továriši berača Tomaža, ki se je denes v zemljo pogreznil, če ni ušel. Pa jaz se jih nič ne bojim."

Pri tej srdito govorjenej trditvi Blaž Mozol spet vstane, a lehka rudečica spreleti obraz mlajšega tovariša, katerega je oni Nanda imenoval in čegar roke so bile bolj bele in mànj delavne nego druzih omiznikov.

„Naj bodo oni, kdor hoté, kaj nama to mari; dražite jih nikar," reče Nande bolj tiho, a pomakne svoj klobuk iz zajčje dlake niže na oči, da je zasenčil široki a lepi obraz.

„Drážiti? Menda se jih vendar ne bojiš?" ropoče Blaž. „Ti, veš Nande, če misliš moje sestre hčer za ženo jemati, moraš znati tudi udariti, kadar je treba, posebno dokler še fantuješ. One le tri Rokovnjače pri peči pa jaz sam nase vzamem in se jih upam s starim metljiščem poditi skozi celo kranjsko deželo tja v Lahe. Ti capinje bi bežali kakor pes, kadar je klobaso ukradel."

Glasno so se kmetje zasmijali okolo. Oni trije pri peči so mrmrali nevoljno mej soboj, jezno in zaničljivo pogledovala Blaža in pili. Dva sta bila mlajša, jeden star. Vsi trije so bili slabo opravljeni z različno, močno ponošeno, in ne njim na telo novo umerjeno obleko. Starejši je imel malo osivelo brado razraslo gori do pod očij. Mej mlajšima je bil jeden majhen, šepav in je imel širok obraz, od koz razjeden. Drugi je bil srednje rasti, debel in lasje so mu padali kakor griva dolgi po plečih. Tega je Blaž uže večkrat videl, dva sta mu bila pa neznana.

„Poznaš li one?" vpraša ga nasproti sedeč kmet.

„Ne poznam vseh treh, ne, ali jaz imam tak dober nos, da Rokovnjača uže pol ure daleč dišim, kakor Rokovnjač biriča in lisica past.“

„Pij, a ne delaj zabave, Blaž. Spet bi se rad tepel, ali denes se pod mojo streho ne boš,“ reče zdaj krčmar Jošt Vlagar in pobriše drobtine in razlitke po mizi. Blažev mlajši sosed dene roko na čelo in z očmi pritrjevalno namigne krčmarju. Toda Blaž Mozól je bil, kakor se je z njegovega izredno iskrega očesa videlo, uže nekoliko vina prepoln in torej nepokoren. Rekel je:

„Ti si grd človek, Jošt, da ti povem, če imaš prav dobro vino, Bog ti pomagaj! Grd človek si pa res, če mene zmerjaš, ki sem dober kristijan. Tam pri peči, glej, imaš Rokovnjače; če niso vsi trije, jeden je gotovo, ker meni smrdi, kakor hudiču krst. One pokaraj, Jošt, a ne mene, kristijana, da bi te pasla sama kisla repa!“

Mej tem je bil zlezel Blažev tovariš izza mize, in skrivaj namignil krčmarju naj gre iz izbe za njim. Blaž je rotíl se dalje, posnemajoč pridigarski glas kmetom govoril, a vedno po strani pogledaval:

„Resnično, resnično vam povem, prijatelji moji, ko bi nas jeden mogel vse Rokovnjače pobiti, to bi bilo grozno veselje v nebesih in v peklu: v nebesih, ker bi se na tem svetu več toliko razboja, tatvine in greha ne delalo, kakor ga ta nesnaga dela, a v peklu bi vsi hudiči plesali od veselja, da so enkrat te kranjske zlodje méd-se dobili. Pa meni se zdi, da se je uže konoplja razrasla, iz katere bo vlakno pleteno, da jih bomo obesili vse. Novi gospod grajščinski oskrbnik kolovških gospodov se jim je zarotil, Rokovnjačem, da hoče vse povesiti, ste li slišali? Davi je bilo na semnji klicano, da dobi 30 tolarjev, kdor pové, kje imajo brlog, ali kdor ujame kakovega glavarja. Kdo jih bo zaslužil? Ko bi jih jaz mogel! Precej! Nič se jih ne bojim!“

„Jaz grem,“ reče jeden kmetov druzemu, tiho in boječe.

„Čakaj, da plačamo, jaz pojdem s toboj,“ reče oni in dregne druzega tovariša, rekoč:

„Če je res onih ciganov kdo Rokovnjač — vedeti ne more nihče kot Bog, ki jih pozna, mogoče je vse — potlej ni dobro zraven biti, ko jim Blaž zabavlja. Pridejo lehko po noči in mi streho nad posteljo zažgó, kaj si morem za to. Tak lehko usta razteza, ki nema ni hiše ni otrok, ki je vse zapravil, kakor Blaž. Za to bežimo, piján je in preveč naravnost govori, kar misli.“

Plačavši svoje račune so kmetje odhajali drug za druzim. Blaž pak je dalje Rokovnjače obdelaval.

Trije možje pri peči so bili ali zelo potrpežljivi ali pa so se bali krepkega kot pretepalnika poznanega Blaža Mozola, zlasti ker kaki štirje kmetje so bili še v sobi, ki bi mu bili morda pomagali. Zdajci je bila Blaževa pozornost za nekaj hipov odvrnena na drug predmet.

Vrata se odpró in v izbo vstopi gost, s konjskim bičem v roci. Blaž Mozol ga takoj izpozná; zato vzdigne svojo čašo in ga kliče vesel, kakor da bi Bog zná kako ljubljenega pobratima po dolgej ločitvi zopet zagledal:

„Hejo, hoj! Tone Obloški, Rajtguzen, na pij, Rajtguzen! Še zmirom si suh kakor drenov klin, ki je devet let v dimu visel, o ti ljubi moj Rajtguzen, Rajtguzen, ti konjski lišáj, ná, pojdi pit, Rajtguzen! Suh si pa res kakor kajžarska koza sušca meseca, Rajtguzen! Hejó!“

S tem imenom počeščeni došli novi gost, nam uže znani kobilar ali konjski mešetar Obloški Tonček, pride k mizi, spusti dolgi konjski bič ob sebi, da glasno na tla trkne, roko obriše ob grobosuknene hlače, ki so bile z usnjem obšite na sedálu in mej koleni, kakor jih imajo jézdeški gospodski hlapci, prime ponujano čašo, ovrtí jo dvakrat in reče Blažu za prijateljski odzdrav:

„Suh? Nu, ti se tudi ne moreš z mastjo bahati, Mozól. Ali te še ni nihče pretepel, kakor bi bil zaslužil, ko si lepo doto zapil in zabíl? Ti si tudi suh, da si lehko doma za pečjo ležiš po zimi, in kruh ješ, ki so ga drugi pridelali, po leti se pa v senco zavališ, klada ti pijanska! Kaj misliš, da ne vem? Dokler je tvoja dleta pela, pili smo ga, da je bilo vse mokro. Zdaj ti pa včasi uže bolj grčavo hodi, slišim. Pa vendar še tudi staremu prijatelju napiješ, in kapljo privoščiš. Zato dobro zdravje, Blaž!“

Rekši popije konjar iz Blaž Mozolove polne čaše polovico.

„Le stresni ga, da boš dno videl, to vse Nande plača, ne jaz. He, Jošt, vina na mizo, ali te kislice vinske, ki ni vredna, da bi jo podganam nastavil, a piti jo pa moramo vendar. — Sedi sem, Rajtguzen!“

(Dalje prihodnjič.)

Gódec na plési vrtí in obráča,
Kakor se zdí mu, človéško petó;
Kádar upéha teptánje plesáča,
Smêšnice, šále iz ust mu gredó.

Živi, kar cvíli in drgne in píha!
Živele gósli, trobénta in bás!
Živi za básom Velénjski Staríha,
Ž njím godernjáje pri pêči na glás!

H koncu vrníte še mêni zdravíjco,
Dôvolj sem časa le jaz jih vrstíl;
Polno posódo vzemíte v desníco,
Da bi na slávo mi vsák jo izpíl!

Létom se naglo umíkajo léta,
Dán porodí se iz préjšnjega dné;
Vénec nevésto nocój še opléta,
Prazne si jútri počêšeplasé.

Stanislav.

Rokovnjači.

Historičen roman.

Spisal Josip Jurčič.

(Dalje.)

„Pred pol ure je še vino hvalil, zdaj zmerja. Sit si, sit, domóv pojdi,“ reče krčmar Jošt.

Blaž se zdaj ogleda in vidi, da so bili uže tudi zadnji štirje kmetje odšli. Njegovega tovariša Nanda tudi ni bilo nazaj. Novoprišli konjar pak ni prisedel k njemu, temuč sédel k mizi pri peči, k trojici, katero je Blaž rokovnjaštva dolžil.

„Kam je šel Nande? Kje je, Jošt, povej,“ reče pijani Blaž.

„Šel je in plačal je vse, le še ti pojdi za njim,“ deje krčmar, „dosti imaš.“

„Zakaj me podiš? Misliš, de nemam denarja? Več kot ti, več kot ti, Jošt.“ Rekši išče Blaž po žepih, ali ničesa ne pokaže, tako da se je moralo misliti, da ali ničesa néma, ali pa je uže vino tako premagalo ga, da ne najde.

„Kdo je ta Nande, ki je tako neumen, da zate plačuje?“ vpraša Blažev znanec Obloški Tonček od druge mize pri peči sem.

„Kdo je Nande? To sam Bog vé, jaz uže ne. In nihče pri nas ne. Res, udari me po glavi ali koder misliš, če vemo kdo je Nande, ali kod je prav domá. Naj bo od koder je,“ govori Blaž. „Pri nas se žéni. Našo Polónico bi rad, moje sestre hčer. Čedna mala púnica, tako lepa, da bi jo ciganje ukrali, ko bi jo videli. Od našega soseda je kupil v last vse: poslopje, njive, travnike, hosto, še mačko. In polovico je z gotovino plačal, s starimi tolarji, tako ti rečem, veš? Ampak, ti pojdi k meni! Kaj si tam sédel?“

„Nu, tak zet k hiši, ki ima denar in za vino rad plača, to ti je po volji, ka ne? Ka ti ni nikoli povedal, od kod je prišel?“

„Od kod? Tam iz Štajerskega od nekod. Ne vem več, kako se pravi. Ali to je čudno, ali ni čudno? ljubi moj Rajtguzen, da kadar govori, takó govori, kakor mi govorimo, le malo bolj zavija kakor naši poljci doli. Ne zavija pa takó, kakor sem slišal, ko sem enkrat z ranjco svojo materjo na Štajersko na božjo pot šel, v Gornji grad, kaj misliš ti, Rajtguzen? Vidiš ti zmirom po Obloški zavijaš, tako nekako po Ribniški „nájsem-nájsem“. A ta naš Nande, ki bi rad pri mojej sestri zet bil, nič ne zavija po štajerski. Denar pa uže ima, to je res. In naša deklè, Polonica, ta ga rada vidi, kakor da bi nobednega druzega ne bilo. Tako ti povem, ljubi moj prijatelj Rajtguzen. Pa sem se vsedi, Rajtguzen, kakó boš ti tam sedel, pri tistih grdih Rokovnjačih?“

Konjar ga čudeč se, skoro prestrašen pogleda. A videč, da je Blaž govoril le tja v en dan, ozre se po treh tovariših, ki so jezno mrmrali, migne jim naj bodo mirni in reče:

„Če z menoj govoriš, reci mi kakor je prav. Jaz sem Tone, a ne Rajtguzen.“

„Ne Rajtguzen?“ vpraša, neverujoč Tomaž, z zategneno vinskim glasom Blaž Mozól. „Beži no, beži? Zakaj bi ti jaz ne rekel Rajtguzen? ki si. Misliš, da rés nisem slišal, zakaj se ti tako reče? Po kranjski se kličeš Obloški Tone, to je res, zato ker si z Oblok in si na sv. Antona krščen. Po nemški se pa tacim hlačam, kakor jih imaš ti (učeni naš Blaž je menda kedaj slišal „reithosen“,) kliče rajtguzen! Zato ti pa ljudje pravijo Rajtguzen, da boš vedel. In Rajtguzen si, in Rajtguzen boš! Zavoljo tega si še vendar tudi lahko zveličan, kadar peté stegneš in kadar ne boš več mogel po semnjéh za konje goljufati. Veš ti, jaz mislim, da Bog uže tudi nekoliko nemški zná, da vé, kaj to pomeni Rajtguzen. Kako, da bi Bog ne vedel, če jaz

vem, ki nisem učén, da bi djal, kdo ve koliko. Rajtguzen ti pravijo, pa ne treba zameriti.“

„Še enkrat mi tako reci, pa dobiš s tem le po glavi!“ Rekši vzdigne Obloški Tone jezno svoj bičevnik.

„Kakó da bi ti ne smel reči? Zakaj da bi ti ne smel reči Rajtguzen?“

Komaj je bil Blaž besedo izgovoril, plane Tone od mize po konci, skoči na Blaža in ga z močjo po glavi udari. Blaževa glava pak je bila trda, udarcev vajena, zato se nje gospodar tiho izza mize vzdigne in s svojo dolgo roko črez mizo zgrabi protivnika in ga krepko drži dotlej, da se izza mize izrije. Precej sta bila oba moža, ki sta si pred nekoliko minut še prijateljsko napijala, v divjem boji sprijeta. Oni trije so bili vstali in čakali, da li bode Tone sam zmagoval. A ni bilo dolge dvombe. Blaž je bil močnejši. Da si je uže mnogo pil, bil ga je udarec po glavi táko zdramil, da je ravno vsa kri v njem vzkipela. Kot vajen tepežnik, povije svojega protivnika v trenotku takó, da mu vso moč vzame, izpodnese mu nogó in ga vrže po tleh, da je padši podplate na kvišku pokazal.

V tistem hipu pa Blaž vidi, da gredo vsi oni trije nádenj, katere je prej z Rokovnjači pital in zmerjal. Proti trem in še onemu braniti se, ki se bode s tal pobral, to ni bila Blažu več šala. S kletvijo, tako glasno, da bi se bila skoro lehko po celem Kamniku slišala, in katera je najbrž namen imela, sovražnike strahovati, pograbi Blaž Mozol neroden in težak stolec od črešnjevega lesa izza mize in se z visoko vzdignenim kot zaščitnim in napadovalnim orožjem urno v kot k vratom pomakne, da bi imel hrbet od dveh stranij obranjen.

„Kateri mi blizu pride, tega udarim, da se bo še na sodnji dan domislil, kdo ga je,“ bahato vpije Blaž Mozol in njegove žive oči tekajo grozeče od jednega do druzega. Bali so se teškega stola v Blaževih rokah in res se mu nobeden približati ni hotel. Ali Blaž je videl, da sta dva, šepavi mali, in oni drugi debeli, vsak velik nož izza visocih črevljev izvlekla; starejši je bil gotovo tudi oborožen. In konjski mešetar Obloški Tone ž njimi! Štirje proti jednemu. Blaž si nameni, kadar bode kdo vrata odprl, príliko porabiti in v vežo skočiti, da kaj boljega za bran v roko dobi, nego je ta nerodni stol. V izbo stopiti pa je imel skoro kdo, vsaj krčmar če drug nobeden. V ta namen Blaž z vpitjem ošteva Rokovnjače na debelo.

„Le pridi no kateri vas sem, da mu bučo zmečkam, kakor kašo. Klobase bomo delali iz vas za pse. Vi ste še slabši kot psi, ker psi nosijo vsaj svoj kožuh, vi pa ne svojega, ampak ukradeni kožuh nosite, duše rokovnjaške, tatinske!“

Kakor je pa lehko misliti, pokazala se je ta Blaževa metoda, protivnike potolažiti, ali od sebe odvračati, krivo, ker bili so vedno bolj razdraženi, in oni mali šepavi je svoj težak nož s tako silo v psujočega Blaža zalučil, da se je ostrina močno v stol zasadila, s katerim je Blaž urno in po sreči nož prestregel. Ali zdaj se gane stari sivobradec, in ko prime težki cinjasti plošček z mize, s katerega je bil ravno mesó snedel, odpade mu brada in Blaž sè strahom spozna, da je to óni berač Tomaž, ki je dopóludne še na sramotnem odru stal a potlej zginil. Nobednega dvoma več ni bilo, da so to res Rokovnjači! Kakor je bil Blaž Mozol hraber in se je rad tepel, ustrašil se je vendar tako silno, ko je videl, da je res, kar je prej le takó na izust govoril, da ni mogel prestreči cinjastega ploščka, ki ga je Rokovnjač Tomaž vanj vrgel, temuč močno je bil v glavo zadet, stol mu je padel z rok in onesvesten se je Blaž za stolom sam na tla zgrudil.

Zdaj skoči mali šepavi Rokovnjač bliže, izdere svoj v stol zasajeni nož in ravno hoče zamahniti, da bi jeklo Blažu v rebra porinil in mu za vselej strupeni jezik zavezal, ko čepečega nekdo zgrabi in z močjo po izbi prevrne. Jezno se mali rokovnjaček pobere in hoče z nožem skočiti na novega sovražnika, ki je bil s krčmarjem skozi vrata stopil: bil je oni mladi mož, ki je prej z Blažem sedel in ga je ta Nande imenoval. Nobednega orožja ni imel v roci. „Suni ga!“ kliče stari od mize šepavemu.

„Upetaj, šmolar!“ zavpije Nande in ob jednem nad glavo pomoli levo roko z razklenenimi prsti.

Kakor bi ga strela zadela, spusti mali šepavec na ta klic in glas svoj nož na tla, debeli njegov tovariš sede na nagloma k peči, in zajéca, stari Tomaž in konjar srpo gledata dohodnika. Nekaj trenotkov je bilo vse tiho.

Četvrto poglavje.

Tat, rokomavh govori jezik drugim neuméten.
Preširen.

Klic, ki je pokazal tako veliko oblast nad štirimi navzočnimi, da so v nesvesti na tleh ležečega Blaža mahom pozabili in sè strahom in pokornostjo gledali nastopivšega, hoče izreči iz rokovnjaškega jezika

v navadno slovenščino preložen nekoliko rokovnjaški kompliment: „proč pes!“

Rokovnjaški jezik je imel le za najnavadnejše samostalnike in glagole tuje besede, katere je pa slovenski pregibal in sklanjal in s slovenskimi vezniki, prislovi in zaimki mešal. Cela množina rokovnjaških besedij, vzetih iz pol razumljene ali največ niti nerazumljene romanščine in germanščine ali pa celo kar od neukih ljudij izmišljenih izrazov, ni bila velika. Vendar je bila dovolj obširna, da je govor nerazumljiv storila onemu poslušalcu, ki ni bil v tem tajnem jeziku poučen, katerega niti vsi Rokovnjači niso znati smeli, temuč le izvoljeni, ali najzanesljivejši.

„Suni ga, he?“ ponavlja Nande besedo starega Tomaža in stopi bliže z divjimi pogledi.

Stari si ovezuje odpadlo sivo brado in reče:

„Mojster Groga, te besede mi ne moreš zameriti, jaz te nisem spoznal, ko si tak obrit in ostrižen kot kmet in takisto oblečen, in mlajši. Nikar mi ne zameri, mojster Groga, mi vsi te nismo poznali dozdaj ne, da si na glas po naše izpregovoril.“

Nande, ali kakor ga je Tomaž zval Groga, naglo s prstom migne da naj molčé, in nobeden ne zine. Potem se obrne in pripogne do ležečega Blaža, ter ga razgleda in pretiplje. Videč, da je popolnem nesvesten, a ne močno udarjen, reče krčmarju, ki je bil takoj za njim prišel, in jednemu Rokovnjaču, naj neseta nezavestnega iz izbe v vežo. Potlej se obrne k ostalim trem in reče osorno:

„Kaj sem vam ukazal? Tukaj skoro v sredi mesta nove poboje napravljati, in precej z noži? Ljudi nam na krvavi sled ščuvati, a brez vse potrebe in samo da se pijanemu človeku, kakor je ta, neumno zabavljanje ustavi? Niste li ravno prej slišali na trgu, da imamo novega sovražnika, ki se kolne, da vas hoče povesiti, in razpisuje vaše glave? Posebno ti, Tomaž Velikónja, ki smo te komaj pred par urami oteli?“

Vsi molčé, kakor zmerjani otroci.

„Uže grem, mojster Groga, a žejen sem bil, in glej, ker imam to brado in vso drugo obleko, ne pozna me tu nihče, le Tonček me je spoznal, ki je vedel,“ izgovarja se Tomaž.

„Molči. V mestu nemate ničesa iskati brez mojega povelja vi trije!“

Razen konjarja vstaneta oba Rokovnjača na odhod. Tonček ukazovatelja vprašaje gleda, da li povelje iti tudi zanj velja. Videlo se

mu je skoro, da bi tudi on rad ušel oblastnemu možu z očij, da si je vedel, da imata še račun skupaj.

„Stoj!“ reče potem Nande in ustavi Rokovnjača mej vrati. Oba se vrneta. Groga jima govori:

„Nobeden od vas ne zini nikomur ni besedice, da smo se tukaj sešli, da ste me videli v tej obleki, in kakor sem denes, in da ste me slišali s tem imenom zvati, ki se jo tu imenovalo. Nikomur sem rekel! — Ti pojdi, Velikonja počaka.“

Šepavi mlajši otide. Tomaža Velikonjo pa odvede Groga k steni in mu tiho ukazuje: „Preobleci se, kakor misliš, a pojdi precej na Kolovec, tam se ukradi v hleve in glej, da po noči od jednajstih do dneva izvedeš tistega konja, katerega oskrbnik denes iz Kamnika prijezdi. Če misliš, da sam tega ne opraviš, vzemi s soboj, kogar hočeš. Konja pripelješ potlej do blizu Rovske cerkve tam ga na cesti temu Tončku izročiš. Morda bom jaz sam tam.“

Velikonja otide. Nande se h kobilarju obrne, migne mu, naj gre ž njim v kamro, in tam mu reče prijazno:

„Ti si prinesel denarja, ki si ga skupil. Pokaži! Ravno potrebujemo denarjev.“

Rekši sede k mizi, a Tone odpaše izpod obilnega naprsnjaka usnjat maček z denarjem in ga vrže na mizo rekoč: „To je kar je.“

„A vendar nisi rekel, da je to vse, kar si skupil za blago, ki si ga od mojih ljudij dobil?“

„Vse je, vse!“ reče Tone boječe in svojo suho roko briše ob koleno.

Groga razpoloži novce in brzo po vrhu prešteje ter deje:

„Ni vse! Ti si dobil v Višnjej gori tri konje in dve kobili. Na Grasupljem si na cesti prodal jednega konja, a jedno kobilo. Potlej si pa pod Debelim hribom dva konja dobil, tako da si pet glav prignal do sem v Kamnik. Kar si tukaj za nje stržil, kjer si jih preceno dal, samo tega je pet in trideset frankov več, kakor tukaj denarja kažeš. Kar si prodal po potu in pridobil, tega ni tukaj, prijatelj. Hočeš vedeti, koliko je tudi to? Zakaj misliš pritajevati? Kar si zaslužil, to dobiš od mene. Da bi si ti sam jemal, to ne! Ko bi jaz ne bil denes na semnji videl, da si res naš človek in mož, ki zna, kar hoče, ne vem kako bi te zdaj le izplačal, ko misliš, da me moreš goljufati.“

Kobilar z Oblok prebledi. Strah ga je bilo pred tem možem, ki vse vé, še ono, kar se je godilo, ko ni nikogar zraven bilo. Zatorej

hitro brez vsake besede poseže pod pázuho in iz tamošnjega žepa privleče še jedno mošnjico denarjev ter jo s strahom položi pred onega.

„Tako je!“ reče rokovnjaški glavar, a ne stegne roke po mošnji, ne pogleda je od znotraj, temuč jo porine kobilarju nazaj, primakne še od kupčka pred soboj, kar je mogla pest zagrabiti in reče:

„To imaš za zdaj. Glej, da se pri meni zmirom več naravnost zasluži, kot za hrbtom. To je več, kot si mislil, da dobiš. Če boš pa še kedaj poskušal sam plačevati se, utegneš rokovnjaško plačilo dobiti. Poznaš kákovo je?“

„Mojster Groga, nikoli več!“ reče skesano Tone in hoče oditi z novci. A glavar Groga mu veli:

„Stoj in poslušaj! Veš, kje je Kolovec?“

„Vem.“

„Drevi od jednajstih do dneva čakaj pri cesti mej Kolovcem in Rovsko cerkvijo. Jeden naših ti prižene konja. Tega zajahaj in prodaj ga za kolikor moreš, a ne blizu. Jezdi v Trst ali v Reko. Dvajset tolarjev prineseš meni, vse drugo je tvoje, konj je vreden več kot trikrat toliko. Dobro pa jahaj, da te ne zasledijo. Suho cesto imaš. Hodi!“

Ko je Tone iz hiše in veže korakal, slonel je zunaj ob zidu Blaž Mozol, katerega je bila mrzla voda iz Bistrice, s katero so mu glavo prali, zopet k življenju obudila.

„O Rajtguzen, Rajtguzen, kam pa greš, čakaj me no!“ reče Blaž z bolno vinskim slabim glasom.

Tončku pa, rokovnjaškemu pomočniku pri konjskih tatvinah, zdaj niti na misel ni prišlo, da bi se zarad onega imena Blažu ustavljal, temuč gledal je, da je brž od hiše prišel.

Notri v izbi je krčmar rekel Grogi:

„Ali je pametno, da se brez brade in tak, kakor si zdaj, kmet, pokažeš svojim ljudem?“

„V naglosti nisem mogel drugače, sicer bi mi bili tega pijanca Blaža ubili, a to bi mi ne bilo še po godi. Potrebujem ga še sam. Dobodi mi papirja, pero in tinto.“

Precej dolgo je trajalo, predno je krčmar prinesel papirja in druzega pisala. Groga nariše na papir veliko roko, pod njo konjsko glavo, in napiše pod oboje, da glavar Rokovnjačev razpisuje 60 frankov tistemu Rokovnjaču, ki še nocoj Kolovškemu oskrbniku onega konja ukrade, ki ga je denes jezdil.

„To moraš po noči na Gavričevo hišo nabiti," reče krčmarju. „Oni razpisujejo po beraških trideset frankov na mojo glavo; jaz jim hočem pokazati, da na njih konja glavo še jedenkrat toliko razpisujem in jo še tisto noč imam! Čez nekaj dnij razpišemo ravno toliko na Gavričevega psa!"

„Kedaj moram to nabiti?" vpraša krčmar oprezno in skoro boječe.

„Še nocoj, po polunoči, zjutraj, ali kadar moreš."

„Pa če me kdo vidi?"

„To bi bilo neumno. Le glej, da boš tako storil, da te nihče ne bode videl. Lepše je in bolj po naše, Jošt!"

Peto poglavje.

Kaj nam hoče oča Žumar,
Kaj nam hoče njega drug?
Hoče vašo lepo hčerko.
Narodna pesem.

Na vshodu od Kamnika sta stali ob stezi, po katerej se črez hribe peš hodi proti gradu Kolovcu, nekako v sredi pota vzgor, na pol v hosto potisneni dve kmetski hiši, malo bolj ko streljaj na dvoje, samotno. Tu sta od nekdaj gospodarili dve kmetski rodovini: Mozoli in Paleži. Bili sta dve tlake in desetine svobodni naselbini, od davnaj premožni in v okolici veljavni, celo pri kamniških meščanih čislani ljudje. Ali v tem času, ko se je naša povest vršila, videti je bilo, da bode moški rod obeh rodovin izumrl, in da prideti lepi kmetiji v tihem zavetnem in rodovitnem žlebu na tuja imena.

Paleževa hiša je uže bila na tuje ime prešla. Nekoliko tednov pred začetkom naše povesti je bila na prodaji, ker je bil stari Palež umrl, a za njim ni nihče ostal, nego sin, ki je prej študiral in zdaj bil na Dolenjskem nekje graščinski uradnik. Kupil je Paleževinovo mladi mož, ki smo ga mi v prejšnem poglavji v kamniškej Jošt Vlagarjevej krčmi po imenu Nande nekoliko spoznali, a ga tudi z drugim imenom zvati slišali. Za tedanje razmere, ko je bilo malo denarja v deželi, bilo je kmetskim ljudem, ki so vajeni bili le z naturalnim gospodarstvom izhajati, celo mnogo, da je kupec Nande „Paleževemu gospodu", poslednjikrat na svojem domu oglasivšemu se, brez težave polovico kupa na roko odštel, pa se je še delal tako, da je bilo videti, da še ni vsega okroglega od sebe dal. Drugo polovico je obljubil v dveh letih izplačati.

Sosedki Mozolki se je novi sosed s tem prikupil, da je toliko denarja precej štel, in še nekaj imel. To se ve, da bi se jej bil še bolj, ko bi bil kar vse plačal. Ali ona je vedela, da so časi hudi. Sicer so pa pri Mozolovih novega soseda poznali tudi uže nekoliko malega, predno je bil Paleževino kupil, pa kakor omenjeno, ne mnogo. Kake dvakrat je namreč prej pri njih prenočil, večkrat po dnevi mimo gredoč ustavil se pri hiši. Rekel je, da je kupec za vse: za voli, za žito, za platno. In mati Mozolka mu je verjela, strijc Blaž Mozol pa tudi, ker njega je pri Joštu v Kamniku ali drugje vselej rad pit povabil. Blaž je dalje vedel, da ga Jošt Vlagar tudi pozná, tega Nanda, da je kupec, daleč črez Ljubljano sloveč mož, Štajerec.

Zakaj je v to samoto zahajal k Mozolovim, zakaj je naposled soseščino Paležev kupil in se tu hotel kot kmet naseliti, tega Nande Mozolki sicer ni precej naravnost rekel. Ali žena je uže toliko odprte oči imela in svet poznala, da je videla pravi uzrok. Da bi mu tu v rovtah kraj tako dopadel, njemu, ki je bil bele ceste in ravnice vajen, tega žena ne bi bila verjela. Tudi je bila Paleževina preveč opuščena, da bi se je bil denaren človek, ki ni bil od mladih nog tu vajen, polakomil, čeravno je bila dobra in velika lastnina. Dalje je bil Nande res podoben bolj možu, ki z lehkim kupom in prekupom denar služi, nego li kmetu, ki ga težko oranje v teh hribih veseli.

Temveč, kakor je žena opazila, vlekla ga je njena devetnajstletna hči, Polonica. To na vse zadnje ni bilo težko uganiti, ker so videli vsi, videl strijc Blaž Mozol, ki ni mogel nobedne primolčati, videla je dekla, in videl je hlapec in slišal je celo mlajši bratec.

Gospodinja Mozolka ni ugovarjala zoper to najdbo, molčala je in čakala, kdaj Nande kaj poreče. Kajti, ker je denar imel, in je bil videti, nu, tak, kakor drug človek, zdelo se jej je, da bi bil uže še dober, da se za zeta vzame. Sosebno to je bilo kmetici vdovi po godu, da hči, ako soseda vzame, ne pojde daleč od hiše, temuč njej, materi, lehko na stare dni še zmirom pomaga pri tem in onem. Za to, da hči ostane blizu pri domu, imela je Mozolka še jeden razlog, velik a ne vesel. Sinovi so jej bili razen jednega vsi pomrli. A še ta ostali jedinec, Pavle, dve leti mlajši od Polonice, bolehal je uže na prsih in bati se je bilo, da pojde na istej bolezni kot oče in bratje mu s tega sveta, da torej druzega naslednika ne ostane kot Polonica, katera je bila zdrava in čvrsta kakor mati. Če Pavle tudi umrje — in mati Mozolka je bila smrti v svojej hiši tako vajena, in morda

toliko bolj trde naravi, da je o tem mogla brez solz premišljevati — more vsaj Polonica obe posestvi združiti v jedno. In tolažilna misel je bila za gospodarno krepko ženo vsaj ta, da potem bode oboje to kmetovanje vkup kakor mala graščina veliko.

Jedna stvar pa vendar ni bila Mozolki nič po volji. Nande je bil tako malo na novem kupljenem domu in se je tako malo brigal za urejenje kmetovalstva na pridobljenem svojem posestvu, kakor da bi ga nič ne veselilo. Po več dnij ga ni bilo, niti ob nedeljah ne, in najrajši je prihajal na večer, da bi potem zjutraj spet izginil po svojej „trgovini", ali Bog ve kam. Treba je bilo jaro žito sejati, a sejalo se ni nič. Po njivah je trava rastla, a v hlevu niti še živine ni bilo, na gredi niti jedne kokoši, v svinjaku nič živega razen podgan. Orodje pa, kar ga je bilo pri hiši, rjavélo je po kotih. To Mozolki ni bilo nič po volji, kajti žena je bila tistih jedna, ki je ravno tako ljubila voli v hlevu, rejene prašiče v svinjaku, in polje lepo zorano in obsejano, kakor svojo hčer ali svojega sina. Kajti ko jej je bil lani na spomlad junec poginil, h kateremu je mislila ravno na Kamniškem semnji par prikupiti, da bi se voziti učila, žena ni nič menj jokala, kot predlanském, ko jej je bil uže tretji sin umrl. Hlapec France je trdil, da je bilo solzá za juncem še več, nego li solzá za sinom.

Ko jo je torej novi sosed jedenkrat vprašal: „Mati, ali mi boste dali Polonico?" bilo jej je to vprašanje po čudi. Vendar je dela svoje precej debele roke in do komolca od solnca zagorele lakti navskriž pod prsi in vprašala: „Na kaj jo pa jemlješ? Kje boš kaj zelja in repe pridelal za v kad in žita za v malin? In kje imaš kakšno kravo za mleko? Ali misliš, da jo bom pustila, da bo s piskrčkom hodila doli v vas ponj?

„To vse bova s Polonico napravila, denarja mi ne manjka," reče Nande.

Žena se grohotom zasmeje, ali dobrovljno.

„Kaj pak! Moke bosta kupovala! Kakor kašna kamniška štacunarica bo moja hči od kupička živela? In potlej: tudi greh je za take reči denar izmetavati, ki doma same zrastejo, če se človek giblje in zemlje ne pusti tako pregrešno v plevelu zarastene, kakor jo puščaš ti. Kaj vendar misliš? Čemu ti je kmetija, če ne kmetuješ?"

„Sam ne morem, še imam pri svojih kupčijah dosti potov in opravkov: zato mi pa Polonico za ženo dajte, da mi ona domovino

zgospodinji kakor je prav, ona zna, naj začne. Saj vas ne vprašam za doto, samo da mi daste Polonico.“

„E kaj! Imela bo, kar se spodobi, vprašaj ali ne vprašaj ti, ali kdor je. Na prazno je pa ne dam in ko bi imel ti denarja kakor francoski cesar, da boš vedel. Mudi se jej tudi ne, saj je je domá treba. Kadar ona gre iz hiše, moram precej še jedno deklo vzeti. Le ti se prej kmetovanja loti, pa pusti vse letanje po sveti Bog ve kod in kaj. Tisto ni za poštenega človeka, mislim jaz, da boš vedel.“

„Sam, brez gospodinje, ne morem kmetovati,“ reče Nande tako ponižno, da je kmetica mislila, ta se bode dal okolo prsta oviti.

„Kaj si rekel? Sam ne moreš? Kako sem pa jaz sama mogla, ko mi je mož umrl in mi je še pustil kopo malih otrok? In še prej, ko je leto in dan bolan lazil okolo, ne živ ne mrtev, sama kost in koža, za nobedeno delo, le za jesti in za potrato? Vidiš, in sama sem kmetovala in ne more mi nihče očitati, da sem kedaj pol groša dolga naredila. Jaz sem ženska. Ti si pa mož, a praviš, da ne bi mogel sam začeti, ko bi ti vendar nekoliko tudi od naše hiše pomagali? To ni nič! Pokaži prej, kakšen kmet boš, kako znaš delo v roko jemati, potlej te bomo pa ženili!“

Tako je mati Mozolka govorila. In pri tem je ostalo, ker novi priseljenec na soseščini ni hotel uže precej kmetovanja začeti, temuč je kakor prej vedno več z doma bil, nego pri domu. Ni se ženil, ali ker je bilo kakor zmenjeno, da je ženin Poloničin, zahajal je Nande vedno k Mozolovim, tako da je bil več pri njih, nego na svojem novokupljenem domu.

Polonica je bila krepka zdrava dekle, v mnozem oziru čisto materina hči. Nandeta vzeti je bila precej od kraja pripravljena, ko ga je spoznala, ko jo je prvič ogovoril, saj je bil čeden človek in ubog tudi ni bil. A zarad tega bi se od kraja ne bila dolgo jokala, ko bi bila zvedela, da Nandeta ne bode več k hiši. Pride pa drug, če hoče, če neče pa vse jedno, bila bi rekla. Jezilo bi jo bilo, to se ve, uže nekoliko, uže zarad razžaljenega samoljubja, da bi jo bil pustil. Ali deklica je bila tudi, kakor so druge: moža dobiti je hotela, čeravno strasti v njej od kraja ni bilo, niti ne preobilice nežnih čutil. Polonica je imela od mladega polne roke dela, misliti niti ni utegnila. Tudi so jo z osorno besedo na delo gonili, torej je ni imelo kaj navaditi uže iz prva mehkosrčnosti in vzbuditi potrebe ljubezni. Malo je od kraja govorila ž njim, kadar sta bila

ali sama ali kadar sta bila v družbi. Ali kadar se mu je nasmijala, da so v gladkem lepem pak zagorelem lici naredile se nepopisno ljubeznjive jamice in so se pokazale mej rudečimi ustnicami beli zobje, a se jej pod velicimi obrvmi najlepše črne oči zaiskrile, bil je tuji sosed Nande ves ognjen od ljubezni do nje, in rekel je, da mora njegova biti, ako se ves svet protivi. Tačas ga je tudi ona posebno pogledala, rada pogledala, čudeča se njegovim besedam. In ker je te besede mnogokrat slišala, verovala jim je, verovala tem bolj, ker je ta mož prvi bil, ki jej je podobno govoril. In verovala je, da jo ta mož ljubi, kakor bi je najbrž nobeden drug ne ljubil tako močno. Polonica, hči samotne kmetske hiše, ni mnogo shajala se z druzimi ljudmi. Poznala je fante ali mlade móžke od nedelje s pota od maše, ki pa ni bil dolg skupen, iz semnja, kamor je bila nekaterikrati šla in z nekoliko tacih prilik. A kolikor jih je poznala, nobeden ni govoril tako lepo o ljubezni kakor ta Nande. Zato ga je vedno rajša imela, ako mu tudi tega ni pripovedovala. Sram jo je bilo pokazati se mu. Na dalje pa je bila tudi mati povedala na tihoma svojej hčeri z brezobzirno odkritostjo in kmetsko iskrenostjo, ki nema navade stoprav primernih besedij iskati, kadar je treba vso resnico povedati: mati Mozolka je bila hčeri jasno in brez izbire besedij razložila, v kakej nevarnosti so dekleta pred moškimi in zakaj in kako je treba varovati se jej Nanda dotlé, dokler gospod fajmošter pred altarjem ne položi štole črez njiju roke. Čista kakor čuvarica vestalskega ognja poznala je Polonica vendar uže po materi življenje in se čuvala. Na videz je bila hladna, v istini pa vse je gorelo v njej. To je strast Nandu le množilo, in — kakor je pri tacih prilikah navada — rotil se jej je, da mora njegova biti, in bil ves v plamenu, kakor mladič dvajstih let.

Zakaj je torej ženitev odlašal? Kakšni so bili tisti opravki, ki jih je po svetu imel, da ga ni bilo domá? O tem Nande Polonici ni rad odgovarjal, in to jo je nekoliko peklo, poleg tega, da je radovedna bila, čeravno ne tako močno kot druge ženske, kajti močno radovedne ženske baje da teško izkušnjave premagujejo.

Tist pak, ki je imel živo protivnost in čudno sovražnost do tujca ženina, bil je Pavlek, sedemnajstletni brat Poloničin, rahel tenkokožen mladenič, kateremu so vsi sosednji ljudje z obraza v obraz rekali: „E, Pavlek kako si zelen, kako si bled, ti pojdeš za očetom v

krtovo deželo, škoda za te; mar bi živel!“ Pavleka je taka kmetska bolniška tolažba sicer jezila, a še bolj ga je jezilo, da ta njemu zoperni tujec v njegovo rojstno hišo hodi in da je sestra tako neumna, da ga ne zapodi! Instinktivno je dečko Nanda sovražil, da mu niti odgovarjal ni, ako ga je ta ogovarjal. Ali ker je bil Pavlek najmlajši pri hiši, niso ga dosti vprašali za svet in za to ali ima dobro in slabo mnenje o kom. To je menda tudi snubač hitro opazil, za to se s časom niti več trudil ni bratca za se pridobiti.

Poleg njega je bil tudi strijc Blaž od kraja protivnik Nandetu. Strijc Blaž Mozol je bil prav za prav nekakav nepotrebnik pri hiši. Svojo doto je bil zapravil in zapil na veselicah in nedeljskih popoldnevih uže večjidel za časa gospodarstva svojega brata. Njegova svakinja bi ga bila torej smela od hiše zapoditi; ali mislila je: naj sedi tu, kam hoče iti, delati se mu dosti ne ljubi, jesti mu imamo kaj dati, hvala Bogu. Tako je bil Blaž pri hiši kot strijc, svetovalec, pomagač in postopač. Blaž se je zvesto doma držal, dokler ni kak denar kje zaslužil ali dobil, kateri ga je z neznano silo brž v krčmo gnal. Tudi Blaž je imel glas v svetovalstvu Mozolove hiše, čeravno le bolj posvetujoč glas, ker zgodilo se je zmirom le tisto, kar je mati Mozolka ukrenila. Ker izpregovorjena beseda pri ljudeh zmirom več ali menj izda in nekoliko nje obvisi, bil bi se tudi Blaž nekoliko protivil zoper to, da se ta čudni tujec hoče ženiti na Mozolovini. Ali Nande je bil izpoznal, kje je strijc Blaževa potipna stran. Pogosto ga je na vino povabil, in za vino, surovo ali žgano vino, bil bi Blaž dušo dal, nikari pa svoje nečakinje, katero je pa sicer rad imel. Blaž se je tolažil, da kdor žejnemu bližnjemu rad vina plača, tak ne more zel človek biti, in če je tudi iz nemškega Štajerja doma, tako daleč, da noben naš človek ne ve kje.

Po tem si tedaj lehko razložimo, kako je to, da smo bili Blaža našli ob semnji v Kamniku v Joštovej krčmi z Nandom pijočega in na njegove stroške.

Tudi je zdaj jasno, zakaj se je Nande, — da ostanemo pri tem imenu vsaj dokler prijatelj Blaž sam še druzega ne ve — tako odločno za Blaža potegnil, ko je njegovo življenje v opasnosti bilo.

(Dalje prihodnjič.)

Rokovnjači.

Historičen roman.

Spisal Josip Jurčič.

(Dalje.)

Šesto poglavje.

Bog ga vedi, Bog ga znaj!
Po noč' prišel, po noč' odšel.
Narodna

Blaž Mozol je v nedeljo popóludne na peči zleknen ležal, glavo z majolkasto ruto križem prevezano imel in stokal od bolečin, nasledkov Kamniškega tepeža ter preobilega pitja.

Družina Mozolova je bila od božje službe prišedši odkosila in se je razhajala. Kdor je utegnil, ali komur se je zljubilo, rekel je kakovo dovtipno šalo na stroške trpečega hišnega strijca Blaža, ki ni mogel nič jesti in je vedno gladil svojo bolečo tepeno glavo. Kajti povsod so ljudje taki, da kadar se jim škoda godi, nemajo bati se, da ne bi kdo našel se, ki jih še zasmehuje, ker zasmeh ljudje bližnjemu radi dajejo, rajši nego pomoč.

„Denes tako žalostno gledate, strijc Blaž, kakor veliki petek,“ reče hlapec Franc, klobuk na glavo natikaje.

„Takó se grdo držite, kakor da bi bili cel Kamnik požrli brez soli in zabele,“ pridene še dekla, ki tudi ni hotela zaostati.

„Hu-u!“ javka pak strijc Blaž in s prstom tiplje obvezano glavo.

In ko sta hlapec in dekla odšla, začne še hišna gospodinja:

„Ker se hodiš pretepat, zato pa léži zdaj, klada ti lesena; ne da bi šel k maši v nedeljo!“

„O ti sitnica, ko bi tebi jeden tako glavo ubil, kakor so jo meni Rokovnjači, tudi ti bi denes ne bila pri maši. Hu-u! o kako me bôde in trga po buči! Ne reži na me, ne reži še ti, ampak pojdi mi iskat zelenega hobada, če je uže za mejo, ali vsaj bezgovega zelenja, ali pa encijana mi poišči, ali najdi tavžent-rožo, če uže raste, da denem kaj na rano, drugače se mi vrag še prisadi in morda bi še umrl, če na možgane udari, ta spak.“

Mozolka je na to odgovorila z besedo, ki je bila robato zmerjanje; ali najbrž je imela v njenem jeziku nežnejši pomen, kajti šla je iz izbe in iz hiše ven in res tja za mejo iskat zdravilnih rastlin, ki jih je Blaž želel.

V izbi je bil ostal sami mladi hišni sin Pavlek. Tega strijc Blaž pokliče k sebi na pol zaupno:

„Pojdi sem bliže, Pavlek. Kako sem pa jaz sinoči, ali kadar je bilo, domóv prišel?“

„I po nogah,“ odgovori Pavlek, ki tudi ni hotel zaostajati v dovtipu in se veselo roga strijčevemu vprašanju. „A res ni dosti manjkalo, da niste po vseh štirih lezli; ko bi bili sami, bili bi uže ali po vseh štirih prišli kakor „biba-leza tóvor nese“, ali bi bili pa v koreninah ostali doli nad Lazom.“

„Ko bi bil sam? Tedaj nisem sam prišel? Kdo me je spremil? Do doma? Do sem me je kdo spremil? Nič ne vem, glej tako sem bil piján. Kdo me je spremil do sem? Kaj?“

Pavlek zarudi od jeze in reče:

„I, kdo vas je spremil? oni!“

„Kdo?“

„Oni,“ zavpije mladenič še enkrat, a sovraženega imena neče imenovati temuč po kratkem premolku pristavi: „ta, Štajerec.“

„Nande? Ahá, saj sem dejál,“ reče strijc Blaž kakor sam za se in se zamisli.

„Ni ničesa pripovedoval, kaj se je z menoj godilo?“ čez nekaj časa vpraša Blaž.

„Nisem poslušal . . . Kaj se more z vami goditi? Tepeni ste bili, pa je.“

„Tristo volkov, kadar dobim spet katerega onih Rokovnjačev, ki so me, ne odnese mi žive glave. Jednega od teh moram dobiti in smleti. In če je treba, da bi celi svet obtekel, obtečem ga za njim, ki me je po glavi, kakor da bi bil jaz kakšna kača, ki se na solnci greje ob pasjih dnevih . . . Ali ni Nande nič pripovedoval, kako so me, koliko jih je bilo in kdo so?“

„Le vprašajte ga sami, zunaj je sam,“ odgovori Pavlek.

„Reci mu notri,“ veli strijc Blaž.

„Jaz mu uže ne bom velel!“ reče fant in odide. A zunaj poišče hlapca in mu pové, kaj strijc želi ter pristavi: „reci mu ti, če hočeš.“

Hlapec Nandetu izroči, da bi rad strijc Blaž ž njim govoril, a ne more s peči, ker ga glava preveč boli in peče.

Z jezo je pa videl Pavlek, ki je imel strijca Blaža prav rad, čeravno mu je le grobo odgovarjal, da Nande, „Štajarec“, kakor je bodočega neljubljenega svaka imenoval, ni prav nič hitel v izbo temuč še dolgo prazno besedičenje imel s sestro in z materjo, ki je bila mej tem uže raznega zdravilnega zelenja natrgala in Blažu pod obvezo okolo glave naložila, to se ve, ne brez naukov za prihodnjost in ukorov za preteklost, kateri so pa vsi skupaj padali na kamenita tla strijc Blaževe nepoboljšljivosti.

Ko pride Nande k Blažu v izbo, gleda ga ta najprej čudom, kakor da ga prej ne bi bil še dobro ogledal.

„Kaj je?“ vpraša Nande in nehoté se mu čelo v gube zbere.

„Ti si me iz Kamnika od Vlagarja domov spravil?“

„Drugače bi bili v kolovoznih mlakah na potu obležali, strijc, tako ste se bili napili. Kogar sva srečala, kogar ste videli, nikogar niste poznali.“

„Glej no, glej! Ino, . . . kaj sem rekel? . . Reci, kaj si ti izpregovoril, ko si tačas v hišo stopil, kadar so bili oni Rokovnjači mene pobili, bes jih dregni! Kaj si tačas izpregovoril? Tako nekaj čudnega, da so se te vsi ustrašili, to se mi nekoliko še zdi, kakor v sanjah, potlej pa nič več ne vem. Kakor da bi se mi sanjalo, brodi mi po glavi. Reci mi no tisto čudno besedo, ali je bila jedna sama, ali dve besedi?“

Nande je bil ravno od strijca proč obrnen, drugače bi bil ta videl, da je na njégovo vprašanje kar prebledel. A takoj je z glavo stresel in rekel:

„Kakšno besedo! Jaz nisem nič videl, kedaj in kakó so vas potolkli. To se vam je vse v pijanosti nasnovalo, da sem kaj govoril. Saj sem rekel, da niste nikogar poznali in da ste vse narobe videli. Mene ni bilo več v krčmo nazaj, ko sem vas bil pustil. Dobil sem vas pred Vlagarjevo hišo ob zid naslonjenega in od tam sem vas domov spravil. Notri v izbi vas je bil udaril tist mož, ki ste mu rekli Rajtguzen, ali kakó.“

„Ne baš! Rajtguzen, — ti presneti Tonček ti, včasi sva bila vinska brata na semnjéh in povsod, kjer sva se šešla! — ta Rajtguzen je začel, to je res, ali oni grdi Rokovnjači od peči so potlej na me

padli, in te si ti zadržal, zdi se mi, da mi niso še bolj nametali, nisi li ti?"

„Jaz ne, to se vam je mešalo, ker ste preveč pili," odgovori Nande in korakajoč v drugi konec izbe, jezno zobé stisne, kakor sam s soboj nezadovoljen, da je enkrat tako nepreviden bil.

„Da se mi je mešalo?" vpraša Blaž poluglasno.

„Gotovo tudi ne veste, da ste tistega starega dedca pri peči, ki ste mu rekli Rokovnjač, skoro do mrtvega pobili?" vpraša Nande skrivnostno.

„Tistega kosmatega? Tomaža? Ali sem ga! Res?" vpraša Blaž z velikim veseljem, kakor da bi šlo za dobro delo, ki Bogu in ljudem príja.

„Za to je najbolj pametno," reče Nande „če molčite o tem dnevi popolnem. Nikomur nič ne govorite, veste, nikomur. Če gosposka zve kaj o tem, zapró vas. Zdaj so Francozi v deželi, ti ostro gospodujejo, saj ste slišali. Pri Vlagarji doli sem uže jaz skrbel, da ne izdado, kdo ga je udaril."

„Samo če sem ga rés. Ali sem ga dobro česnil? In kako je to vraga, pa se nič ne domišljam, da bi ga bil udaril. Glej šenta, menda se mi je vendar res močno mešalo, ker tudi tega ne vem, a take reči vem, ki niso res. Torej ti nisi prišel in ti nisi ubranil me, ko so Rokovnjači z noži na me šli. . . . čakaj no . . . kako si jim rekel?"

„To vse se vam je mešalo. Zatorej vam pa svetujem, strijc, molčite kar o vsem, da sodnik ne zve in da vas ne zapró."

„Zapró? Beži, beži! Mar jim je za to, če kdo kacega Rokovnjača kavsne. Francozje so res hudi, ali mene bi pa tudi živega ne zapirali, to ti povém. Če sam Bonapart Na-po-lijon po me pride, ne spravi me s soboj, da ti rečem. Po sámosti sem se uže z marsikaterim junakom premetaval, nobeden me sam ni še užugal, pa bi me tudi francoski Bonapart ne, sam uže ne, da ti rečem. Za to se ne treba nič bati za me. Samo če sem res onega kosmatega cigana potolkel. Ali ga sem, ali ga nisem? Bog mi pomagaj in sv. zgubljeni sin, da bi ga le res bil!"

Ta misel je za nekaj časa Blaža tako obradovala, da je svojih bolečin in vsega druzega pozabil.

Sicer mu je pa dogodek v Kamniškej krčmi vedno po glavi rojil, tist dan in drug dan.

„Ali sem bil res tako zmešan, da se mi je vse ono le sanjalo ali v glavi zverižilo, pa ne bi resnično bilo?“

To vprašanje mu je vedno vstajalo. Od kraja je uže verjel. Ali nazadnje pak je strijc Blaž, ko je bil sam, usta na šir odprl, oči raztegnil in za en hip prav neestetično jezik na svet pomolil in rekel: „Ko bi se pa meni ne bilo mešalo! Ko bi bil ta Nande... I, i, i! Saj vendar nihče ne ve, kdo je in od kod, ta Nande!“

Strijc Blaž je bil veliko misel našel, strašno misel, táko, da se je ni upal nikomur v hiši povedati.

Sklenil je pa paziti in iskati.

In skoro, ko je bil v kacih štirinajstih dneh ozdravel in spet mej ljudi prišel, mu je bila prilika nekaj sumnjivega opaziti.

Sedmo poglavje.

On hodi v temi okolo, kakor
se vidi, in se spozná, kakor lisjak,
zjutraj po tem, kar je škode naredil.
Washington Irving.

V Radomlji na severnem konci vasi je bila samo še v jednej malej hiši luč, povsod po drugih hišah je bila črna temà okna zagrnila. V tej malej hiši je imel stari črevljar Bojec na podolgastem stolu razprostrto svoje orodje in je krpal črevlje Blažu Mozolu, ki je premogel samo jedne za petek in svetek. Mozol bi bil torej moral jutri v nedeljo brez maše biti, ko bi se Bojec, ki je včasi šival, včasi po svetu potepal se, ne bil dal preprositi, da jih zdaj, če prav je bilo uže pozno v noč, popravi, kolikor se je stara razvalina kvederskega črevlja ravno popraviti dala. Bojec je črevlje popravljal in še svojega vasovalca Blaža je zabaval, pripovedujé mu na njega prošnjo pripoved o treh bratih, katerih je veljál jeden za neumnega. Mej tem pripovedovanjem pa zasliši Bojec, kakor da bi kdo dreto vlekel in ko se ozré, vidi, da je Blaž na klopi zaspal, kakor je bila tudi mačka na peči, jedina sostanovalka Bojčeva, uže zaspala.

„Vse spi, le človek delaj še v noč!“ srdi se stari suhokostni mali mož in jezno z ročajem od kládiva drgne po obšivu, kajti dodelal je bil glavno reč, drugo pak je ukrenil pustiti za drugič ali za vselej.

V tem hipu nekdo na okno potrka. Črevljarček se prestraši, da se zgane na stolu. Še enkrat potrka ob svinec na šipi, močno.

Bojec vstane in gre okno odpirat. Tema je bilo zunaj kakor v rogu, nikogar ne bi bil mogel videti.

„Odpri vrata in pusti me v hišo!“ ukazuje nekdo zunaj.

„Kaj pak! Komu? Kdo je?“ vpraša Bojec pa malo na stran stopi pri odprtem oknu, da ga ne bi mogel oni zunaj iz teme zadeti, ako je hudoben človek.

„Bojec odpri, ali ven pridi!“

Bojcu se zdaj glas znan zdi, ali vendar se ne domisli, kdo bi bil. Zato še enkrat vpraša:

„Kdo si pa?“

Namesto odgovora pomoli se bela moška roka z razprtimi vsemi petimi prsti, s hrbtno stranjo naprej, na mazinci je bil velik srebern prstan, ki je imel vkovano debelo, primerno težko jekleno gumbo. Bil je to takozvan tepežni prstan, kakor so ga Gorenjci v starih časih z Nemškega dobivali. S tacim prstanom na mazinci bila je teška kmetska pest oborožena za smrten udarec.

Bojec je poznal znamenje z roko, in prstan na tej roki in silno se je prestrašil.

„Precej, precej, precej!“ mrmral je naglo skozi okno, boječe ozrl se po spečem Blaži, da li ni ta ničesa videl ali čul, ter ko je Blaž v pólu temi mirno ležal kakor prej, ugasne Bojec luč in po prstih leze iz izbe in v temo h kličočemu pred okno.

Komaj je zunaj bil, ko plane Blaž na noge in pristopi k oknu, da bi slišal, kdo je in kaj imata črevljar in on. Prejšnje klicanje na oknu ga je bilo vzbudilo in videl je tudi čudno znamenje z roko skozi okno, ki je bilo Bojca tako preplašilo.

„Je li kdo pri tebi?“ vpraša nekdo zunaj.

„Mozolov Blaž. Črevlje sem mu šival; a zdaj spi kot polh,“ odgovori Bojec ponižno in polutiho.

„Kdo, Blaž? Povsod vrag nosi tega pijanca,“ reče tujec. In Blažu se zdi ta glas dobro znan! Vleče na ušesa, da bi še kaj ujel, ali zastonj. Le še kako posamezno besedo čuje, a kaj Nande — njega je namreč spoznal — Bojcu zabičuje, ni mogel razločiti. Nazadnje sliši vendar, da vpraša črevljar:

„Jutri ob tem času?“

„Ob tej uri, ali malo kasneje ga pripelješ,“ reče Nande.

„Če pride sam.“

„Če pride sam; a če pismo pošlje, prinesi pismo, pa tudi po noči, ne po dnevi. In hodi po dólenjej stezi, da nihče ne vidi, celó Mozolov pes te ne sme oblajati. Na dolenjem konci na okno potrkaj,

na katerem boš luč videl, in na katerem bodo dve ali tri bele trske stale. Slišal li?“

„Slišal!“

„Na!“ Rekši mu je dajal nekaj denarja. Potlej je odšel.

Bojec je vrata svoje koče spet prislonil, da so režávo v podbojih zaškripala. To je bilo Blažu znamenje, da se brž spet po klopi vleže in premišlja, kaj bi. Kaj ko bi Bojca za vrat prijel in prisilil, da pové, kaj oni Nande okolo njega hodi, okolo zanikrnega Bojca in celò po noči!

Zdaj pride gospodar koči spet v izbo, kateremu je Blaž tako iskrene želje gojil. „Spiš, Blaž?“ vpraša.

Blaž se potuhne, nič se ne oglasi.

„Spi!“ mrmra Bojec, vzame kresilo in gobo s kotička na peči, ukreše in spet užgé z ožvepljeno nitjo svojo svetilnico, staro lončeno črepinjo z oljem. Potlej pak Blaža potrese za koleno in ga goni:

„Hoj, Blaž, črevelj je cel, vstani, obuj se in hodi! Jaz sem zaspan.“

Blaž vstane in se vzlekne, kakor stoprav zdaj probujen, ogleda zašit črevelj, obuje ga, dvakrat s peto ob tla udari, kakor da bi hotel poskušati, bode li se stopati dalo v novo zašitem obuvalu, pak reče potem:

„Veš kaj se mi je sanjalo zdaj le tu na tvojej klopi, Bojec?“

„To dej, drugič povej, nocoj sem uže tudi jaz zaspan, le pojdi v božjem imenu!“ govori črevljar.

„Kaj pak! Misliš, da se jaz dam tako zapoditi iz hiše, kakor zajka iz detelje! Da bi mojih sanj ne poslušal! Sapra-miš, rajši ti vrat zavijem. Misliš, da ti ga ne morem?“

„Zato ker sem ti črevelj zašil?“

„Za to dobiš groš, kadar bom prvega spet v roko dobil. Zdaj pa poslušaj, kaj se mi je sanjalo.“

„No kaj?“

„Sanjalo se mi je, da sem bil šel v planine nad Kamnik. In ko sem prišel gori v skale v Jermanova Vrata, . . . veš kje so Jermanova Vrata?“

„No, kako ne bi vedel?“ deje Bojec.

„Ko sem prišel v Jermanova Vrata, srečam veliko žensko, tenko kakor lopar, prepasano kakor osa in hudih očij kakor mačeha. Kdo si, vprašam. Torklja sem, Torklja, Blaž, da boš vedel, reče, Torklja.

Pogledam jo na drobno in pravim: i, videl te nisem še nikoli, ali res si taka, kakor dékle govoré, da pod streho hodiš, kadar predejo. Od kod pa hodiš in kaj iščeš, Torklja, vprašam. In kaj mi baba pravi, kaj meniš?"

„Kako čem vedeti?" proti vpraša Bojec.

Blaž Mozol pak se nagne proti Bojcu in v skrivnostnem glasu in z razpetimi svojimi velikimi očmi pripoveduje: „Veš kaj mi je rekla? Doli sem bila, pravi Torklja, v Radomlji, pravi, in sem se bila skrila pri Bojci, pravi, gori na izbi, pravi, in sem poslušala, pravi, kako je bil prišel k njemu — Rokovnjač, pravi, Rokovnjač!"

Tukaj izpusti Bojec glas od sebe, ki ni bil ni „a" ni „e", ali nekako tako se je glasil in teško bi bilo določiti, ali je mož bolj ustrašil se, ali bolj čudil se ali oboje.

„Kako je bil prišel Rokovnjač k njemu — nadaljuje Blaž mirno — in mu je poročil in dejal: ti, Bojec, ná to in to, pa pojdi tjakaj in tjakaj in reci temu in temu, naj pride na moj dom gori na Paleževino, kjer sem ravno zdaj kupil domačijo, pa nihče ne ve, da sem Rokovnjač, samo Blaž Mozol vé, ki je moj prijatelj in tudi uže v našej družbi."

„Ti tudi?" strmeč vpraša Bojec.

„Glej ga, jemlji te Kurent! Zakaj pa jaz ne bi bil, če si še ti! Pa kaj me gledaš tako grdo kakor sam Deklecjám, tist rimski, ki je svetnike trpinčil in svetnice."

Bojec je usta kar odprta pustil in zijal. Vse je verjel; kakó bi kaj tako za gotovo povedanega ne verjel!

„No in ravno, ko sem hotel Torkljo vprašati, kam, po kaj in h komu te je naš prijatelj Rokovnjač poslal, prišel si, nadloga stara, in si me vzbudil. Nisi mogel še tako dolgo spečega pustiti me, da bi bil še to zvedel? Kam te je poslal?"

„K Brdskemu pisarju, da Grogi poroči, kedaj Francozje . . ."

Tu Bojec naglo preneha. Morda mu je sum ponovil se, da ga je Blaž vendar le prevaral. Morda pa ni res, da je tudi on Rokovnjač.

„Groga? Kdo je Groga? Ta na Paleževini?" vprašuje Blaž, ki je vedno bolj drzen bil, ko se mu je posrečilo prvič prevariti Bojca.

„Ti ne veš, kdo je Groga? Ti, ti nisi . . .!"

„Kdo govori, da nisem!" srdi se Blaž. „Kdo pravi da nisem?"

Zdajci se domisli Rokovnjač, da se lehko na drug način prepriča, da li je res Blaž ud njegove družbe. V tem slučaji je gotovo njihov jezik znal; vsaj nekoliko.

„Ti si grilc, privolhav si nas v šrencenco pertanat; ti si naj birgav!“ *)

„Kaj je to nemško ali je francosko, ali je volčje, ta hav-hav-hav?“ vpraša Blaž. In Bojec je videl, da se je dal po čudnej pripovedbi in po manevru Blaževem na led izpeljati in da je jeden del skrivnosti izdal, če Blaž morda ni uže vsega slišal skozi stene.

„Ti si mi lagal,“ reče Bojec, srpo gledé Blaža, a roka mu kakor skrivaj poseže po podolgovatem stolu in izmej svojih šil potegne ostrobrušeni krivec, črevljarski nož.

Ali Blaž Mozol je imel oči povsod, zapazil je tudi, kam je šla Bojčeva roka in kakor mačka na miš, skočil je Blaž na starega prijatelja in ga krepko tiščal za pestjo, ki je krivec držala.

„Ne boš ti Blaža Mozola z noži drezal, ne! Spusti nož ob tla!“ vpije Blaž.

Rokovnjač, čuteč, da je slabši od svojega protivnika, spusti nož ob tla. Blaž potem protivnika z močjo zavihti in nazaj vrže sè stolca, na katerem je sedel. Padajoč omahne Bojec z obema nogama in podere tudi podolgasti stol s svojim orodjem in s svetilnico, tako da je bilo na enkrat tema v izbi. Blaž suje z nogo v temi po črevljarji kar tja poprek, kakor je hotelo prileteti, ali po nosu ali po kóku, govoreč:

„Na, ti pasjedlakec, na! Pa še! Boš ti mene z nožem drezal? Jaz ti bom vetra dal, pa bo pihalo z viharjem, kateri ti bo še tistih pet las izpulil in v resje odnesel, ki jih imaš, las rokovnjaških in peklu prodanih.“

Zunaj Bojčeve koče Blaž iz teme še za slovó rokovnjaču zažuga, da ga hoče gotovo še obešenega gledati in napoti se po stezi iz vasi.

Mej potom je začel premišljati. Torej je bilo vendar res, da ondan v Kamniku ni bil takó piján, da ne bi bil ničesa vedel, temuč one Rokovnjače je le Nande ukrotil. Bojec mu je rekel Groga, Groga! Prav rokovnjaško ime. In ta človek Rokovnjač? Ali resnici podobno je bilo. Ničesa ni delal, nihče ga ni videl trgovati, temuč je le govoril, da trguje; nikoli ga ni bilo domá, in vendar je imel zmirom denar! In ta človek se je hotel v njegovo rodovino ženiti! Groza. Mala Polonica Rokovnjačeva nevesta! Kako bode debelo pogledala,

*) Iz rokovnjaškega poslovenjeno: Ti si brič, prišel si nas v uječo spravit; ti si naji poslušal.

kadar to zve! In kaj poreče nje mati! Iz kože poskoči od jeze. A kaj poreko ljudje, ko to slišijo!

Ta Nande ali Groga je gotovo jeden glav Rokovnjaških, če ne prva glava. Drugače se ga Bojec ne bi bil tako ustrašil. In v graščini Kolovškej in v Kamniku bodo dali lepe razpisane denarce radi tistemu, ki jim glavo Rokovnjačem ovadi ali celó pripelje.

Zato Blaž Mozol naredi ta črtež: Precej ko pridem domóv, pokličem hlapca Franca, oba oblezeva sosedovo hišo in primeva in zveževa ga. Če ga ni, pride jutri zjutraj, primeva ga tačas in zveževa ga! Potlej ga pa peljeva zvezanega kakor bika ali v graščino Kolovško ali pa v Kamnik, ali gospodu Poljaku, ali gospodu Gavriču, Če je on glava, dali bodo več kot so oklicali. Toliko denarja v cesarskem srebru ali pa v frankih, naj bode kakor hoče, da le je!

Ko je domov prišel, sklical je brž hlapca in mu povedal, da je Rokovnjače iznašel: Nande je jeden, Bojec jeden. Ali hlapec ni bil zadovoljen takoj s postelje v hlevu iti ž njim v sosedovo hišo gledat, da li Nande tam spi ter ga prijet in zvezat. „Pa saj ga jutri zjutraj primeva!“ reče Blaž v svojih lehkih računih in sam leže spat. Da bi mu po noči mogel kdo račun do jutri pomótiti, na pr. Bojec, tega se ni domislil.

Osmo poglavje.

Ko sliši to, ne zgrudi se na tla,
Strahota pred soboj je ni obšla.
Ko upala je še, bil čut mehák.
Ne upa več, zdaj duh je v njej krepák.
„Kogá ljubíti nemam več, ne smém,
Zakaj bi bala se zato, ne vem.“

Byron.

Na jutrovej strani se je žarilo, noč je bila postala svitlejša, vendar belega dne še ni bilo, ko je Nande na malo štiroglato okno one izbe trkal, kjer je Polonica spala.

„Kaj češ?“ vpraša čudom deklica, ki je bila na okno prišla.

„Ogrni se, in pridi ven, govoriti moram s toboj,“ reče Nande resno.

„Kaj ti je?“ ostrmi deklica.

„Če me rada imaš, stori mi to, kar te prosim, pridi ven k meni!“ reče.

„Oblečem se precej, vrata odprem in zakurim, pa pridi potlej notri, zakaj bi jaz na vrt hodila, kjer je hladno?“ reče ona.

„Nečeš, če te prosim? Notri jaz ne idem več. Tvoj strijc . . . ali povedal ti bom tukaj na vrtu, pridi ven!“

Deklica se odmakne, naglo obleče in kmalu je bila poleg njega. Ob zidu za hišo je pod kapom sušil se kup desák, tam je sedel on in ona se prisede tik njega na desno. On je imel teško sukneno bundo ogrneno čez leva pleča in jo je pred soboj skupaj držal, kakor da bi hotel nekaj skrivati pod njo. Na glavi je imel namesto slamnika, kakor zadnje dni, kučmo iz polhovih kožic.

„O joj, ti si oblečen, kakor za zimo. Kam si namenjen?“ vprašuje ona in si dá brez branjenja od njega roko okolo tilnika oviti. Ne da bi jej na njeno vprašanje odgovarjal, vprašal je sam, in s tresočim glasom ono staro vprašanje, ki se nam neudeležencem zdi smešno ali je onim, ki se jih tiče, tačas vir neizmerne sreče:

„Ali me res ljubiš?“

In tudi odgovor Poloničin, katera je zdaj še le opazila njegovo razburjenost je bil tak, kakor je navaden v jednacih položajih. Rada bi bila zavpila „da!“ takó močnó, da bi se bilo razlegalo tja onkraj Kamnika, ali sram jo je bilo tako živo resnico glasno povedati, tiho je pritrdila, da ga ljubi res in žareč obraz skrivala naslanjaje se na njega ramo. Pa kmalu sklonila se je in lehkodušno vprašala: „Kaj ti je pa denes.“

„Ko bi me ti ljubila takó, kakor ljubim jaz tebe, dekle moje, bolj od vseh druzih ljudij, bolj kot mater, brata in dom, šla bi z menoj, kamor bi jaz hotel.“

Ona upogne glavo in zopet opazi njegovo nenavadno resnobo.

„Pa zakaj bi hodila proč, če treba ni? Zakaj to praviš?“

„Ko bi pa treba bilo?“

„Šla bi!“ odgovori ona hitro kakor kljubovalen otrok.

„Res, Polonica? Reci to še enkrat!“ deje on nekako veselo iznenádejan, prime jo za roko in jej ognjeno zre v oči. „Bi li ti šla z menoj, zdaj precej?“

„Precej pa ne, saj ni treba,“ reče ona, in se mu spet čudi. „Kaj ti je?“

On jo izpusti pa reče črez nekaj časa:

„Deklica moja, ti ne veš še, kako te jaz ljubim. Tako, da bi šel za tebe v smrt, vice, pekel, ali v nebesa, kamor greš ti. Ko boš slišala, in še denes boš slišala, kdo sem, nikar se ne ustraši, temuč misli, kaj sem ti rekel: na potu v pogubo me odpelješ le ti

na pošten pot v srečo. Samo ti, če hočeš. Ti si moj angelj váruh, če ima človek angelja váruha. Ti me moreš rešiti, drugi nihče, če me ljubiš, če ostaneš moja, naj ljudje porekó kar hoté. Ustrašila se boš, ko zaslišiš, kakó mi bodo rekli, ali domisli se mojih besedij in veruj le to: tebe ljubim bolj kot te more še kdo na širokej zemlji in kadar tebe vidim, tačas sem dober človek, tačas sem pripravljen vse storiti, kar ti želiš. Zato, deklica, ljubi me in reši me!"

Široko, ogorelo lice mu je bilo mej tem bolj zarudelo, z oči pak so se mu svetile solzé, prve solze, katere je mladica videla v očeh ljubljenega možá in to jo je omamilo. Objela ga je in poljubila ter prosila:

„Nande, ti moj ljubi, ne jokaj, ne, oj, jaz tega ne morem videti," in jokati je začela sama. „Povej mi, kaj ti je, kaj naj storim. Vse storim, kar rečeš, vse, in grem s toboj, kamor rečeš."

„Res pojdeš?"

„Res!" odgovori deklica brez misli. Razumela ga ni mnogo več, nego toliko, da je nesrečen, da ga nekaj tare in to mu je hotela olajšati, zato bi bila vse obljubila, pa menda tudi res storila. Dekličja natura je taka, pravijo.

„Ti zdaj ne poznaš še vsega. ali bojim se, da bodeš slišala skoro še preveč. Ne pozabi, kar sem ti rekel, ne pozabi, kar si mi obljubila. Le ti moreš pomagati mi," nadaljuje on.

„Ali kaj ti je? Kam si namenjen?"

„Proč, ali tebe moram kmalu spet videti, veš? Čuj! Zvečer, kadar se mrak naredi, pogledaj včasi gori le v hosto pod ono sprednjo staro smreko. Kadar tam vidiš iskre kresati precej, ko se je mrak naredil, tačas mi pridi naproti do sredi steze, če hočeš z menoj govoriti. Če boš pa imela kedaj kaj povedati mi, pojdi po noči — saj te ni strah, dekleta, ki je mene ljubila, ne sme biti strah neumne noči — pojdi po noči na vrh Slemena, in tam, kjer dva stara, visoko okleščena bora sama stojita, napravljena bode grmada suhljadi. Rado se bode užgalo. Užgi in pri ognji počakaj. Tistemu smeš vse povedati, ki bode k tebi prišel in prvo besedo „Nande" rekel. Ne boj se ga, če bo grd. Nemam lepih ljudij. — Vrniti se odslej ne bom več semkaj mogel. Sovražniki so za menoj. Tvoj strijc Blaž me je izdal najbrž uže to noč. Če me ni še, bode me. Jaz bi mu lehko za vselej usta zamašil, in niti meni samemu ne bi trebalo roke vzdigniti; ali tega nečem, ker je s toboj v rodu, samo ker je tvoj strijc."

„Naš strijc te je izdal? Komu, zakaj?“ vpraša deklica strmeč.

„To boš vse slišala. Samó ustraši se ne, in ne veruj ljudém vsega, kar bodo govorili. Pa ko bi tudi jaz tako hudoben človek bil, kakor porekó, za tebe nisem, za tebe sem mehak kakor dete; za tebe sem dober v srci. In če sem za druge ljudi tak, da se me bojé, krivi so ljudje sami, ki so me proganjali in na polje vrgli še mladega kakor divjo zver. Ti si prva duša, ki me ljubi. Sezi mi v roko, da me nečeš pustiti tudi če me drugi ljudje obsojujejo!“

In dasi ga ni prav umela, kaj pripoveduje in prav za prav ima, in da si se ga je v tem hipu skoro bala, kajti ko je govoril, da ga ljudje proganjajo, zasijalo mu je oko nekako divje in strašno, — vendar mu je pomolila desnico, katero je trdno z obema rokama oklenil in jej molče zrl v oči.

Mej tem se je bil dan naredil.

Zdajci se začuje kletev od druzega konca hiše in strijc Blažev glas v tej kletvi.

„Ušel je, vrag! Ni ga več v gnezdu, zakaj nisi hotel sinoči vstati France!“ ropoče Blaž.

Nande vstane in reče deklici: „Zdaj pa moram iti. Pomni, pomni, kaj si mi obljubila, na kaj si mi v roko segla. In, ne veruj vsega, kar boš slišala. Če ljubiš mene, ne boš jokala. Kaj so ti mar ljudje? Jaz pa pridem kmalu spet k tebi, ali pa ti — k meni! Pokazalo se bode, ali je ljubezen res kaj, pokazalo se bode pri tebi.“

Rekši jej stisne roko in na sever odhaja naravnost črez vrt in črez njive, kjer je najbližje do gozda. Strmeča je gledala ona za njim, kaj je vse to govorjenje pomenilo? Ko je bil za pol streljaja od hiše, zagleda ga strijc Blaž in kakor besen začne vpiti: „Ho, ho, stoj! France, France, pojdi sem, teciva, teciva za njim! Glej ga, glej ga! Drži ga, ho! ho!“

Strijc Blaž se res spusti za Nandetom črez njive, a hlapec France mirno stoji in zijá; nema veselja hoditi v boj, najmenj pa loviti Rokovnjačev, če je tudi res, kar strijc Blaž govori. „Naj ga ujame in uklene sam, če je res tako močán, kakor zmirom govori,“ reče France in vtakne jedno roko za hlačni prteni pas, z drugo pa si počasi stegno briše, kakor da bi dejal: jaz svojo roko umivam v nedolžnosti.

Predno je bil Blaž črez sredo njiv pritekel, skril se je bil Nande uže v goščo nizkega gozda in strijc se je upéhan vračal.

„Kaj mu hoče strijc?“ vpraša Polonica hlapca.

„Pravi, da je ta Nande Rokovnjač, glej!“ reče hlapec. „Po noči ga je nekje videl in slišal, pravi. In veš kaj je še slišal? Da ni Nande, ampak da je Groga, Groga, Rokovnjač.“

„Kdo to pravi?“

„Strijc,“ odgovori hlapec in se neumno smeje.

„Strijc,“ ponavlja pólu glasno, kakor brez misli dekle, stoji na mestu pod staro jablano, gleda srpo v tla.

Rokovnjač! To je bila strašna beseda. Ali razumela je precej vse. Pač jej je bilo, kakor da bi jo bil kdo s kolom po čelu udaril. Ali deklica je imela močne živce. Ni v omedlevico padla. Temuč čez nekaj hipov je premaknila se od stare jablane, pod katero je hlapec še ostal, proč, pregazila je, da ne bi po okoliših hodila, kup gnoja na dvorišči in stopila v vežo. Tam se je pri spodnjih vratih naslonila na podboj in nekaj časa strmela tjakaj pred-se.

„Si uže pomolzla?“ vpraša jo mati prepirljivo in osorno.

Dekle se molče obrne, vzame veliko mlečno golido v roke, nalije mehanično v njo vode za umivanje vimena in otide v hlev.

Kdor bi jo bil po vnanjem sodil, mislil bi bil morda: ta se ne meni mnogo za to, da jej je britka osoda ravnokar prve ideale življenja v blato potrgala. Ali krivo bi bil sodil in površno. Ne kaže se čut pri vseh ljudéh jednako.

Ljuba Rokovnjačeva! Kadar ljudje to zvedó, kadar to začno govoriti, o Bog, kakova sramota!

In res čudno je, da ima misel: „Kaj porekó drugi ljudje o tem,“ tako mogočen vpliv na vse ljudi, v vseh položajih, še tačas ko smo najbolj na se navezani, in ko bi se za ves drugi svet imeli najmenj brigati.

Sramota!

A vendar se je oglasil precej poleg tega čuta spomin njegovih besedij: le ti me moreš rešiti, če me ljubiš! To mu je pa obljubila, v roko mu segla!

(Dalje prihodnjič.)

Rokovnjači.

Historičen roman.

Spisal Josip Jurčič.

(Dalje.)

Deveto poglavje.

Zdélo, zdélo pot prejélo.
Nar.

Isto nedeljo popóludne rekel je Blaž hlapcu: „Pojdi z menoj, France, greva na Kolovec, tam je novi gospod grofov pristavnik Poljak; njemu povem, da sem dva Rokovnjača našel, on naj potlej naznani ali na Brdo, ali v Mekine, v Kamnik ali v Ljubljano, da jih bodo iskali ali naši biriči, ali tisti francoski kusje (Blaž je tako slišal huissier), ali kdor hoče.“

„Jaz uže ne grem,“ odgovori hlapec.

„Zakaj ne? Jaz stavim, da dobiva kaj za to; vse ono, kar so ob semnji v Kamniku razklicali; potlej pojdeva pa pit. Nisi žejen?“

„Pil bi uže, pil. Ali kaj, ko bi Rokovnjači zvedeli, da sva jih midva tožit šla, strijc? Kaj pa potlej?“

„Ti se jih bojiš? Sram te bodi! Jaz pa nič. Le pomisli, da je novi gospod Kolovški, grofov gospodar Poljak, obljubil trideset goldinarjev tistemu, ki le sled pokaže do Rokovnjačev. Gavrič pa trideset. Jaz ga imam, sled. In torej imam tudi trideset in trideset goldinarjev. Na Brdu bode doktor tudi še kaj dodal. Potlej se pa vsi zberó, francoski „kusje“ pridejo, kmetje od vseh krajev pritisnejo, jaz ž njimi, pa jih bomo gonili kakor zajke. Pojdi z menoj! Za vino je denar gotov, pa ga bova pila še denes na upanje lepo kakor Odám in Eva, ko sta pod figovim drevesom sedela in sladko vince iz okrogle buče gólcala; mene uže po grlu praska. Pojdi!“

In oba se počasi napotita.

„Ali, strijc,“ nadaljuje hlapec govor počasno, morda da bi strah odvrnil, „kaj ste vi rekli, da sta Odám in Eva pod figovim drevesom sedela pa vino pila iz buče? Saj ga nista.“

„Kdo pravi, da ga nista,“ prepira se Blaž, ki ni rad udal se, da bi kdo več vedel kot on, zlasti pa tak neokreten hlapčè ne. Zato se vname mej njima po potu ta-le prepir.

„Nista ga ne pila,“ reče hlapec.

„Kakó da ne?“

„Zato, ko ne!“

„Ka jima ga ne privoščiš? Nevoščljivec! Odám je vendar tvoj oče, Eva tvoja mati. In moja sta tudi, in še fajmoštrova oče in mati, če malo črez hrbet nazaj pogledamo, kaj pak! Pa jima ne privoščiš buče vina?“ prigovarja Blaž in svitlo gleda.

„Za to ga nista pila, ker ga je še le Noe znašel, veste? Jaz dobro vem, da sem takisto slišal vengélj brati. Noe je pa vino znašel kasneje, ker njega je dosti kasneje mati rodila kot Odáma, da boste vedeli, strijc. Jaz tudi nekaj vem. Kar vem, pa vem. Nisem tako neumen ne, ne treba misliti tisto, strijc!“

Z odločnostjo in s pogumom je hlapec France govoril ta govor, jeden najdaljših in najbistroumnejših v svojem življenji. Ker to se mu ni vsak dan primerilo, da bi bil znal Blažu ugovarjati, kateri je imel po mnenji tega okraja jezik nad vse doktorje. In res pri tej priliki je bil hlapec Blaža popolnem podrl. Ta ni vedel en hip ničesa odgovoriti. Da je Noe vino znašel, to je bilo res. „Kako, da sem to pozabil bil?“ jezi se Blaž in zarudi, kajti, da bi gá Francè bil v kozji rog ugnal v takej učenej stvari, to se mu je zdela izguba na svojej slavi in časti. Nekaj hipov je torej Blaž moral misliti, kako bi se izrezal, kar mu na misel pride:

„Pa vendar ni res! Veš ti to, ko sta Odám in Eva pod figovim drevesom sedela in vino pila, bilo je še pred grehom, predno jih je Bog osuval in v reso ven zapodil, tačas, ko sta bila še v raji. In če se sliši brati in pridigovati, kako grozno dobro jima je v tistem raji bilo, pa da bi buče vina ne bila imela? Imela sta ga, tako ti pravim; ker pojdi se solit z dobroto, če vina ni za pijačo, in morda ni žganega ne! Kako si moreš misliti dobroto in raj brez vina?“

To je bil pa spet za hlapca Franca tako prepričalen in silen dokaz, da ni znal nobednega ugovora nasproti privesti; zato je udal se in ponižno rekel:

„Saj menda je res tako.“ — Da bi pa svoje razgovorno pobitje pokril in izročil hitrej pozabljenosti, vrne se hlapčeva misel k njiju prvotnemu pogovoru o Rokovnjačih in on vpraša:

„Kaj ste vi res taki, da pojdete Rokovnjače tožit? Kaj pa, če kdo od njih pride gori k nam in prinese uroke v hlev? Oni znajo zagovarjati in uroke delati, saj veste. Potlej jih pa tudi gospoda dobili ne bodo.“

„Naj jih dobodo ali ne dobodo, samo da meni denar dajo, ko jim povem, da je ta naš Nande, ki je Paleževino kupil, jeden poglavarjev. Urokov se nisem nikoli bal in vsega copranja ne. Kadar pa kam pojdem, ne pojdem brez noža in ne brez palice. In še psa bom s soboj jemal, kakor jemlje Kolovški svojega. Če ni drugače, dam si pa še en pâs požegnati od Odromanove Jere; potlej me v uho piši Rokovnjaška copernija, veš?“

„Nu, ne rečem; ali kaj vam pomaga nož, če ti Rokovnjači streljajo z zagovorjenimi kuglami, ki človeka gotovo zadenejo?“

„Vidiš, ki nič ne veš!“ živahno v besedo seže Blaž. „Tiste kugle, ki so zagovorjene, da človeka gotovo zadenejo, zveri nikoli ne zadenejo; tiste, ki so za zveri zagovorjene, pa se človeka ogibljejo. Kaj še tega ne veš? To so meni še ranjca mati pripovedovali in vsi stari ljudje vedó. No in vidiš, če ima Rokovnjač tako ali inako kuglo, ne more ni psa ni mene zadeti, kadar skupaj hodiva. Zato sem rekel, da bom psa s soboj jemal.“

Franc je bil zopet prepričan in ni znal ugovora. Za to je spet nekaj druzega začel, kar je bilo, po njegovej misli, tudi učeno:

„To se ve da, ko bi mogla midva praprotovega semena dobiti, potlej bi se jaz uže nič ne bal, ko bi praprotovo seme, o kresu natreseno, pri sebi nosil. Potlej mi živa duša nič ne more, pravijo. A vrag ti ga vedi, ali Rokovnjači nemajo tega praprotovega semena uže sami, oni, ki vedó uže od nekdaj od roda do roda stare copre in vse stare križ-besede.“

„Nič ne znajo; krasti pa jesti, druzega nič!“ jezi se Blaž. „Ko bi bil oni Bojec kaj znal, meniš, da bi ga bil jaz ob tla vrgel, kakor otép slamę? In Bojec je vendar Rokovnjač, ker se mi je sam udal, da je? Ko bi bili kaj več znali, kakor tist svoj tatinski jezik, ki ga mej soboj govoré, kakor gospoda nemški mej soboj, misliš, da ne bi bili tudi Bojca naučili?“

„To je pa spet res; čudno!“ In v tretje je bil hlapec France prepričan od duševno nadzmožnejšega Blaža.

V četvrtem slučaji, ki zdaj pride, pak je bila stvar preočitna, da bi se bil dal veliki čudoverec Franc strijcu Blažu preveriti.

Prišla sta bila namreč z gorskega polja in preko senožeti po stezi v gozd, kjer so rasli mladi borovci in različna mlada hosta, po nekaterih mestih prav gosta.

Na jednem kraji je bil neobrasten prostor ob potu širji, in lepa zelena trava je rasla tam, ker je bilo včasi mokrotno. Ob severnej strani je bilo gosto grmovje. Na malem grmu jelševem tik pri potu pak je visela umazana prazna beraška torba, ali vsaj mnogo ni bilo v njej, ker je bila videti zelo lačna.

„Stojte, strijc Blaž, glejte zdélo, zdélo, zdélo!“ kliče hlapec Franc, ki je bil strahoma obstal in tudi Blaža Mozola za roko zadržal.

Oba sta gledala nekaj hipov na grmu visečo beraško torbo tik pota. Ob grmu je slonela palica gorjača, črno ožgana in uglajena. Torej se je obema gotovo videlo, da je to res „zdélo“, narejeno od zlega človeka njima ali Bog vé komu, kdor bi tod mimo šel, da bode imel nesrečo ta dan; če tod mimo in po tem potu gre, še večjo, nego li da bi bil petek, ali da mu bi bila stara baba pot pretekla.

„Jaz uže ne grem dalje. Zdélo naju nazaj goni. Tu bode nesreča. Glejte, Rokovnjači so uže prej vedeli, da jih mislite na Kolovec tožit iti in izdati, zato so vam pot zacoprali in zdélo napravili. Ne hodite, strijc, lepo vas prosim,“ reče hlapec.

„Če je res zdélo, ne sme se ga človek dotakniti, pa tako ne sme mimo iti, da bi nad njim viselo. Zato ga bom z grma sklatil pa je,“ reče Blaž in začne od suhih vej pod potom polena odlamati in bombardira visečo malho takó dolgo, da jo sklati z grma na tla.

„Na, zdaj pa lehko mimo greva. Samo prijeti spaka nikar, gotovo so uši notri in še kaj druzega zlodja,“ déje Blaž in pogumno po drugej strani mimo korači, nekako tako, kakor se otroci ognó kače, katero so s kámenjem ubili.

Ali hlapec France je bil dejál roke v žep in je od te strani gledal Blaža na ono stran zdéla, pa se ni dal pregovoriti, da bi prestopil tudi on Rubikon. Prosil in prosil je Blaža, naj pusti Rokovnjače rokovnjačit, pa naj se vrne, ker vse nesrečo kaže. Blaž je nazadnje sam odšel, hlapec se je z glavo majé domóv vračal.

Ko sta bila obá z mesta in vida proč, kjer sta videla obpotno „zdélo“, zašumi v grmovji, in iz gostega zelenja prileze na plano mršava postava Rokovnjača Velikónje, ki se ozre na desno po potu za hlapcem, na levo za Blažem, a potem popravlja svojo obleko, katere pa ni bilo mnogo popraviti mogoče. Iz Velikonjevega opravka bi bilo

opazovalcu razvidno, da je njegova obešena torba bila čisto iz naravnega nagiba puščena, a nikako „zdélo“. Rokovnjač se glasno zasmeje, ko torbo s tal pobira in palico zopet obeša ter sam pred se reče:

„Na Kolovec misli iti Rokovnjače tožit! Aj, aj, aj! Čakaj, čakaj, pa ti utegne moja torba res biti zdélo, da ga še na onem svetu ne pozabiš.“

Rekši oprtá malho in ubere pot za Blažem brzo, kakor bi njegovim petam ne prisojal, a tiho in varno stopinje pobirajoč.

„Mi ti bomo uže pokazali, kaj je to, Rokovnjače izdajati!“

Deseto poglavje.

„In dem ich mir die Freyheit erlaubte, dem hohen Landespräsidium mit 21. July l. Js. eine möglichst umständliche Geschichte hinsichtlich der bekannten Landstreicher, die gegenwärtig den doppelten Namen Plaifharje oder Rokounazhen führen, die besonders den Kreis Laibach bettelnd, schniepfend, stehlend und raubend durchstreichen, vorzulegen, und wie es aus den hierortigen pfarrämtlichen Tauf- und Sterbregisterien ersichtlich ist, so erhält sich der gedachte wilde Gaunerstamm schon mehr als seit 200 Jahren, der sich durch den nathürlichen Nachwuchs wie auch durch den Uibertritt sonstiger arbeitscheuen Leute, gewöhnlich aber durch Militärpflichtige, Militärdeserteurs, durch das mit Laufpässen entlassene Militär, wie auch durch die aus den Strafhäusern entlassenen Individien, und sonstigen Kriminalisten sehr reichlich vermehrt.“

Iz poročila Vodiškega duhovna Valentiča kranjskim stanovom.

Nekako v sredi mej Kamnikom in Brdom stoji grad Kolovec. Njegovo lego oznanjuje uže staroslovenske ime, ker „kolo“ pomeni prvotno nekaj globocega, „kolija“ je jama, kotanja. Kolovec t. j. stari grad stoji v tacem kraji, mej višinami, kakor v kotanji, da mu je narod po kolesu ime dal, kakor je rad po legi krajevna imena delil. Pa tudi ime novemu, v konci doline v zakotji postavljenemu gradu to ime dobro pristuje. Naš povestničarski starina Valvazor modruje sicer, da ima grad ime od kól (voza), in citira tudi necega patra Martina Bavčarja, kateri izvaja slovenski naziv grajski celo iz latinskega collis, holmec. Prepirati se pač nečemo z nobednim, ni z Valvazorjem ni s patrom, tem menj, ker dandenes v tacih rečéh ni jednega ni druzega več za avtoriteto ne priznavamo.

Nemško ime Gerlachstein ne znamo od kod je. Valvazor sodi, da je morda ime prvega posestnika, o katerem pa ne vé niti on ničesa povedati, kajti kar se pomni, bil je grad lastnina grofov Hohenwartov, kateri se pač še dandenašnji imenujejo tudi s pridevkom „zu Gerlachstein“, da si grad ni več v njih lasti.

Tega leta, ko se naša povest vrši, bil je grof Franc Hohenwart lastnik Kolovcu, a ob času francoske vlade ga ni bilo v deželi. Kot staro-Avstrijec in revolucijo sovražeč aristokrat umaknil se je bil Francozom, a svoja posestva na Kranjskem popolnem prepustil oskrbnikom, ki so tako gospodarili samostalneje nego li kedaj prej.

Hohenwartov oskrbnik na Kolovci je bil Štefan Poljak; mlad mož, komaj 28 let star. On je bil stoprav pred dvema letoma pri Francu grofu Hohenwartu v službo stopil, ko je bil tudi ta po očetu grad dobil. Ker Kolovec ni imel vseh patrimonijalnih pravic, ni imel oskrbnik druzega posla nego gospodarski, nad ljudmi ne druge oblasti, nego graščinsko. A tudi ta sama graščinska oblast je bila, kljubu upravnim reformam Marije Terezije in cesarja Jožefa, še dovolj močna in vplivna na ljudstvo. Odločen in pogumen graščak ali njegov namestovalec sezal je lehko drzno v pravosodne in policijske reči, a niti državni okrožni načelnik, niti ne apelacijsko sodišče o tem ni niti slišalo. Kmet je bil tlačan.

Tak odločen in pogumen človek je bil tudi mladi Kolovški oskrbnik Štefan Poljak. Pregovor, da nove metlje dobro pometajo, čutili so vsi na graščini, posli in robote dolžni kmetje, ko je Poljak nastopil svojo službo.

Mladi gospod oskrbnik je bil tenek, slok in na prvi videz šibek, ali v istini žilav in močan. Ko mu je jeden hlapcev, težak hlod, sprva nekaj nedostojno ugovarjal, vrgel ga je z lastno roko tako lahko, brez truda in naglo iz hleva na dvorišče, da so vsa družina od črednika do gozdnika dobili na enkrat veliko spoštovanje do Ljubljančana, o katerem so do tistih dob mislili, da ne bi dveh mernikov pšenice prevzdignil. In tacim ljudém fizična moč imponira ne menj nego duševna, če ne bolj. Natančen je bil novi oskrbnik do sitnosti. Ni snopa ni odpustil na desetini, ni ure od tlake. Družina je morala delati kakor sama za se. Gorje, če je kdo v grajski gozd šel brez odkazánja. Ves nov red je bil na Kolovci.

„Grofa bode obogatil,“ rekli so jedni. A drugi, večina jih, niso opustili pristaviti: „Sebe, sebe ne bode pozabil, in kadar bode kaj

sam imel, potlej bode še le glavó po konci nosil, ker starci uže pravijo: „gospodski hlapec bogát, bik rogát.“

A hud kakor „bik rogát“ — da pri narodnem pregovoru ostanemo — bil je Štefan Poljak uže brez osobnega bogatstva vzlasti tačas vselej, kadar je zopet slišal, da je to in to ukradeno, ali v gradu, ali v vaséh. Tatvine so bile pa redne, skoro tako redne, kakor noči. Enkrat tukaj, enkrat tam, enkrat blizu, enkrat daleč. Tam je zmanjkalo špeha s šinj ali z dimnjaka, tam žita iz prevrtane ali utrte kašče, tam junca iz hleva. In z vseh cest se je slišalo, kako so neznani v obrazu počrneni možje gorjačarji tega ali tega ustavili in mu iz žepov pobrali, če je kaj v njih imel.

Zmirom pa se je odgovarjalo na vprašanje, kdo je to storil: „Rokovnjači.“ Brez dvombe, da niso Rokovnjači vsega delali, kar se je zlega godilo, a na njihov račun je šlo vse. Lehko si je torej misliti, kakov strah je vladal zlasti po vsem Gorenjskem, da, po vsem Kranjskem in tudi v Primorji pred groznim imenom „Rokovnjač.“ Ta sovražnik vsacega, ki je kaj imel, bil je tem strašnejši, ker se je znal skrivati, in pa ker se ga je vse balo, ne le posameznik, tudi občine, mesta, vsa gosposka.

„Ali se res ne da tej kači glava streti?“

Mej tistimi, ki so tako vpraševali, bil je oskrbnik Štefan Poljak na Kolovci. Vpraševal je tako pri vseh sosedih, po gradovih in po vaséh, v Ljubljani in Kamniku, na Brdu in v Volčjem Potoku. Povsod je videl, da bi vsi radi Rokovnjače uničili, ali nobeden se ni ničesa upal, nobeden ni vedel, kako stvar prijeti, večina celó ni hotela ničesa slišati o udeležitvi kacega velicega lova na Rokovnjače. Zlasti kmetje so rekli: „Kadar bi jih šli mi v gozd iskat in gonit, pridejo oni z druge strani na naše dome in nam jih zapalijo, potlej pa imamo! Ker dosti jih je, takó, da nihče ne ve koliko. Po dnevi za plugom hodi, kmet je kakor smo drugi, po noči je pa Rokovnjač Od hiše do hiše hodi kakor drugi berači, ali je Rokovnjač, in pazi kaj ljudje imajo in kje. Vse polno jih je in hudi so.“

Tako so kmetje govorili in nihče ni hotel pomoči javnej oblasti proti strašnej tatovskej zádrugi.

Ko je bilo na Kolovci zaporedom več rečij ukradenih in se je spet reklo: to so vzeli Rokovnjači, — dal je Štefan Poljak razglasiti ono, kar smo na semnji v Kamniku slišali. Razglasilo se je to daleč okolo, ali nihče se ni oglasil za nagrado.

Pač pa je zmanjkalo, kakor odgovor na oni razglas, še precej tisto noč po Kamniškem semnji, najlepšega jezdnega konja oskrbnikovega iz zaprtega hleva na Kolovci in živa duša ga ni več videla. Na hlevnih durih pa je bila s črnim ogljem surovo narisana človeška roka, tako, da ni nihče dvomil, kdo je konja ukradel, temuč so tatovje še sami pobotnico pustili.

„On se je šel z bikom bost," rekli so kmetje, rekli so gospoda v okolici in imeli so tem večji strah pred Rokovnjači. Vsák berač, sosebno tisti, ki je bil še močan in bolj drzen, dobil je pri njih gotovo obilen dar, ker bali so se, da je jeden iz strahovite stare zádruge.

(Dalje prihodnjič.)

Estetična načela pri obleki in stanovanji.

Spisal Ivan Franke.

VI.

Prvi, vsikdar veljavni zakon za formo obleki ima biti le ta: Obleka ravnaj se po formah života, narejena bódi po životu. Obleka pomagaj lepim formam života do veljave in bodi krasba ali ornament. Ker vsak krojač in vsaka krojačica, isto črevljar in klobučar vzame mero osobi, katerej ima delati, mislilo bi se, da se ta prvi ob sebi razumljivi in najvažnejši zakon vedno izpolnjuje in se nikdar ne prezira; vendar bo lahko dokazati, da nekoliko dela vsaka moda kolikor toliko pregreškov in časi celo zločinov zoper tako naraven zakon.

Znano je, da se je obleka po narodih in časih preminjávala in se še vedno preminja časi polagano, časi hitreje. Pri vsej tej preminjavi se dadé oblačilne stvari vseh časov, izimši obuvalo in pokrivalo, privesti na tri glavne oblike, te so: opasnik, (Schurz) srajca ali spodnja obleka in zgornje oblačilo ali ogrinjalo (Ueberwurf).

Opasnik, bil je pri starih Egipčanih sveti kostum in je dobil tam najvišjo formalno dovršenost, katere je bil zmožen. Podaljšanega doli držal je pas okolo života, tako ga nosijo zdaj Afričani, Azijati in amerikanski Indijani toplih krajev; podaljšanega gori nosil je trak črez ramo in tudi dva črez obedve rami. Mesto teh trakov nosili so Egipčani potem večje kose blaga, katerih konci nad prsmi zavozljani so nosili opasnik. V tej požlahtnjenej obliki vidi se egipčanski opasnik

Rokovnjači.

Historičen roman.

Spisal Josip Jurčič.

(Dalje.)

Na ta način je Poljak vsak dan več slišal in zvedel in začel je stvar premišljevati. In skoro se mu je zdelo, da se je nekoliko preveč lehkomiselno v njo vrgel in preveč samo sebe v opasnost porinil. On je bil lovec in kot lovec bi se mu bil le nekako zanimiv zdel lov na tatove, takó enkrat za izpremembo.

Zdaj ko je videl, da lov, ki ga je začel, nikakor ni kak posel za veselje in za zabavo in da ima tudi za njegovo prihodnjost nevarno lice, bil bi, to si je na tihoma sam priznal, pač rad nekaj dal, ko bi se v celo stvar še ne bil mešal, zlasti ne po javnih oglasilih zoper Rokovnjače. Imel je vzrok zato in važen.

Ženil se je namreč. Kamniškega mestnega sodnika Gavriča lepa hči Rezika se je bila, in sicer brez prave brambe, udala, da se kot njegova žena preseli na Kolovec. Zadnjo nedeljo je bil uže prvi oklic tega zakona. Kaj je torej bolj naravnega, nego da je Poljak mislil, ko je videl, kakó nevarno je začeto postopanje za Rokovnjači: „Ko bi bila le ta moja ženitev uže prej pri kraji.“

Po drugej strani pa se je oglasil mož v njem in rekel je: ne, kar sem začel, to izvršim s pomočjo druzih; odtegniti se zdaj ne morem, oporeči ne smem nič; da bi kdo smel reči, da sem se precej boječ umaknil, tega pa ne!

Tako je bilo mišljenje na Kolovci, ko je prišel Blaž Mozol s svojim poročilom tjakaj. Bilo je to poročilo precej zmedeno, malo je bilo prijemljivega na njem, mnogo nejasnega, a bilo je vendar nekaj. Zato je pa živahnega gospoda Poljaka silno zanimalo in skušal je iz Blaža stvar zvedeti bolj na tanko, da si v mnozem oziru zastonj. Ali Blaž je, bolj vprašan, menj vedel; le toliko je ponavljal, da je Groga Rokovnjač, in ne jeden zadnjih. O tem, to se ve, da ni bilo dvomiti, zlasti ne, ker je bil Nande, komaj izpažen, precej s tem

udal se, da je zginil s Paleževine. Prav na konci svojega pripovedovanja stoprav se domisli Blaž, da je Groga Bojcu naročal, naj gre k Brdskemu pisarju, da Grogi nekaj o Francozih poroči.

Blaž se je začudil, kako je pri tem poslednjem poročilu Kolovški oskrbnik vesel in razburjen na noge poskočil. To se mu je izmej vsega najvažneje zdelo. Po tem je bilo mogoče najti sled še na dalje v tmino. Poljak torej Blaža izprašuje natančneje: ali ni morda še kaj več slišal, ali je gotovo, da ga je pošiljal k Brdskemu pisarju, kaj je ono o Francozih? Ali Blaž ni mogel ničesa več povedati, temuč spustil se je v svoja ugibanja: da so morda ti Francozje in ta njih Bonapart sami z Rokovnjači v zvezi in porazumljeni itd. S tacimi kombinacijami, to se ve, da Poljak ni bil soglasen. Videl je, da je Blaž vse povedal, kar ve, trebalo je zdaj na podlogi tega drugod iskati nadaljevanja.

Blaž dobi na svoje veliko veselje „obrok" razpisane plače, ostalo pa mu Poljak obeta, kadar se stvar kaj zjasni. Mej tem naj Blaž sam gleda in pozveduje o teh stvaréh, ne bode na njegovo škodo.

Ko je Blaž s Kolovca odhajal in v gozd zavil, skozi kateri ga je steza domóv vodila, zaúkal je od veselja, ker mislil je o denarji in vinopitji. „Zdelo" je bil popolnem pozabil.

Jednajsto poglavje.

Ker grad, blago in čast
Prišla je meni v last.
M. Vilhar.

Omenjenje Brdskega pisarja v Blaževej pripovesti je oskrbnika Poljaka napotila iti na Brdo, da se s tamošnjim gospodarjem posvetuje, kaj bi to vse pomenilo.

Grad Brdo je oddaljen jedno uro od Kolovca. Nekdaj lastnina ponosnih kranjskih plemenitašev Lambergov in pozneje Apfaltrernov, prešla je bila graščina ob tem času, ko se naša povest vrši iz lasti zapravljivih aristokratov, prejšnjih posestnikov, v roke marljivemu, podjetnemu in srečnemu plebejcu.

Ljubljanski advokat dr. Janez Burger je bil namreč 1803. kupil graščini Brdo in Volčji potok in je kot graščak opravljal posla patrimonijalne gospodske ter z dobrim gospodarstvom obe prej zanemarjeni posestvi spet povzdignil. Razumé se, da mej sosedi graščaki novi neplemenitokrvni naseljenec ni bil priljubljen. Čim bolj je bil

kak plemenitaš zadolžen in se je imel báti, da tudi njegovo posestvo v tuje roke pride, v roke morda človeka, katerega oče je bil še odvisen kmetsk tlačán — in dr. Burger je bil res sin gorenjskega kmeta in si je le s svojimi študijami in svojim talentom tako visoko pomogel — tem bolj je po strani gledal soseda na Brdu, plebejskega vsiljenca. To se ve, da vsi tega niso njemu v obraz in naravnost kazali, ker jim je duševno povsod gospodarja pokazati mogel in so ga tedaj mnogo potrebovali. Dr. Burger je bil pa prebistrega duha in je predobro poznal, da ne bi bil vsega tega prijateljstva čutil, da si je bil zopet na drugej strani preizobražen, da bi bil javno kazal, da ga čuti.

Bilo je torej povsem naravno, da je dr. Burger, kmetsk sin, ki se je sam višje povzpél, bil velik prijatelj Francozom, kateri so bili razklicali v svojej velikej revoluciji „égalité“, jednakost vseh stanov in svobodni razvoj individuva. Za to je bil Francozom hvaležen, ker je videl, da se njihova pridobitev po vsem svetu razširja. Poleg tega, to se ve da, ni odobraval nečlovečnosti in groznih prestopov te revolucije.

Francozje, ko so v našo deželo prišli, znali so se o razmerah in osobah v njej hitro in dobro poučiti. Zato so pa tudi brzo vedeli kdo izmej odličnjakov deželanov je principijalen prijatelj jim, kdo protivnik. Tako je dr. Burger precej bil za „maira“ ali velikega župana za ves okraj francoske vlade imenovan. Prevzel je ta častni posel, ker najbrž bi mu v tedanjih razmerah tudi ne bilo dosti pomagalo braniti se ga.

Poleg Francozov pak si je s tem svojim mišljenjem dr. Burger Brdski še jednega prijatelja pridobil, prav blizu v soseščini, namreč Kolovškega oskrbnika Poljaka. Tudi ta je navduševal se za Francoze in njih ideje in sicer tem bolj še, čim mlajši je bil od Brdskega soseda. Takisto sta bila kot jednako misleča moža i dobra prijatelja.

Ko pride Kolovški oskrbnik z Blaževo novico na Brdo, najde gospodarja v svojej pisarnici v gradu pri tleh. Precej in brez okolišev mu Poljak pové vse, celò nekako hlastno.

„Kaj je po tem tacem storiti?“ vpraša Poljak naposled izkušenega Brdskega doktorja.

Čudeč se vsej stvari in zelò osupnen dr. Burger nekaj časa ni ničesa odgovoril, potem pa dejàl: „Dober svet tu ni legák; premisleka bode treba, mladi prijatelj.“

„Jaz menim, da tu treba najprej, da svojega pisarja zaprete, krivooko človeče, katerega jaz nikoli nisem mogel videti. Iz njega bomo zvedeli več,“ reče Poljak.

„Ali ste dobro slišali, da je bil res moj pisar imenovan? Moj Janez Rak?“

„Prav dobro, vprašal sem možá večkrat, kakó je on slišal, a kakova zaména tudi ni verjetna, kajti Vi sami nemate tega Raka za svetnika.“

„Nikoli nisem mislil, da imam v tem pisarji poštenega človeka pri hiši, pridržal sem ga le, ker me je vselej preprosil, kadar sem ga iz službe podil. Ali da imam zaveznika Rokovnjačev pod streho, vraga...“

Zdajci Burger hitro sè stola vstane in položi prst na usta, da bi Poljak molčal. Bolj tiho mu dé: „Zdi se mi, da je bil tačas, ko ste Vi prišli, tu zraven v sosednjej sobi, dal sem mu bil dela. Morda je naju poslušal!“

Rekši gre mož po prstih izza stola in odpre zvezne duri v sosednjo sobo, kjer je pisar navadno prepisaval, kar je dobil.

„Ni ga tu. A bil je, pisanje na mizi je skoro še mokro. Poslušal je,“ reče gospod maire.

„Potlej mora še v gradu biti! Uiti nam ne sme!“ reče Poljak burno in hoče ven.

„Počasi, prijatelj, počasi,“ deje gospodar in potisne naglega soseda na stol. „Če je ta malopridnik res továriš Rokovnjaške družbe, kakor ste mi Vi povedali, veste (in tu je govoril gospod nekoliko bolj tiho): meni ni nič zato, če mi sam uide izpod moje strehe, rajši vidim, da je ubéžen zunaj, nego da bi imel znotraj svojih zidov zaprtega, a bi mi enkrat po noči, ko se ne bi nihče nadejal, cela divja tropa zarad njega pristavo zapalila ali grad napadla. Rokovnjači niso še tako zli; ako jih na miru pustiš, ostanejo navadno tatovje; hudiči pa so, če jih dražiš. To ste Vi skušali sami s konjem, in Boga zahvalite, če ste se tako cenò odkupili.“

Nevoljen in skoro užaljen reče Poljak:

„No, če bomo vsi tako mislili, mi omikanci tudi, potem je, to se ve, da žalostno. Slecimo srajco in dajmo jim jo. Od Vas, gospod doktor, bi tacega odgovora ne bil pričakoval. Oprostite mi, da naravnost povém, jaz mislim, da pogumni možje moramo...“

„Najprej previdni biti!“ seže mu doktor v besedo in ko hoče Poljak nadaljevati, ustavi ga rekoč z vsem svojim prijaznim mirom:

„Dajti mi le nekoliko besedij za pojasnjenje izpregovoriti, morda mi potlej ne boste z besedami krivice delali. Jaz ne storim nobednega večjega koraka zoper Rokovnjače, dokler nam vlada svoje pomoči ne dá, in sicer dejanske pomoči z vojaki, ne le s papirnimi ukazi in z željami, naj si občine pomagajo same. Jaz ničesa prej ne storim, ker vem, da ničesa ne opravim. Dobro sem premislil stvar, dosti uže o njej poročal v Ljubljano, ustno in pismeno, in ravno zdaj imam spet upanje, da dobomo pomoč od naše francoske vlade, ki je za javni red povsod še mnogo storila. Dokler se mi pa to upanje, kakor rečeno, vidno ne izpolni, t. j. dokler ne vidim dobrih vojaških pušk tu, ne storim nič. Nisem dovolj lehkomišljen, da bi svoje z velikim trudom vsega življenja pridobljeno premoženje v gotovo nevarnost postavljal, a poleg tega ničesa ne dosegel in nikomur koristil. Kmet sam ne gre zoper nevidnega sovražnika. Ali če pojde vojak naprej, potem pojde tudi naš kmet za njim, tudi on je za red zavzet, in ako naredimo z vladno pomočjo mrežo črez celo Gorenjsko, potrebili bomo hitro naše velike gozde, kjer mora biti če ne največji pa gotovo najnevarnejši del teh pijavk naše dežele. Trdi se, da imajo v teško pristopnem gozdu Kamniškega mesta visoko nad izvirom Bistrice uže kar pol vasi lesenih hiš za zime. Blizu si jim tam ne upa nihče. In potem sem uže rekel, da je ta sovražnik povsem neviden, ne vemo koliko ga je. Enkrat se pokažejo posamezno, drugič potnike obstopijo po štirje vkup, drugod je bilo slišati, da jih je šestdeset hišo obstopilo, a pred dvema letoma je bila govorica, da jih je bilo celò tri sto zbranih pri Vodicah, od koder so hoteli po noči na Ljubljano udariti. Poslednje je prav verjetno, če pomislite, do prav za prav ne vemo, kdo vse mej nami živi in se k Rokovnjačem šteje. Glejte, kdo bi si mislil, da mladi mož, ki je lepo kmetsko domovje kupil in lepo deklico pri sosednjej hiši snubi, kakor ta Nande, o katerem ste mi pripovedovali, ni nihče drug kot jeden njih! In moj pisar! Res da mu nisem nikdar krivice delal s tem, da bi mu bil kaj poštenja prisojal. Zato sem se ga sam varoval. Ali da je ud te tatinske družbe, kakor mi Vi poročilo prinašate — in sicer mnoge reči, ki se jih zdaj domišljam, kažejo, da je Vaše poročilo resnično — to mi vendar ni na misel prišlo. Bog ve, koliko je tacih še! To ljudi straši, in jaz moram reči, mene tudi. Človek ima rad svojega sovražnika, če

mora ž njim opraviti imeti, na svitlem pred soboj, da ga vidi, koliko je opásen. V temo, ko ga ne vidimo, ali je pred nami, ali za nami, ne gremo radi v boj ž njim. — Sicer pa, kakor sem uže prej rekel, francoska vlada nam misli pomagati, precej ko najpotrebnejše druge upravne stvari uredi. Počakajmo in potrpimo morda še nekaj mesecev, če smo morali uže tako dolgo potrpeti. Tudi Vi ne trosíte na svoj račun moči, preslaba je sama za-se, in z Vašim tastom skup sta preslaba, le verjemite mi."

Ko je graščak tu omenil Poljakovega prihodnjega tasta, Kamniškega mestnega sodnika, domislil se je Kolovški oskrbnik svoje neveste, lepe Rezike, in morda ga je ta spomin tudi nekoliko nagnil, da se je bolj pohleven doktor Burgerjevim razlogom udal.

Govorila sta potem pri došlem kozarci vina še dolgo o stvari. Doktor je bil šel uže tudi iz sobe in se vrnil s poročilom, da je res pisar Rak na nagloma zginil iz grada in da ga ni najti. Uže sta bila pogovore zavila na druge strani, ko Poljak spet preide k prvotnemu predmetu in reče:

„Ali tega Vas še nisem vprašal, gospod doktor, kaj Vi mislite, kaj imajo Francozje opraviti v tej Rokovnjaškej stvari. Zakaj je Groga naročal, naj vaš pisar „poroči, kedaj Francozje..." Tu se ve, da zmanjka stvari in ne vemo kaj je rekel: ali kedaj pridejo, ali kedaj odidejo, pa kam, kje in zakaj? Kako pride Rokovnjač s Francozi v dotiko? Jaz sem precej mislil, da tukaj se vpraša za kake posebne bogáte Francoze, katere hoče soderga napasti in oropati. Kajti političnega uzroka kake zveze s Francozi in temi ljudmi vendar ne moremo iskati, tedaj ni druzega nagona misliti, kakor kak samopriden, mislil bi jaz."

Pri teh besedah je bil Burger vstal, lice se mu je nenavadno zresnilo, šel je po sobi gori in doli in dejál:

„Prijatelj sosed, to bi pa utegnilo resnično biti."

„Kakó mislite?"

Brdski gospodar gre dvakrat po sobi sem ter tja brez odgovora in nazadnje, kakor sam za-se ponavlja:

„To bi utegnilo nekaj biti; nekaj sitnega in vélicega. In ravno v mojem okraji? Nazadnje še jaz kot maire velike sitnosti dobim in cela dežela se zopet omaže na svojo silno škodo."

„Kakó mislite?" vpraša Poljak, ki tega ni razumel, kaj doktor meni.

„Pač, pač utegne tako biti. Moj pisar se je ta teden več dnij po Črnem grabnu klatil. Ko bi to vse v zvezi bilo! Vraga!“

„Ali jaz Vas ne razumem, če le za-se govorite, gospod doktor,“ reče radovedni oskrbnik.

Doktor obstane pred njim in reče:

„Veste, gospod sosed, da ste skoro gotovo pravo zadeli, če sumite, da hoté Rokovnjači Francoze napasti? Jaz se bojim, da je stvar s tem le v zvezi. Kakor veste so Francozi našemu avstrijskemu papirnatemu denarju polno veljavo vzeli in plačevali smo jim z njim — žalibog! — le šesti del vrednosti, naredba, ki je poleg neusmiljenih druzih denarnih eksekucij pri našem ljudstvu Francozom moralno največ škodovala. S tem papirnatim denarjem pa Francozi vendar kupčijo delajo, pošiljajo ga črez avstrijsko mejo in ga z dobičkom zamenjavajo. Tega denarja gre nekaj doli od Celja mimo nas po cesti v Ljubljano vsak mesec, navadno prvega. In čudno se mi še le zdaj zdi, da so naši ljudje tu po Črnem grabnu zadnjič dvakrat uže prej vedeli, kedaj bodo Francozje ta zamenjeni denar tod mimo nosili, da si jaz nisem nič vedel. Pripovedoval mi je to poštar. In glejte, denes je predzadnji dan meseca. Kaj ko bi zopet tu kaj tacega bilo? Ko bi na te Francoze Rokovnjači merili? Glede kase razumejo ti naši vladarji najmenj šale, zato gorje temu okraju, ko bi se jim kaj zlega zgodilo. Dovelj sitnostij smo uže imeli. Tu pa pač moram nekaj storiti, da vsaj svojo odgovornost zmanjšam. Menim, da je najbolje, da celo kombinacijo, — kajti kaj gotovega stvar vendar še ni — v Ljubljano poročim. To pa treba brž. Najbolje bi bilo, da bi sam šel v Ljubljano in osobno k Ms. Parisu, generalnemu tajniku našega intendanta. Pa ravno denes grem teško. Samo pismo poslati?“

„Dajte meni kako priporočilno pismo, pojdem jaz v Ljubljano,“ reče oskrbnik Poljak, „precej, konj je spočit, posebnega opravka nocoj nemam, jutri v jutro se pa uže vrnem, ali pa še to noč. To mi je ugodna prilika, da se še jaz seznanim s kacim gospodom francoske vlade.“

Doktor je bil s tem precej zadovoljen in je dejál:

„Jaz Vam bom dal priporočilno pismo do generalnega sekretérja; stvar samo mu boste pa ustno povedali, saj znate bolje francosko nego li jaz. Samo glejte, da še nocoj do njega pridete. Ne pozabite pa dostaviti, da mi ne poročamo dejanj in gotovosti, ampak da so to le naša ugibanja, naši računi na podlogi tega in tega. Če vlada

misli, da je treba kaj za nje previdnost storiti, naj stori. Ali če se bode izkazalo, da naše svarilo ni bilo potrebno, mi ravno tako malo zato odgovornost prevzemamo, kakor bi mogli ali hoteli odgovorni biti, ko bi tega, kar smo slišali, vladi ne naznanili."

Doktor Burger potem natanko mlademu sosedu še enkrat ponavlja in razvija, kako in zakaj si on kombinuje možni napad Rokovnjačev, napiše pismo, in pol ure kasneje je Poljak na brzem konji jahal po cesti proti Ljubljani.

(Dalje prihodnjič.)

Iz Preširnovega življenja.

II.

Preširen v Ljubljanskih šolah.

Spisal Toma Zupan.

Menda leta 1812., proti vsem Svetim, kadar so se začenjale ta čas šole v Ljubljani, bila je okrog tako čestitega kot velemnega moža Franca Ksaverija Kristijana, takrat na Rodinah župnika, zbrana ta-le vsakemu Slovencu znamenita družba. „Študent iz Žirovnice", kakor so mu po rojstnej vasi rekli domačini, Matija Čop, in učenec latinskih šol Jurij Legat, nekoliko starejši od Čopa in s Sela te tiste župnije doma*), sta namreč prišla od svojega domačega župnika konec počitniške dobe se poslovit. Istega dne isto uro, tako je hotel prijazni slučaj, pripeljejo mati tudi ljubo dete, Frana Preširna, na Rodine iz enacega namena. V tem, ko je vnemal sila sposobni mož Kristijan vse tri svoje mlade župnijane k pridnemu izpolnjevanju ne obilih, a prevažnih učenških dolžnostij, obrne se Čop do malega Preširna prašajoč: „Deček! mi li znaš povedati, kaj se pravi ‚prav dobro' francoski?" „Très — bien," se vprašanec brez pomisleka odreže. Čop, temu vprašanju odgovora menda sploh ne pričakujoč — ker še le jedno leto je bil Preširen na Ljubljanskej normalki — pohvali dete Preširna rekoč: „Le lepo napreduj, mali, potem utegne še kaj biti iz tebe".

To je bil, kolikor se zdeti more, prvi sestanek dveh naših velikanov in po radodarnej usodi najbližnjih si rojakov. Kdo nas ne

*) Umrl upokojeni profesor francoskega jezika na dunajskej univerzi 1879. leta, 85 let star.

Rokovnjači.

Historičen roman.

Po pokojnega Josipa Jurčiča osnovi spisal Janko Kersnik.

Dvanajsto poglavje.

(Dalje.)

„Es ist ein entschiedener Unsinn, die Culturstufe eines Volkes nach sogenanntem Aberglauben bemessen zu wollen. Entschieden ist, dass hochbegabte Menschen dafür viel empfänglicher sind, als flache Hohlköpfe, und edle Menschen, welche im innigen Zusammenhange mit der Natur leben, weit abergläubischer sind, als schmutzige Schlingel, welche ihr Leben bloss in Kneipen, Kaffeehäusern und Theatern zubringen, und es wirklich so weit gebracht haben, dass sie zwischen Glauben und Aberglauben keinen Unterschied mehr machen, und in ihrer naiven Aufrichtigkeit nicht glauben können, dass Schmutzseelen, wie sie sie besitzen, zu einem ewigen Leben bestimmt seien“.

Jeremias Gotthelf.

„Če dam kmeta tako govoriti, kakor mi govorimo, potem nastane fabulna stvar, katerej se morajo dati ideje, ki jih nema“.

George Sand.

Kakor smo uže omenili, zaukal je Blaž Mozol od veselja, ko je stopil na stezo, katera ga je vodila skozi gozd domov; kajti mislil je o vinopitji.

Storil je komaj trideset korakov po gozdu, uže ga zašegetá nekaj v goltanci, a ne da bi pokašljal, — Blaž Mozol ni poznal kašlja, — nego nekaj tacega, kakor žeja; a tudi ne po vodi, — vode je bilo dovelj v bližnjem studenci, — nego žeja do vina, in Blaž ni bil človek, ki bi v takem položaji dolgo premišljeval ter na prste štel: „Bi, ne bi“; — vraga, saj je tiščal v levej pesti pet debelih, srebernih kron, pošteno zasluženih, kakor je dejal sam pri sebi.

Poludne je bilo blizu, in solnce je pripekalo, kakor v pasjih dnevih; domá Blaž tudi ni imel tacega opravka, da bi ga drugi ne

mogli brez njega izvršiti, in zato je takoj z mirno vestjo krenil na levo črez grič: vedel je, da ima Hudmanova Jera na Rovih dobro vino in tudi kaj suhega, da se prigrizne.

Ko je deset minut pozneje stopil v krčmo k Jeri, našel je krčmarico v družbi z jedinim pivcem, voznikom Telečnjakarjem iz bližnjega Radomlja, čegar voz in konji so stali pred hišo.

Blaž se široko razkorači sredi izbe ter vpije na glas:

„Hejo, Jera, vina gori! Pa ne tistega „jesiha", kakor ga pije ta gostač tvoj, ki je več pri tebi nego na cesti, ta Ureh Telečnjakar! Vina gori, tistega starega iz kota; „mi smo baroni, pijemo ga po kroni!"

Rekši vrže debel srebern tolar na mizo, da je glasno zažvenketal.

Voznik in krčmarica sta ga sprva osupneno pogledavala; naposled reče Jera sè smehom: „Kje si pa dobil tisto? Zaslužil nisi! Ali si Mozolki platno ukral, ter prodal, ali pa si tistega vašega zeta opeharil?"

„Kaj ukral! Kaj opeharil! Kaj govoriš, baba neumna? Zaslužil sem jih, lehko zaslužil, kakor bi jih bil za maslo vzel. Vina daj; kaj prašaš in postajaš? O ti rebro Adamovo, da bi te bil Bog pri miru pustil!"

Krčmarica je hitela po vino; vedela je, da bo dober dan denes, ko ima Blaž denar.

Mozol pa je mej tem pobral tolar z mize, in ga potisnil v žep tako, da je bilo čuti, da tolar ni samec, nego ima še nekaj tovarišev notri. Voznik Ureh, ki je bil čul ta prijetni cvenk, porine mu svoj kozarec bliže, in Blaž, akoravno je bil prej temu vinu zabavljal, da je jesih in kislica, izpije več ko polovico.

„Dobre volje si, Blaž! Dobre volje, kakor pes, ki zdrav iz cerkve pride!" reče nekako porogljivo oni.

Blaž, čuteč da ga hoče tovariš zbadati, zavrne:

„Kaj ne veš, ko uže o psih govoriš, da so pasji dnevi blizu! O pasjih dneh je pa „fletno", in uže zdaj je fletno, kaj ne, ko te v noge ne zebe! Pomisli, Ureh, ko bi te v pasjih dneh v noge zeblo!"

„Zakuril bi, in za pečjo bi ležal, kakor ti, Blaž, kadar nemaš denarja. Mene bi vsaj Mozolka ne lasala," smeje se Ureh.

„Mozolka, kaj Mozolka! Baba ima gobec, da bi deset povodenj utešila! Gobec ima!" deje Blaž, katerega je imenovanje svakinje nekako neprijetno dregnilo; pa jezilo ga je vendar, da bi ga ta Ureh zbadal,

in malo nejevoljno, malo dobrodušno potisne tovarišu svoj kozarec z vinom, katerega je bila Jera postavila pred njega na mizo, ter nadaljuje:

„Kaj zlodeja pa nosiš Mozolko sem; taka je res časi, da bi dejal, da jo je Bog pozabil mej egiptovske nadloge postaviti! Pa saj ni moja baba, Ureh; kaj češ? Na, pij, Ureh, pa molči o babah! Ko je še tvoja ranjka živela, — Bog jej daj dobro, dostikrat te je vlekla iz krčme domov! — takrat nisi tako mirno sedel za mizo, ampak v vrata si gledal, kakor Peter Slabavest; in ko je prišla póte, šel si za njo, kakor ob procesiji svetega Marka za križem; — Bog jej daj dobro na onem svetu, — tvojej ranjki!“

„Ne bodi neumen, Blaž, reče oni, ter natoči na pol izpraznjeni kozarec; „pusti mojo Marijano, naj v miru počiva. Ti si se tudi ženil pri njej, morda bi bilo bolje záte, ko bi te bila vzela.“

„Hoho,“ reži se Blaž, „hoho, jaz ženil pri njej; kaj pa misliš? Kaj ne, da bi bil potem vsak dan slabo kosil, kakor svet Anton Puščavnik? Kolikokrat si pa ti zobe na solnci grel? Kaj? Tak si bil, ko si šel v nedeljo k maši, kakor lakota in draginja.“

Blaževa hudomušnost je tovarišu njegovemu sitna postajala, in jel se je odpravljati. Krčmarica je bila zunaj po opravkih in Blaž je izprevidel, da bode kmalu sam; to mu ni bilo ljubo; zato zavije na drugo stran.

„Usedi se Ureh! Kaj boš hodil? Jaz bom dal še za jednega! Denes se ne šiva, denes se para!“ rekši porine še jedenkrat kozarec svojemu sosedu „ta žejne napojit', ta lačne pa zapodit', to velja denes,“ pristavi smejé se.

Voznik Ureh je bil jeden tistih ljudij, ki se ne dade dvakrat piti prositi, in zato je sedel počasi nazaj na klop, na videz nerad, in le Blažu v uslugo, v resnici pa jako radovoljno. Svoj dolgi bič je potisnil mej kolena, in z desnico segel po Blaževem kozarci.

„Ti lehko tako govoriš, Mozol! Pri vas imate dosti, in če tudi cele tedne popivaš, kadar imaš kaj okroglega, od hiše te vendar ne bodo podili! In sedaj imaš še dobrega prijatelja, vašega novega zeta na Paleževini, ta ti tudi kaj privošči!“

Rekši nastavi kozarec in stori prvi požirek; a do druzega ni mogel; kajti Blaž, katerega je bilo vino tudi uže malo razvnelo, udari s koščeno pestjo po mizi, da je odskočilo vse, kar je bilo na njej, ter zavpije na vse grlo:

„Hudič je, pravim, hudič, a ne zet, ne prijatelj! Rokovnjač je, sam živ rokovnjač; če ga hudič ne vzame, ni za nič več, in drug se mora narediti!“

Ureh je postavil nehoté kozarec zopet na mizo ter nekako plašno pogledal razburjenega Blaža.

„Kaj praviš, rokovnjač? Ti si pijan, Blaž!“

„Kaj pijan? Nič pijan! Trezen, kakor na veliko soboto zjutraj! Veš ti, prijatelj, Blaž Mozol ni tako, kar si bodi! Čeravno zmirom vpijete, da pijem in pijem; — kdo me je pa še vprašal kedaj in kako sem žejen; žejen, ti pravim! Veš ti, Ureh, jaz nisem kar tako kakšen nebodigatreba; jaz vse vidim. In ko se je tisti Nande, ta rokovnjač ženil pri našej Polonici, gledal sem tudi na vse strani, kdo je, od kodi je! Saj veš, z bogatimi nevestami je dandenes taka, kakor z zajci, zmerom menj jih je. In zato je bilo treba gledati na Polonico! In vidiš Ureh, ga uže imam ženina „rokovnjača!“ Rekši, vrže nekaj tolarjev na mizo, a hitro jih zopet spravi nazaj v žep. „To mi je dal kolovški oskrbnik, ko sem mu povedal, kje so rokovnjači.“ —

Na to jame tovarišu na dolgo in široko razkladati, kako je prišel na sled črevljarju Bojcu in rokovnjaškej družbi.

Ureh je pazno poslušal; z ramami je mignil večkrat, in tudi vino popil parkrat hladnokrvno iz kozarca, ter ga zopet natočil, a videti je bilo, da Blažu tistih tolarjev, katere je imel v žepu, in katere misli še dobiti, nikakor ne zavida.

Ko Blaž malo premolkne, reče voznik:

„Kaj pa, Mozol, ko bi bil ti lisici nastavljal, dihorja pa ujel?“

„Kaj pa da, dlaka ti, prismojena! Misliš ti, da je kolovški oskrbnik zato tako kvišku planil, ko sem mu o rokovnjačih pravil, ker ga je bolha ugriznila? Pisal je precej na Brdo, v Kamnik in v Ljubljano, precej — ti pravim; in vse to je pisal, kar sem mu bil povedal! Kaj meniš, da škrijc zastonj piše?“

„Naj piše, kar hoče, z gosjim repom; pa veruj mi, Blaž, če rokovnjači zvedo, da si ti prvi šel bob iz kropa pobirat, pisali ti bodo tudi, pa ne z gosjim repom, ampak s poleni na hrbet, da bo črn, in se bodo žive klobase delale po njem.“

„Ti si taka baba, kakor naš France, ki se je denes zdêla ustrašil. Veš Ureh, če me bo kakov rokovnjač od daleč videl, tekel bo, kakor po loji.“

Blaž je še dolgo na ta način širokoustno pobijal prijateljeve pomisleke. Dan se je počasi nagnil, in oba moža bila sta uže vina polna. Nabralo se je mej tem tudi več druzih pivcev okrog njijine mize, in Blaž, ki je jako radovoljno dajal za vino, imel je ves čas prvo besedo. Pogovor zavil se je bil polagoma od rokovnjačev na druge dogodke.

O mraku stopil je tudi na polu gosposki oblečen človek v sobo, majhen, pritlikav, ter sedel k drugej mizi pri peči. Klobuk si je potisnil na oči, ter obrnil se tako, da mu je obraz ostal v temi. Malo torbo položil je tik sebe. Kmetje se niso zmenili zanj, ker v istih časih so mnogokrat potovali rokodelci in barantači z Gorenjskega preko Kamnika na Štajersko in nazaj, in zato tudi na polu gosposk človek ni bila nenavadna prikazen v krčmi Hudmanove Jere na Rovih. Ker krčmarice še ni bilo domov, stregla je dekla gostom.

Tujec je ukazal polič vina, ter pil jako hlastno; videti je bilo, da je utrujen in žejen. Pogledoval je vselej nemirno vrata, kadar so se odpirala, toda tako, da obraza ni preveč na svit postavljal.

Blaževo besedovanje ga ni preveč zanimalo, in le ko čuje na krat iz njegovih ust besedo „rokovnjač“, h kateremu predmetu se je Blaž večkrat povrnil, zganil se je malo, ter kakor nehoté segel po torbi. A umiril se je takoj, kajti Mozolovo vpitje bilo je navadno, kakor vsacega pijanca.

„Kaj praviš, Slapar,“ kričal je Blaž, kateri je sedel s hrbtom obrnen proti tujcu in vratom, sosedu na levej na uho, „kaj praviš, da jaz kolnem? Jaz ne kolnem; če pa dam včasi hudiču dobro besedo, je to tudi prav; ali ne veš, da je dejal uže jeden svetnik, da se more časi tudi hudiču dobra beseda dati, ker človek ne ve, kam pride po smrti.“

„Tega ni rekel nobeden svetnik,“ ugovarja oni, star kmetič v oguljenih prtenih hlačah in golorok, ter nekako nejevoljno gleda Blaža.

„Kaj? Tega ni rekel? Jaz pa pravim, da je rekel! Kaj misliš, da jaz nič ne vem? Rekel je, pravim! Vidiš ti ne veš nič, čeravno vsako nedeljo roženkranc moliš, in se držiš, kakor sveti praznik! Čakaj, Slapar, jaz te bom nekaj vprašal. Ali veš, da moramo tudi hudiča ljubiti? Ali veš to?“

Pivci so umolknili, in starj Slapar, ki je bil poleg svoje po Blaži očitane mu pobožnosti tudi uže malo pijan, ugovarjal je jezno, ker ga je Blaž dražil.

„Kdo bo hudiča ljubil? Gospodje nas uče, kako se ga moramo varovati, zakaj bi ga potem ljubili?“

„Vidiš, ti nič ne veš! Hudič je naš sovražnik, in mi moramo sovražnike ljubiti; zato moramo tudi hudiča ljubiti!“

Glasán smeh je odgovarjal Blaževemu dovtipu; le Slapar se je togotil, da vse to ni res.

„Čakaj, te bom še nekaj vprašal,“ nadaljuje Mozol, „bom videl, li kaj veš ali nič. Povej mi, zakaj se je izgubljeni sin vrnil k očetu?“

„Kesal se je greha,“ odreže se moško Slapar.

„Kaj pak, — lačen je bil,“ reži se Mozol, „pajčevine so se mu po črevih delale, tako je bilo pusto in prazno notri!“

Sedaj se je tudi Blažev nasprotnik smijal; izprevidel je, da Mozolovej učenosti v teologičnih stvareh ni kos, in zato se je umiril polagoma.

V tem, ko so kmetje tako visoke stvari rešetali mej soboj in je leščerba, nad mizo uže prižgana, le slabo razsvetljevala izbo, stopil je bil počasi še jeden kmetski opravljen gost v krčmo, ter naglo ogledal se po pivcih. Pogled njegov srečal se je s tujčevim, ki je sedel pri peči, in na to je stopil mož tiho, kakor je bil prišel, nazaj v vežo. Ko je vrata uže na pol zaprta imel, čul je Blažev glas, in nato je še nekako hitreje potegnil duri za soboj.

Takoj za njim pride oni gosposki človek, ter plača svoj račun v veži.

Pri tej priliki ugleda dekla, ki je denar prejela, kmeta, ki je bil tako z očmi pozval gospodskega gosta.

„Kaj pa Vi, Bojec, ali ne boste dali za jeden poliček,“ ga ogovori.

A Bojec, kajti ta je bil, obrne se še v vežnih vratih ter deje: „Drugikrat, drugikrat,“ in izgine s tovarišem v temi.

Pivci v sobi odhoda teh dveh gostov niso opazili in po dolgem, ko se Blaž prilično obrne, ter vidi, da je kot pri peči prazen, vpraša, je-li kdo poznal tega človeka?

„Menda je pisar z Brda, ka-li?“ reče jeden, „ravno tak je bil! Videl sem ga, ko sem desetino nesel tja.“

„Tisti Bojec iz Radomlja je prišel pónj!“ pristavi dekla, ki je pomivala kozarce pri oknu.

„Kaj, Bojec? Pisar? Pa me ne pokličeš? Da bi te gosenica oblezla, tista strupena! Duša babja, zdaj-le bi jih imeli v pesteh, pa

ti ne poveš, da sta bila tukaj!“ vpije srdito Blaž ter hoče ven iz krčme.

Ureh ga hoče potisniti na stol nazaj, a Mozol je bil svojeglaven.

„Na Kolovec grem, naravnost na Kolovec! Sedaj le jih oskrbnik morebiti še lehko ujame, če je tudi pozno in tema; na Kolovec, naravnost na Kolovec! In jaz zaslužim denar, denar ti pravim, Ureh, vam pravim možje!“

Oni so odmajevali ter stiskali rame k ušesom, le Ureh mu je glasno odgovarjal, a zastonj! Blaž vrže denar za račun na mizo ter otide.

Bil je precej pijan, in ravno za to je vročekrvno sodil, da če tudi o polunoči pride na Kolovec, mora taka novica, kakor jo ima sedaj, roditi obilen sad v podobi srebernih tolarjev.

Izpotaknil se je večkrat, ko je lezel črez grič pri rovskej cerkvi, a ko je prišel na cesto, ki vodi po ozkej dolini proti gradu, stopal je hitro, akoravno sta ga nogi včasi na stran zanašali.

Ko je v svojej jezi do rokovnjačev in lakomnosti po obljubljenem denarji korakal dalje, ni opazil, da se je takoj za njim izpod kozolca Hudmanove Jere zmuznil nekdo, ki mu je sledil sedaj kakor senca črez grič mimo cerkve in potem v dolino. Bil je bosopet človek, male postave, ki se je pa sedaj, ko je dospel na cešto, stisnil v kraj na travnik in s sključenim hrbtom, tiho kakor maček, šel za Blažem.

Bil je kakih trideset korakov za njim.

Tako sta dospela blizu ovinka, kjer so stali na desnej in levej kraj pota stari jeseni.

Tu se stisne skrivni zasledovalec v visoko travo ter zapiska glasno na prste, dvakrat zaporedoma. Mozol se obrne, a ko nič ne vidi, — noč ni bila ravno temna, — hoče dalje; a vendar še jedenkrat nogo ustavi.

Nekako čudno ga je bilo na krat spreletelo; sam ni vedel, kaj, a groza ga je bilo, in ko blisk šinila mu je misel po glavi: „Kaj pa, ko bi bil to „spomin?“ Ob jednem domislil se je „zdêla“ v jutru in postala mu je glava bistra, kakor bi ves dan ne bil vina videl.

Plašno je pogledal še jedenkrat nazaj na travnik, a mirno in tiho je bilo vse okrog.

„Vraga, ne bodi babjeverec, Blaž! Saj si „zdêlo“ zbil, in ko bi ga tudi ne bil, to je za stare babe!“

Ohrabril se je, in stopil zopet urno naprej.

Po komaj je storil nekoliko korakov, vzdignili sta se na desnej in levej izpod starih jesenov po dve črni postavi, in Blažu prileti debel kol sè silo zagnan pod noge, da se je opotekel. Ob jednem obstopili so ga oni štirje; bili so bradati in po obrazu očrnjeni možje.

Druzega orožja Blaž ni imel, nego svoje pesti in pa neokreten pipec, katerega je bliskoma potegnil iz žepa, ter začel ž njim kakor besen okrog sebe suvati in mahati.

„Proč, hudiči pasjedlakasti," kričal je na glas, „kdor mi blizu pride, trebuh mu preparam! Proč! Strani!"

Napadovalci so ga bili molčé obstopili, in akoravno oboroženi s kratkimi kolci, vendar se s prvega nobeden ni upal v obližje Blaževega pipca. A ne dolgo; kajti oni tihotapni zasledovalec Blažev šinil je bliskoma iz trave na cesto, in se zaletel od zadaj Blažu pod noge, da se je z divjo kletvijo prevrnil po cesti. V istem trenutku držalo in tiščalo ga je uže osem pestij za roke in noge, in oni, ki ga je bil tako zavratno spravil k tlom, pobere težak kol, ki je bil prvi priletel Blažu pod noge, ter ga zavihti nad njim.

„Čakaj, duša ti pijanska; včeraj si ti mene, denes bom pa jaz tebe," reče poluglasno ta, ki je držal kol, in Blaž je spoznal Bojča.

„Da boš vedel rokovnjače tožiti! Ne boš jih več!" sikne oni, ki je držal Mozola za roke; „udari ga!"

„Pusti me, hudič!" vpije Blaž, „satan rokovnjaški! — Za pet ran — —"

Nesrečni Mozol svoje zadnje molitve ni mogel končati, kajti batina Bojčeva priletela mu je s tako silo na glavo, da je takoj brez izdihljaja obležal.

„Dosti ima; ta nas ne bo več tožil," reče oni, ki je bil prej dejal: „udari ga," in se sklone kvišku; „nisem ga zastonj ves dan čakal."

„Kaj bomo ž njim, Tomaž?" vpraša jeden onih treh.

Tomaž Velikonja, kajti ta je bil tisti, ki je prej govoril, pravi mirno:

„Vi pojdite, in sporočite Grogi, kaj in kako. Jaz bom pa sodniku Gavriču v Kamnik nesel nekaj za spomin."

Rekši se pripogne in naglo, kakor bi trenil, odreže mrtvemu Blažu desno roko na podpestnem členu, ter jo spravi v malho. Malo

trenutkov pozneje bilo je zopet vse tiho in mirno po samotnej kolovškej dolini; mesec, ki je prilezel počasi črez hrib, obseval je Blaža Mozola, kateri je ležal krvav, mrtev v cestnem prahu pri starih jasenih.

(Dalje prihodnjič.)

Nje družba.

Prinêsla na mizo si vina,
Prinêsla kozárec steklén,
Prinêsla ovôčja in grozdja,
Ki daje ga plodna jesén.

Pod strého na klópi jelôvi
Zakáj se najlepše mi zdí?
Očárale tukaj so prvič
Nebéske me tvôje očí.

Prisédi, o déklica zláta!
Prebélo podàj mi rokó!
Ne vidiš valóv, ki pod nama
Po strugi zelênej tekó?

Nad nama je gôra strméča,
Ravníne pod njó in poljé;
Mej drévjem se solnce jesénsko
Svetlíka z dvoróv in s cerkvé.

V očésa jaz tvojega mórji
Čutíla in misli topím;
Objémlje te moja desníca,
Na prsih z glavó ti sloním.

Primèkni se z lícem še blíže
Ter moje poslušaj srcé,
Ki glásno trepéče in bíje,
Trepéče in bije na té!

Premrl.

Rokovnjači.

Historičen roman.

Po pokojnega Josipa Jurčiča osnovi spisal Janko Kersnik.

(Dalje.)

Trinajsto poglavje.

„Oni poznajo vse težavne prelaze in kratke poti po gorah, in vse nedohodne gozde in planine, kamor oborožena pravica za njimi ne more.“

Wash. Irving.

„Wie es die Erfahrung darthut, sollen die Gerichtsdiener der Bezirksobrigkeiten eine besondere Connexion mit den Gaunern beiderlei Geschlechtes gehabt haben.“

Iz poročila vodiškega duhovna Ignacija Valenčiča, 20. avg. 1841.

Nekoliko ur hodá za Kamnikom raztezajo se pod planinami velikanski gozdi, večinoma lastnina kamniškega mesta. Dandenes najdeš še lehko tamkaj gosto zarastene jarke in kraje, kamor še ni stopila človeška noga. Velikanske jelke in košate, večstoletne bukve vrste se druga za drugo; debel mah jih je porastel, ter tu in tam sušé se tej in onej vrhovne veje; leto za letom podere se staro deblo, s silnim pokom in lomom trešči na mokro, mahovito zemljo in tu gnije in strohni do celega. Sekire glas še ni segel v te divje doline, akoravno odmeva vsako pomlad bliže in bliže. Srnjak zbira tu svojo malo lehkonogo družino, in z višave se čuje hripavi krik krokarjev; po noči pa tuli sova uharica iz gabrovega dupla. V jednomer gre tanek piš po košatem smrečji; kadar pa udari vihar iznad strmih robov v temno dolino, tedaj škriplje in poka drevo ob drevo, veja ob vejo, sapa buči po vrhovih, kakor valovito morje ob vihri, ter polni dušo s strahom.

Takov, kakeršne so dandenes le še nekatere nedohodne doline in samo nekateri jarki, bil je v času naše povesti ves gozd, sezajoč od Gornjega Grada v Savinjskej dolini gori do onkraj Kokre, več tisoč oralov v premeru.

Nekoliko streljajev nad izvirkom kamniške Bistrice na strmem robu, do katerega je vodila dobro oglajena steza, odpiral se je mej

visokim skalovjem ozek prehod, katerega je od daleč očesu prikrivalo gosto grmovje.

V tem prelazu je oni večer, ko je Blaž Mozol pil, klel in zabavljal v krčmi Hudmanove Jere na Rovih, slonel slabo opravljen mož ter nepremično zrl v dolino na jedino stran, kjer se je odpirala proti nižavi, in od koder je vodila ona steza sem gori. Od zdolaj ni bilo možno ugledati ga, kajti bližnje grmovje ga je zakrivalo; a njegovim očem ne bi mogel nihče uiti, kdor bi bil stopil v dolino. Mož je imel za pasom širok, oster nož, in v desnici je držal dolgo puško jednocevko.

Zmračilo se je počasi, in stražnik v prelazu, kajti to je bil očividno, ni mogel več razločevati posameznih stvarij pred seboj. Sédel je torej kraj prelaza na skalo in puško položil na koleni. Zevalo se mu je, in večkrat je zvijal in stezal roki nad glavo, kakor človek, katerega ob dolgem času uže vse boli.

Kdo ve, bi li ne bil mož naposled zadremal, ko bi ga ne bil vzdramil na krat — uže ob trdem mraku — glasan pisk iz doline, podoben zategnenemu klicu ptice kanje.

Stražnik z istim piskom odgovori, in kmalu potem začuje težke korake, kateri so se bližali po stezi navzgor.

„Kdo volha?“*) zavpije straža, ter napne puško.

„Ferlakar!“**) odgovori prišlec ter dostavi smejé, ko je oni pri tem odgovoru petelina pri jednocevki zopet odpel, ter v stran stopil, da pusti došlega mimo:

„Da bi te črni petek, Kofendež ti stari! Ali ti ne dišim od daleč? Jaz sem tebe zavohal uže pri Kobaleževem kozolci onkraj Stranj, jedna stara capa je ležala tam, stavim da je bila tvoja; tvojemu dolgemu nosu pa menda ne diši druzega, nego kos mesa, suhega in slanega?“

„Kaj boš zabavljal, Tone Obloški!“ deje oni, „za mesom ti tudi rajši stopiš, nego v cerkev, če je dimnik še tako črn in sajast.“

„Jeli Groga doma?“ vpraša Tonček, ne zmenivši se za bodečo zabavljico.

„Doma je, doma! Pa če mu ne neseš kaj dobrega, pojdi rajši tja, od koder si prišel. Nocoj ga ni varno dražiti. Davi je bil tu najedenkrat, kakor kragulj z viškega, in gledal me je, kakor da bi

*) Slovensko: Kdo prihaja?

**) Slovensko: Prijatelj!

hotel zvedeti, kaj sem predsinočnim večerjal. ‚Ta fest Janez‘ je onkraj prelaza ležal in spal, kakor polh, akoravno je bil na vrsti za stražo; dregnil ga je s čevljem, da so mu ceva lajati začela.“

Obloški Tonček je imel nocoj najbrž lehko vest.

Potrkal je s pomenljivim nasmehom ob polni svoj pas, ter stopil po ozkem poti navzgor.

Na desnej in levej dvigale so se visoke, z mahom in starim bukovjem obrastene skale, in sicer tako blizu, da nista mogla dva človeka stopati uštric po tej natornej ulici.

Za kakih trideset korakov postane Tone. Pred njim je zijal globok, a kakor se je v mraku še razločilo, samo do sežnja širok prepad. Na onej strani je stala zopet straža.

Ko se je bil Tone na isti način, kakor prej, izkazal za prijatelja, porine stražnik močno in široko desko čez brezno, in naš znanec stopi tja, ter po kratkih besedah, katere sta si s stražnikom privoščila, ide zopet dvajset korakov po jednakej ozkej ulici ko prej, in dospè na širen, z visokim drevjem obrasten prostor, sredi katerega je gorel pod široko, s čreslom krito streho velik ogenj.

Rudeči plamen razsvitljeval je dovolj bližnjo okolico, da je bilo lehko stvari razločevati. Prostor okrog ognja bil je lepo uglajen; za drevesi dvigalo se je visoko skalovje okrog in okrog, katero je tam zadaj v zatišji kipelo v strmo visoko goro. Kadar je ogenj zaplapolal, videla se je tamkaj tik pod goro, kakih petdeset korakov od ognja, lesena hiša, s slamo krita; nad njo pa zopet druga, manjša, in sicer nekoliko sežnjev visoko v strmo, gladko skalo udelana. V tej hiši, podobnej skoro orlovemu gnezdu, nad breznom na skalo prilepljenemu, gorela je luč.

Okrog ognja na planem ležalo in čepelo je kakih deset možkih v različnih, a po večini raztrganih in oguljenih kmetskih opravah razgovarjali in šalili so se mej seboj, a le bolj potihoma, kajti sedaj in sedaj ozrl se je jeden ali drug paznim očesom tja na hišico, v katerej je gorela luč, ter potem stoprav, ko ni zapazil nič posebnega, rekel kako bolj pogumno in glasno besedo.

V žrjavici stalo je nekaj loncev, v katerih je vrelo in kipelo, in po katerih je starikava ženska z veliko kuhalnico včasi pobrodila. Druga ženska, dosti mlajša od prve, a vender kakor ona mršava in raztrgana, vrtila je nad ognjem velik lesen drog, na katerega je bil nasajen janjec, da se speče.

Ves ta prizor, kateri se je pokazal Tončkovim očem, ko je prišel iz prelaza, imel je nekaj čudnega, divjega, a Tone Obloški ga je moral biti vajen, kajti stopil je v krog ležečih in čepečih rokovnjačev, — da so bili to, bralec uže davnaj vé, — in potipal z dolgo drenovo palico, katero je držal celo ped pod gornjim koncem, in kadar je hodil, postavljal jo daleč pred se, bližnjega možaka po hrbtu, rekoč:

„Ali si zopet ti tega bekermana pokumal, Kozobrin“? *) Rekši pokaže s palico na pol pečenega janjca.

Ogovorjeni se obrne, in drugi za njim, ter z glasnim krikom pozdravijo došlega.

„Jaz sem dejal, da te uže ribe jedó in morski raki, ko te ni bilo tako dolgo; dejali so, da si šel na morje — kali?“ vpije Kozobrin.

„Hoho, jaz bi se pa za-te kaj tacega nikdar ne bal, Tonček; kdor ima obešen biti, ne utone!“ smeje se jeden od druge strani ognja.

„Čakaj, čakaj malo, ti Peter Toča; ti izgubljeni lemenatar! Meniš, da bom sam — ka-li? Poiskal si bom družbo, in tebe prvega, kadar bo šlo za vrat; veš, jaz te imam rad, prijatelj, suša ti študirana; dobro nama bo délo, če bova skupaj iskala na onem svetu svetega Petra, tvojega patrona.“

Glasno krohotanje se je razlegalo v krogu; tudi oni, kateremu je veljala zabavljica, pomagal je pri glasnem smehu. Bil je tanek, mlad človek, opravljen s suknjo na pol gosposko; ležal je do sedaj mirno blizu ognja, in le parkrat mlajšo žensko opominal, naj pečenki na drogu več masti priliva.

Mej krohotom je odšel konjski mešetar proti hišici, kjer je gorela luč, stopal počasi po stopnicah v skalo usekanih, ki so vodile gori, ter potrkal trikrat na male, lesene duri.

Čez nekoliko časa začujejo se od znotraj koraki, in nekdo je odrinil zapah.

V odprte duri stopil je Groga; imel je veliko rumenkasto lasuljo in gosti njeni kodri padali so mu na rame; ravno tako barvana brada pokrivala je spodnji del obraza.

„Kdo je? Kaj hočeš?“ vpraša osorno, a ko izpozna Tončka, ki je nekako boječe stal pred njim, veli mu stopiti v izbo.

„Denar sem prinesel,“ reče ta, ter položi napolnjen pas na mizo; „tistih dvajset tolarjev za kolovškega konja.“

*) Slovensko: Ali si zopet ti tega janjca ukral, Kozobrin?

„Dobro; stržil si jih sedemdeset, pa drugo sem tebi pustil,“ reče Groga ter odrine denar na drugi konec mize. „Imaš še kaj druzega?“

„Še nekaj,“ reče mešetar, in izvleče izpod kamižole umazano pismo, „to mi je dal v Divači neki človek, ki me je po naše ogovoril; dejal je, da je zate, mojster Groga.“

Isti hlastno odpre pismo in je prečita. Vesel izraz mu šine preko lica, a takoj reče mirno konjarju:

„Dobro, to pismo je zame, dobro si opravil.“

Tonček se hoče odpraviti; a Groga, ki se je bil uže od njega v sobo nazaj obrnil, ustavi ga še, ter deje: „Nocoj nikamor ne hodi, počakaj tu, morda te še kaj potrebujem.“ Pri teh besedah je zapahnil zopet duri, in Obloški Tone vrnil se je k tovarišem pri ognji.

Tam so bili v tem bolj živahni postali. Janjec je bil pečen, in Kozobrin počel ga je s svojim širokim nožem razkosavati. Vsak si je vzel velik kos, in mesto vilic in nožev služili so jim prsti in zobje. Stražnikov tudi niso pozabili, ter poslali jim njihove deleže.

„Semkaj sedi, Tonček,“ klical je Peter Toča kobilarja, ter odrinil svoje dolge pete malo od ognja; „sem sedi k meni, ker sva prijatelja; ti hodiš mnogo po svetu in si pri jedi vilic vajen, kaj ne; vidiš, ko bi jih imel, dal bi ti jih precej; tako bi te počastil, kakor Bevkov Miha fajmoštra, ko je s svojo družino iz velike sklede solato z rokami jedel, in fajmoštra povabil, ter mu vilice v roke potisnil.“

„Kaj meniš, da sem garjav, ka-li?“ kriči Tonček mej smehom druzih, a vender sede k ónemu ter pobere velik kos z umazane deske, na katerej je ležala pečenka in ga jame hlastno z zobmi puliti in trgati; „ti, Peter,“ nadaljuje potem s polnimi usti, „ti bi menda tudi mej nami rad kazal, da si se jedenkrat ob jarej gospodi počehal.“

„Ti se še ob takej nisi, griva ti plesnjeva!“ zarohni oni.

„Čakaj, kmalu bi bil pozabil! Denes popoludne sem šel mimo Bukovice in sem ugledal starega Prigoltnika na polji, turšico je osipal, saj poznaš še svojega starega, Peter? Ustavil sem se in dejal: „Dober dan, oče, plevélna je, plevélna vaša turšica!“ Stari je zagodrnal malo; e, sem dejal sam pri sebi: vprašaj ga kaj druzega, da bo boljše volje, ter sem rekel na glas: „Kje imate pa svojega gospoda, Vašega Petra, ki za gospoda študira?“ Da bi ga bil ti videl, starega Prigoltnika, kako je z motiko planil po razoru proti meni,

črepinjo bi mi bil razbil, ko bi se mu ne bil umaknil, in vpil je, vpil, nebes mi ni privoščil, tisto veš; pa jaz bi dejal, da mi še hudiča ni, tistega navadnega, ki je za druge ljudi, ampak jednega posebnega, ki bi bil samo zame."

„Jaz bi ti ga tudi," kolne Peter; „pusti mojega starega v miru, in mene tudi, smrt ti konjska!"

Rekši vrže jezno oglodano kost v žrjavico, stegne nogi, in se obrne na drugo stran. „E no, ne jezi se," povzame zopet Tonček besedo, „saj ni tako hudo! Kaj morem jaz zato, da nisi hotel iti v lemenat? Koščičarjeva Mica iz Praprotnega je jajca v Ljubljano nosila in pravila, da lepših fantov ni na svetu, kot so lemenatarji; kaj morem jaz za to, da nisi hotel biti ti tudi tako lep? Pa kaj, nobeden se ne more s peto po nosu popraskati."

Peter Toča je molčé vstal in odšel proti spodnjej hiši, kjer je vrata zaloputnil za seboj.

Ostalej družbi zadnji razgovor ni bil nič kaj po volji; molčali so vsi, in ko je odšel Peter, oglasi se Kozobrin: „Miruj, Tone! Ni prav, da Točo dražiš; ali ne veš, koliko velja on pri Grogi?"

„Velja, ali ne velja! To meni nič mari! Kaj pa on mene v jedno mer zbada in pika, kadar me vidi; nekoliko sem mu vrnil. Vi se ga bojite, ker zna nemški in latinski, in ker vam s tistim kolomonom ljudi slepariti pomaga. Jaz pri svojih kobilah ne potrebujem ni kolomona, ni jerebike, ni šentjanževih rož!"

„Ne govori tako, Tonček, ali ne veš več, kako je Peter oni dan točo naredil na Tunjicah, ko ga je stara Peregrinka od hiše podila?"

„Seveda!" obrne se mešetar h govorniku, starikavemu možu na drugej strani ognja, „seveda, ti pa veš pravo, Bacek! Peter je k hiši pribežal, ko je jela uže toča iti. Peregrinka je za pečjo sedela in ni vedela, kaj se godi zunaj. Ko je Peter moral stran, jej je pa s točo zažugal, in stara baba je res verjela, da jo je on naredil!"

„Ali pa tedaj, ko je pri Kobaleži v Stranjah vrgel grintovčevega cvetja pod mizo, pa so se precej vsi gostje skregali in sprli!" reče Bacek.

„Zato, ker jih je sam podpihaval, da ste vi drugi mej prepirom ložje Kobaležovo kašto izpraznili," smeje se Tonček.

„Meni je dal glodeževih koreninic," — omenja mlajša izmej ženskih.

„In vender se Bobkov Jurij ni hotel v tebe zaljubiti, hoho, Nona ti zaljubljena!“ krohota se konjar.

Baba je hotela jezno zavrniti ga, a prihod novih društvenikov zmotil je živahni razgovor.

Bili so to znanci naši iz kolovške doline; in v sredi mej njimi oni tujec, ki je iz krčme na Rovih za Bojcem tako potihoma izginil.

Rokovnjači pri ognji so tujca s prvega osupneno, potem pa radovedno ogledovali. Videlo se je, da ga razen Bojca, ki je prišel z njim, nihče ne pozna.

A ta dva sta se takoj napotila proti Grogovej hišici, kjer je še vedno brlela luč, akoravno je bilo uže mnogo črez polunoči in so jeli lehki oblaki na vzhodu polagoma rudečiti se.

„Počakaj tu,“ reče pisar brdski, ker za tacega ga je bil izdal oni kmet v krčmi Hudmanove Jere, ter ustavi pred seboj korakajočega Bojca; „čakaj, da jaz opravim svoj posel, potem pridi ti in poročaj svoje.“

„Ali znate potrkati na Grogova vrata?“ vpraša Bojec.

„Če tudi ne!“ reče osorno pisar, ter koraka po stopnicah.

Groga je bil menda uže čul šum, katerega so bili napravili novi prišleci, ter je stopil iz hišice, ravno ko je prisopihal pisar po stopnicah gori. Spoznal ga je takoj, ter molčé z migljajem povabil ga v sobico. Vrata je zapahnil za seboj. „Trudni ste, sédite!“ reče, ko se obrne od vrat k pisarju, kateri je stal sredi sobice, ter radovedno zrl okolo.

Groga je izgovoril te besede nekako zapovedujé.

Pisar je sedel na okoren stol k malej, surovo otesanej mizi.

Sobica je bila v istini neprostorna. Pohištvo se je skrčilo v mizo, pri katerej je zdajci sedel pisar, dva stola, in jedno večjo omaro, katera je bila naslonjena v zadnji kot; poleg nje je stala borna postelj; s tem pak je bila izba do celega napolnjena, peči ni bilo v njej.

Na mizi je ležalo nekaj popisanih lističev, in na kraji mize poleg leščerbe, ki je le slabo razsvitljevala sobo, dva samokresa. V kotu pri omari je slonela puška poleg teške vojaške sablje.

„Uže teško sem Vas pričakoval, več dnij uže; a ker Vas ni bilo, poslal sem po Vas,“ povzame Groga besedo. Tudi to je bilo dovolj osorno rečeno, a vender ne tako, kakor je Groga govoril s svojimi podložnimi.

„I jaz sem bil uže na poti semkaj, ko me je srečal Vaš sel,“ odgovori pisar.

Pri teh besedah stoprav je snel svoj klobuk ter odložil torbo.

Bil je majhen mož, bledega, upadenega lica in redkih, uže sivih las. Leta prouzročila so menda tudi, kajti imel jih je očividno črez petdeset, da je hrbet malo upognen nosil.

„Kaj je?“ vpraša pozorno Groga.

„Zdaj še nič posebnega! Samo toliko je gotovo, da Janeza Raka, brdskega pisarja ni več na svetu; nocoj, ko je stopil semkaj v rokovnjaško tvrdnjavo, je izginil, in pravi stari Janez Rakovec bo šel v njegovej koži iz tega brloga,“ reče pisar.

„Kaj se norčujete? Povejte, kaj se je zgodilo,“ opomina Groga.

„Nekov Blaž je zatožil Vas in mene pri kolovškem oskrbniku, in ta pri mojem gospodarji, pri brdskem doktorji. Poslušal sem pri vratih, in toliko, da sem jo še ob pravem času popihal, če ne bi sedel zdaj pod ključem.

„Prokleti Mozol!“ mrmra Groga.

„Da, da,“ nadaljuje porogljivo pisar „to je gotovo, ker sedaj se uže kake tri ure v peklu mej hudiči mota.“

„Kako to menite?“ reče pazno óni.

„Vaši ljudje so ga o polunoči ubili pod Kolovcem,“ odgovori starec, na videz mirno in kakor bi ga to nič ne brigalo; a izpod na poluzaprtih trepalnic opazoval je po lesičje mojstra Groga.

„Vraga, kaj? Ubili? Kdo ga je?“ zakriči isti.

„Vaši ljudje, jaz ne poznam nobenega, povedali Vam bodo uže sami. Pa, kakor se mi dozdeva, bilo Vam je mnogo zanj!“ reče oni, a zadnje s porogljivim naglasom.

Groga se je bil uže umiril. Uprl je oko trdo v starca, da je oni v stran pogledal, ter dejal:

„Vi omenjate in povprašujete več, nego se Vam pristuje tukaj, gospod Janez Rakovec!“

Po kratkem premolku, v katerem je s tremi koraki premeril izbico, nadaljuje:

„To je neumno, da ne morete več v službo na Brdo; pa preskrbeli Vam bodemo drugo. Kaj pa je s Francozi? Kdaj pridejo po Črnem Grabnu?“

Pisar je bil mej Grogovim govorom stisnil ustnice in zlobna poteza jih je preprečila; sedaj odgovori hladno: „O tem sem hotel pozneje

govoriti, ker sem mislil, da bode usoda strijca Blaža gospoda Nandeta bolj zanimala, nego Francozi s svojim papirnatim denarjem, akoravno je mej temi Francozi, ki pridejo sedaj po Grabnu tudi osoba, katera bi morala — seveda ne gospodu Grogi, niti Nandetu s Paleževine, — temuč gospodu Ferdinandu, nekdaj plemenitemu Basaju, jako zanimiva biti!"

Groga je strmeč zrl v govorečega; pri zadnjih besedah je prebledel, in teška sapa mu je dvigala prsi.

„Kdo bi bil to?" zasopiha strastno.

„Denes je zadnji dan junija meseca," nadaljuje mrzlo starec, „tretjega julija zvečer pridejo francoske ordonance s svojim denarjem v Št. Ožbolt, da tam prenočé."

„Vem, vem," sika Groga, „dobil sem nocoj pismo iz Istre, da nosijo ogromno svoto s seboj; a človek, povej, kdo je oni, katerega si omenil prej!"

„Poveljnik čete je kapitan Boissac!" reče pisar.

„Ne poznam ga!" omenja nejevoljno Groga.

„In četo spremlja gospod Vernazz, tajnik in slovenski tolmač gospoda maršala Marmonta, vojvoda Dubrovniškega."

„Kdo je ta Vernazz?" reče pazno Groga.

„Povedal sem Vam, kdo je, in kaj je sedaj: a zanimalo Vas bo zvedeti, da ta gospod ni bil vedno Vernazz, nego je bil enkrat nadlajtnant pri našem domačem avstrijskem polku Simbschen, in tedaj, ko še ni postal izdajica avstrijski, tedaj ni bil Vernazz, nego Brnjač!"

Izprememba na Grogovem lici bila je grozna; obledel je kakor stena, oči so stopile izpod čela, in krčevito se je držal za vogel mize.

„Brnjač! Lopov Brnjač!" sikal je mej zobmi; potem pa je stopil pred pisarja ter kričal vanj: „Človek, starec, Bog ti pomagaj, če se lažeš! Za vrat bi te prijel in tiščal bi te do mrtvega, da mi te novice ne prekličeš! Tretjega praviš, zakaj ne nocoj, zakaj ne jutri! Kje je še tretji dan?"

„Mirujte, gospod Ferdinand! Vse pride ob svojem času. Mene le veseli, da Vas Paleževina s svojo srečo ni toliko zmotila, da niste pozabili onega imena!" reče pisar.

„To ime pozabil!" vsklikne rokovnjaški glavar; „kdo me je storil tega, kar sem, nego oni lopov! In jaz bi pozabil! Kadar ga plačam, tedaj pozabim. In srečen? Kdo pravi da ne morem biti

srečen? Vi? Tudi Vas bom plačal, Rakovec, pa ne bojte se me! Preskrbel Vam bodem kruha. In glejte, če sem tudi, kakor pravijo, roparski glavar, ali ropam ubogemu? Ali ne tepem in ne bijem onega, ki tepe in bije naš ubogi ljud? Pa Vi ne umete tega? Pojdite z menoj!“

Pri zadnjih besedah je postal Groga nekako mehak, a ohrabril se je. Šla sta s pisarjem doli k rokovnjačem. Mej potom mu pove Bojec o Mozolovej usodi.

Groga je molčé poslušal.

Ko stopi v krog pri ognji, planejo vsi kvišku.

On se ozre okolo, ter reče osorno: „Jutri zvečer mora biti tukaj trideset naših najzvestejših in najpogumnejših mož! Velikonja, Kozobrin, Tonček, Biderban in ti Kozoglav, vi jih bodete poiskali in sklicali. Jutri zvečer, pravim. Pojdite takoj!“

Rekši se obrne in migne pisarju s seboj.

Rokovnjači, katerim je bilo povelje dano, pak so se razšli.

Od vzhoda sem rudečil je prvi solnčni žarek vrhove košatih jelk nad rokovnjaško tvrdnjavo.

(Dalje prihodnjič.)

„Fi donc, maman, le baron!“

Dogodbica iz dijaških let.

Spisal H. Krikec.

Odpravljal sem se drugikrat na Dunaj. Mati mi je bila vse potrebno pripravila. Zaboj je bil natlačen, da ga je bilo teško zapreti, in vrhu tega mi je bilo izročenih še polno malenkostij ali pa dotični relutum, da si jih napravim. Visela mi je čez ramo tudi takrat še navadna popotna torbica. In ko sem se poslavljal in mi je mati s solznimi očmi križ narejala, potlačila mi je še petindvajset dobrih cigar, pravih kabanos, v torbico. Stopil sem v kočijco in odpeljal se do bližnje železnocestne postaje v P.....o. Snažno, skoraj elegantno sem bil opravljen; v listnici je bilo precej izdatnih bankovcev, in tudi portemonnaie je premogel toliko, da izvzemši vožnino bil bi zadostoval do Dunaja in še nekaj dnij tam bi ne bilo treba po listnici segniti. Ne bilo bi se mi torej čuditi, če bi bil s posebno zadovoljnostjo v

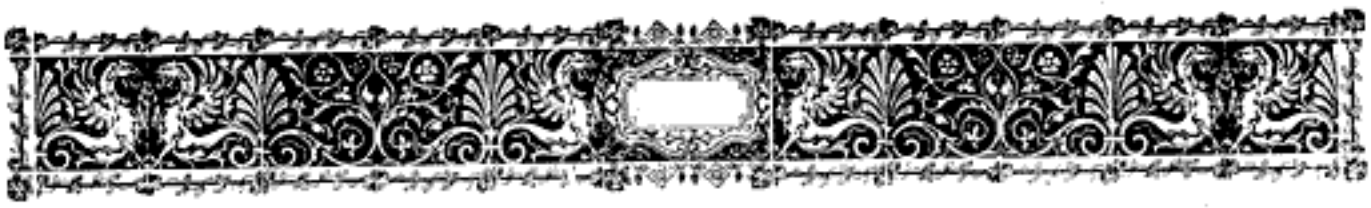

Rokovnjači.

Historičen roman.

Po pokojnega Josipa Jurčiča osnovi spisal Janko Kersnik.

(Dalje.)

Štirinajsto poglavje.

Troilus: Vse besede ste mi vzeli, —
Pandarus: Z besedo se ne plaća dolg.

Shakespeare.

Kake četvrt ure hodá od denašnje železniške postaje Zagorje, uzidane v skalnati breg deroče Save, leži v ozkej postranskej dolini, raztezajočej se proti severu, glažuta in rudnik istega imena, kakor ga nosi postaja železniška; poleg raznih rud kopljejo tamkaj tudi v obilej meri premog.

V času naše povesti še ni bilo tukaj rudnika. Nekov podjeten tujec ustanovil je bil sicer pred več leti glažuto, in je rabil pri svojih tovarniških opravilih uže premog, katerega je dobival brez velicega truda na nekaterih mestih kar vrhu zemljé; a pripisovali so takrat še tej tvarini slabo lastnost, da daje steklu oni zelenkasti svit, kateri mu jemlje velik del njegove vrednosti in zato so steklarji rajši sekali gabre in bukve po visokih, bližnjih hribih za svojo tovarniško uporabo.

Čeravno tedaj v Zagorskej dolini ni bilo onega živahnega in nikdar ne mirujočega šuma in hrupa, kakor ga nahajamo dandenès tamkaj in povsod, koder gospodujejo stroji in samo stroji, vender v onem času ta kraj ni bil tako zapuščen, kakor bi se po njegovem divjem, goratem lici lehko sodilo.

V glažuti uže imelo je dokaj delavcev opravila, in tudi oskrbnikov in uradnikov ni primanjkovalo. Ob Savi se ve da železniške postaje ni bilo, a bila je tam postaja za ladije, katere so vozile silno veliko raznega blaga od Ljubljane doli v spodnje kraje, celo do Belega Grada, in nazaj. Kar se je vozilo doli, teklo je z valovi vred navadno le mimo, a kar je prihajalo gori, ustaviti se je moralo, da so brodniki in vozniki menjali ali vsaj napojili svoje težke vole, kateri so vlačili

hodeč po obbrežnej stezi polne ladije po Savi navzgor, in katerih je bilo časih po štiriindvajset upreženih v jedno ladijo.

Blago, katero je bilo namenjeno na Gorenjsko, zlasti za Motnik, Kamnik, Kranj in za više gori, izkrcavali so v Zagorji; in kar je prihajalo iz imenovanih krajev, nalagali so tamkaj na velike ladije, da je plulo dalje proti jugu.

Tudi mnogo onega blaga, kar ga je moralo proti Ljubljani, nalagali so v Zagorji z ladij na vozove, kateri so vozili potem preko Trojan po Črnem Grabnu v Ljubljano.

Posebno, ko se je sklenil mir 14. oktobra 1809. v Schönbrunnu, in je Napoleon ustanovil „Ilirske provincije", ter je vsled mirovne pogodbe uredila se meja proti Štajerskej, katera je ostala avstrijska, a vsa Kranjska in Hrvatska do Save postala Francoska provincija, bil je promet po Savi in zlasti preko Zagorja na Trojane jako živahen; kar so južne dežele pošiljale gori proti središču Kranjske in Ilirije, potovalo in vozilo se je todi skozi Zagorje in Črni Graben.

Kaj čudo torej, da so cvele v Zagorji krčme, in da krčmarji tamkaj niso bili vsi kmetski ljudje; ker ni samo kmet vozil in trgoval tamo, nego marsikateri gospod prišel je tod mimo in francoski oficirji, ki so hodili proti Zagrebu in nazaj, ostajali so radi v Zagorji; bodisi da se okrepčajo za utrudljivo pot po hudih klancih skozi Črni Graben, bodisi da dobé še kaj dobrega v želodec, predno sedejo v v čolne; kajti do Zagreba doli bilo je malo postaj, in njihovi čolni imeli so navadno strogo odmerjeno in preračunjeno pot.

Jedna gostilna na spodnjem konci Zagorja bila pa je za to osnovana, da je sprejemala gosposke goste.

Tamkaj se je dan pozneje, kakor so se vršili oni dogodki, o katerih smo pripovedovali v prejšnjih poglavjih, ustavil okolo poludne kmetsk samcat voz, s katerega, oziroma s sedeža na njem iz slame improvizovanega, zlezel je mož, star kakih petintrideset let, v opravi francoskih vojaških uradnikov.

Krčmar je stopil sam pred hišo, in videč, da ima pred seboj višjega uradnika, prikloni se globoko ter potem pobere potnikovo torbo z voza, in gre za njim v sobo.

„Ali dobim tukaj nocoj prenočišče, ako treba?" vpraša tujec.

Do zdaj še ni bil krčmarja pogledal; a tudi ta, vajen jednacih gostov, se ni bil za njegovo osobo več zmenil, nego je bilo uljudnemu gostilničarju proti gostom treba.

„Se ve da!“ zavrne ta francoski, kakor ga je bil oni ogovoril; pa tujčev glas se mu je nekako znan zdel, in zato upre zdaj bolj pazno svoje oči vanj in precej potem nadaljuje z iznenadenim glasom slovenski:

„A, glejte, gospod Brnjač, Vi ste! Kdo bi bil mislil, da Vas tu vidim, in v tej opravi? Čestitam Vam, gospod, čestitam!“

Rekši prikloni se še parkrat in stopi znancu malo bliže. Poznalo se mu je na lici, da ga to spoznanje jako veseli.

A obraz tujčev ni kazal jednacega veselega izraza; bil je sprvega osupnen, pa ko se je pri prvih besedah krčmarjevih hitro proti njemu obrnil, spoznal je očividno tudi starega znanca, in z nekako prisiljeno prijaznim naglasom rekel je, in sicer tudi slovenski:

„Vraga! Tudi jaz nisem vedel, da ste Vi zdaj tukaj! No, veseli me, gospod Medved, da se Vam dobro godi, kakor vidim.“

Rekoč se ozre po ukusno opravljenej sobi, ter hladno pomoli svojo roko krčmarju.

„Oh, bolje bi bilo lehko, bolje,“ reče ta, „stari ostanki, veste, ti me še tarejo! Ko bi teh ne bilo, gospod Brnjač, ko bi le teh ne bilo! Pa Vam se mora dobro goditi, Vi ste jo pa zadeli, to Vam pravim! I, kaj pa ste vender zdaj?“ vpraša radovedno.

„Jaz sem tajnik maršala Marmonta,“ odgovori ta samosvestno, in se obrne proti oknu.

Obraz krčmarjev razleknil se je silo na dolgo; a pri vsem osupnenji zaigrala mu je neka lisičja poteza na ustnih.

„Ah, tajnik pri njegovej ekscelenci,“ vzklikne hitro, in se še jedenkrat prikloni; „dovolite ukazati, da Vam postrežem; trudni ste gotovo; in prosim, sedite tu sem v zadnjo sobo; hladna je, in nikdo Vas ne bo motil!“

Rekši odpre vrata na drugem konci sobe.

„Napravite mi, kar hočete, gospod Medved; vem, da imate dobro kuhinjo in dobro klet; pa čakajte malo: vedite, jaz nisem Brnjač, jaz sem Vêrnazz, vedite, Vêrnazz!“

„Kakor ukazujete, gospod tajnik!“ pritrdi krčmar, in odide iz sobe.

Zunaj pred vrati pa malo postane, in ista lisičja poteza, katera je bila prej mu zaigrala samo malo na ustnih, prevlekla mu je za trenutek ves obraz; roko stisne v pest in zamrmra mej zobmi: „Bodi Brnjač ali Vêrnazz! To vem, da si meni petsto srebernih kron dolžan;

in da mi jih boš zdaj plačal, če tudi v francoskih frankih, zdaj, ko vem, kje te imam iskati; le čakaj!"

Tako godrnjaje ide v kuhinjo.

Gost v sobi pa je tudi tako za krčmarjem vzdignil pest, ko je ta duri zaprl za seboj, ter jezno siknil mej zobmi:

„Da bi te zlodej! Oderuh ti stari! Kaj te moram srečati ravno tedaj, ko bi se prej smrti domislil, ko tebe? No, le čakaj, ti me ne boš odrl ne. Dal ti bom dobro besedo, pa bo! Kaj sem zastonj tajnik maršalov? In glej ga, oderuha, prva njegova beseda je bila: ‚stari ostanki'! Nesramno terjanje!"

Tako govoreč izvlekel je iz žepa kratko pipico, iz morske pene izdelano, kakor so bile takrat v navadi, in si jo je nabasal.

Bil je visoko rasten mož, slok in bolj slaboten; obraz je bil malo pegast, lasje uže redki; črne brke zakrivale so mu zgornji ustni. Star je bil morda v istini kakih petintrideset let, a na prvi pogled videti je bil starejši. Vtis, katerega je prouzrokovala njegova osoba, ni bil prijeten; nemirne njegove oči, in tesno skleneni ustni ga nista storili tacega, da bi mu človek naglo zaupal; rumenkasta barva licem ter globoke poteze po njih pa so kazale, da ima mož uže doberšen kos od strastij razburjenega življenja za seboj.

Ko se krčmar vrne z buteljo vina, gledata se znanca zopet, kakor prej, prijazno; govorila sta o vremenu, kajti dekla, katera je pogrinjala mizo, hodila je vedno sem ter tja.

Po obedu si je Vêrnazz zopet zapalil pipo, in ker v to stransko sobo druzega gosta ni bilo, prisedel je krčmar k njemu.

„Dovolite, gospod tajnik," reče mu, „da ostanem malo pri Vas! Dolgo se uže nisva videla, in jako vesel sem, da ste me počestili tako nenadoma!"

„Da, da, tudi jaz sem bil iznenaden; a v poslovih sem tukaj; pričakoval bom naših ordonanc, ki pridejo po Savi gori, da jih spremim po Črnem Grabnu do Ljubljane. Nocoj ali jutri pridejo, in jaz sem pooblaščen od njegove ekscelence, našega vojvode samega."

Pri teh besedah se je Vêrnazz sklonil mogočno nazaj, ter nekako od zgoraj doli pogledal krčmarja Medveda, češ, da boš vedel, kaj in koliko jaz premorem pri vladi.

„A, čestitam Vam, čestitam," ponavlja zopet oni, „imenitna služba je to; boljša je, nego avstrijskega generala. in tam bi Vi še ne mogli biti general!"

„Molčite mi o avstrijskej službi;“ zavrne ga oholo Vernazz, „mnogo dela, pa malo jela! A propos, gospod Medved, povpraševal sem uže večkrat po Vašej adresi, a nisem mogel zvedeti, kje bivate. Ljubo mi je, da sem Vas tako po naključji našel, da Vam pošljem tistih par frankov; veste — li?“

„Oh, gospod tajnik, ta malenkost,“ reče naglo krčmar; a takoj se domisli, da je morda vender le preveč rekel, zato pravi precej: „Se ve da, prav bi mi prišli, tisti franki; posebno zdaj, ko je taka težava z denarjem. Vam bode gotovo mogoče takoj . . . . .“

„Denes ne, ljubi gospod Medved, denes nikakor ne,“ prestriže mu tajnik besedo; „Vi sami veste, da ni varno potovati dandenes, in zato človek ne jemlje mnogo s seboj; a pošljem Vam v kratkem ono svoto; vrag, to malenkost!“

Pa krčmar se ni dal tako hitro odbiti. Ozrl se je nazaj čez vrata v prvo sobo, in ko je videl, da je prazna, rekel je bolj potihoma:

„Jaz bi pa vender le rad, da mi denes vrnete tisti dolg; zdaj ga lehko; pa v kratkem, kdo vé, kaj bo z Vami, gospod Vernazz? Kdo vé, koliko časa boste gospodovali?“

„Kako mislite to?“ reče oni osorno.

„Zdaj lehko govorim,“ pravi tiho Medved, „ko sva sama. Človek ne vé, kako dolgo bomo Francozu pokorni.“ —

„Kaj?“ zavpije Vernazz, „ali vesté, da zapadete vojnemu sodišču, ako Vas ovadim, da tako govorite?“ V njegovih sivih očeh zalesketal je nekakov zloben svit.

„Tega ne boste storili,“ nadaljuje mirno krčmar, „ker bi vojno sodišče tudi o gospodu Vernazzu zvedelo, kako je takrat, ko je bil še Brnjač, svojega prijatelja, plemenitega Basaja izdajalsko spravil pod ključ in potem v vojake, zato da mu je lehko in brez ovirov zapeljal lepo ljubico! Toliko dokazov za to pač donesem, da bo konec Vašega tajništva. Francozi v tacih rečeh tudi ne umejo norcev, in maršal bajè celó ne!“

Oni skoči kakor besen kvišku.

„Človek, kaj noriš? Kdo ti je to povedal?“ kriči divje.

„Tiho, tiho, gospod tajnik, utegnil bi Vas kdo poslušati!“ reče krčmar mirno; „in meni bi bilo žal za Vas in za mojih petsto kron. Ako Vas pa zanimlje zvedeti, od kod imam te novosti, povem Vam lehko: Basaj sam mi je pravil!“

Tajnik je prebledel.

„Kaj, Basaj! Ali je tukaj?“ dejal je jecáje.

„Zdaj ga ni; a časih pride; postal je trgovec, ka-li!“

„In Vi ga ne primete, dezertêrja, ter ga ne izročite straži?“ kriči izpozabivši se Vernazz.

Medved se zlobno zasmeje.

„Vi se ne domišljate, da je on avstrijski ubežnik, in kakor tudi Vi veste, brigajo se Francozi slabo za take ljudi, če ne bi nekdanjemu nadlajtnantu avstrijskemu tudi ne podelili tajniške službe pri guvernerju.“

Vernazz se je ugriznil v ustni in siknil s kletvijo mej zobmi.

Krčmarja se je bilo polastilo neko demonično veselje; vedel je, da mu ta dolžnik denes ne more uiti, in zato ga je hotel izsesati do celega.

„Da ne pozabiva prejšnjega pogovora,“ reče zopet, — „gotovo Vam ne bo težko plačati mi denes tistih petsto kron; pomislite, ubog krčmar v Celji sem Vam jih pred desetimi leti posodil, da ste obdarovali Basajevo ljubico in njenega lumparskega očeta, starega Rakovca!“

Tajnik je bil bled od jeze in strahu. Ta vražji krčmar je morda mnogo, mnogo vedel, in možno je bilo, da to na pravem mestu porabi. Ubraniti se ga ni bilo moči, kajti ako bi ga hotel na kakšen način ugonobiti, ugonobil ga bode tudi on. In denar! Imel ga je toliko prihranjenega, da bi lehko plačal starega upnika, pa kako težko se plača tak dolg, katerega je bil človek uže skoro pozabil; in kdaj si bode mogel zopet toliko prihraniti! Vernazz je bil, odkar je začel denar shranjevati, silo skop in lakomen postal. Sklenil je po kratkem premisleku rešiti, kolikor mogoče.

„Vsega ne morem dati, gospod Medved; petsto frankov imam, te Vam vrnem; ostalo pa drugi pot,“ reče ter seže v žep.

„Ne, ne; vse ali pa nič,“ odgovori trdo oni; „pomislite, francoski oficirji, katere pričakujete, utegnejo kmalu tu biti, in potem ne čakam trenutka več in povem svoje; francoski oficirji tudi ne ljubijo posebno mej seboj tujcev, kakeršen ste jim Vi.“

„Sacrebleu —“ kolne Vernazz, „zlodej Vas vzemi, tu imate, kar imam, tisoč frankov je, za drugo bote vender počakali.“

Rekoč mu vrže listnico na mizo.

Krčmar malo pomisli, a potem prešteje denar ter reče:

„Naj bo, nekaj je; a za drugo bom kmalu prosil; saj veste zdaj, kje sem; ne bo Vam treba povpraševati!“

„Da bi za vrat ali za pete viseli, kjer si bodi, bilo bi mi ljubše!“ godrnja oni.

Takoj po tem prijateljskem razgovoru prišlo je nekaj gostov v prvo sobo, trgovcev, kakor je bilo videti, in Medved jim je odšel streč.

Tajnik je z zelenkastim obrazom obsedel pri mizi; še pušiti se mu ni ljubilo. S stisnenimi ustni je sedel tu, ter srpo zrl pred se.

Zdramil ga je vojak, kateremu je bil prej, ko je dospel v Zagorje, naročil pri straži, da mu naznani prihod vojaških čolnov po Savi. In ta mu je zdaj to poročil.

Kakega pol streljaja od Medvedove krčme srečal je tajnik tudi uže dva francoska oficirja in nekoliko vojaških spremljevalcev. Predstavljanje bilo je kratko, kakor navadno pri vojacih. Ko je prvi došlih častnikov, kateri je bil sebe pri predstavljanji imenoval: Boissac, generalni adjutant, čul ime ‚Vêrnazz‘, zategnil je ustni malo, skoro nevidno, kakor v zaničljiv posmeh, a navzlic temu odzdravil je uljudno.

Šli so potem v krčmo k Medvedu. Tukaj stoprav, ko so bili častniki sami, naznani Vêrnazz namen svoje navzočnosti.

„Ha, ha,“ smeje se Boissac, „torej za stražo so Vas nastavili, gospod tajnik! Naj bi nam bili vender nekoliko vojakov poslali, če je tako nevarno!“

„Jaz sem dobil le povelje, preiskati po Črnem Grabnu, in zlasti pri poštarji v št. Ožboltu, če ni nič sumnjivega; in ako ne najdem nič, potem se Vam moram pridružiti!“ odgovori Vernazz malo srdito vsled smeha kapitanovega.

„In ker niste ničesa našli, ste pa prišli po nas! No, to je prav,“ meni Boissac; „pa povedite, kdo se je pa domislil te pravljice, da nas roparji čakajo tam gori?“

„Predvčeranjim je pri našej vladi naznanil to vest nekov oskrbnik z Gorenjskega. Se ve, da je rekel, da je to le kombinacija, a dendenes moramo previdni biti. Kdaj mislite odriniti, gospod kapitan?“

„Jutri opoludne; kajti čakati moramo še jednega čolna.“

„Torej prenočimo nocoj tukaj in jutri na Trojanah ali v št. Ožboltu; po noči vender ne smemo dalje po Grabnu!“ reče tajnik.

„Ali se bojite?“ nasmehne se kapitan; „pa storiti moramo, kakor nam kaže povelje!“

Vêrnazz onih opazk, katere so merile nanj, ni hotel slišati.

Ko so se bili došleci okrepčali, pričeli so, kajti zmračilo se je uže, mej seboj igrati za denar, in pozno v noč gorela je še luč v Medvedovej krčmi.

Petnajsto poglavje.

Pismo mi v rokah drži,
Tako pravi, govori:
„Kdo te pošlje, pismo ti?“
Narodna

Oskrbnik Poljak se je jako nezadovoljen vrnil iz Ljubljane.

Sprejeli so ga francoski gospodje sicer uljudno in celo prijazno, a dosegel je toliko, — kakor se je sam izrazil, — kakor nič.

Prišed k Mr. Parisu, generalnemu tajniku intendanta Mr. Basellija, kateri zadnji je bil uže prej „conseiller de la Régence“, povedal je vse, kar sta bila z dr. Burgerjem ugenila in sklenila, a lehkoživni Francoz se je sprvega smijal vsem tem resnim in tehtnim premislekom. Vedel je sicer uže nekoliko o rokovnjaškej zadrugi, kajti kamniški mestni urad je bil o njih poročal, a ker posebnih dogodkov še ni bilo, kateri bi se smeli pripisovati tem ‚malenkostnim tatovom‘, kakor je rekel, zato tudi ne treba, da se vlada sama tako hitro vtika v to stvar. Nalog posameznih sodcev in mairov je, iztrebiti v njihovih okrajih tako malo tatinsko golazen. Drugod, kakor v Istri in Dalmaciji, je vlada uže storila, kolikor moči; a tam je zdaj mir; vsaj čutiti ni več tacih roparskih hudodelstev, kakor prej. A tu na Gorenjskem, in posebno v Kamniškem in Brdskem okraji, zadostujejo pač mairi in njim na razpolaganje dani huissierji, da polové te male tatove.

Poljak se je trudil, tajnika prepričati o nevarnosti rokovnjaške družbe, a zastonj. Naposled se je namenil, ko je zvedel, da je intendant Baselli navzočen v Ljubljani, iti še k njemu in tam poskusiti, da li kaj opravi.

Pa tudi Baselli bil je istih mislij, kakor njegov tajnik. Poudarjal je posebno, da francoska vlada vender ne sme takoj v početku svojega obstanka preveč preventivnih korakov storiti; koder je sila ali potreba, tam se ve, da se bode vse storilo, kar je mogoče; kjer pa se kaže samo oddaljena nevarnost, in to je gotovo v tem slučaji, kakor ga

je navedel gospod Poljak, — tam je treba previdno stopati, kajti ljudje se lehko vznemirijo; vznemirjenja pa ne želi niti njegovo veličanstvo, cesar Napoleon, niti njegova vlada.

Tako je govoril intendant Baselli. Oskrbnik Poljak tem političnim preudarkom ni mogel mnogo ugovarjati. Bil je prijatelj francoske vlade in želel je, da se ona v ljudstvu utrdi. A gledé položaja, v katerem je bil on sam in njegov okraj rokovnjačem nasproti, dozdevali so se mu vsi ti premisleki vender preobčni, preveč generélni.

Naposled poudarja proti intendantu še jedenkrat možnost napada na francosko kaso, katero imajo pripeljati v prihodnjih dnéh po Črnem Grabnu.

To je vender nekoliko vznemirilo Basellija, Obljubil je Poljaku, da bode naročil tajniku Vêrnazzu, kateri ima spremiti kaso, kakor je bilo uže mairu na Brdu naznanjeno, da preišče malo one kraje.

Oskrbnik je še jedenkrat poudarjal, da brdski maire, dr. Burger, odvrača vso odgovornost v slučaji kakega roparskega napada na francosko kaso, na kar je intendant smejé odgovoril, da so gospodje mairi preskrbni; Poljak se potem, kakor smo uže omenili, jako nezadovoljen poslovi.

Ker je bilo uže pozno, ostal je v Ljubljani ter se vrnil stoprav druzega jutra, a ne naravnost domov, nego čez Kamnik. Hotel je s svojim prihodnjim tastom, sodnikom Gavričem, govoriti še o tej stvari, in morda ga je tudi srce vleklo tjà k lepej Reziki.

Ko se ustavi v Kamniku pred mestno hišo, in uradnemu slugi, ki je stopil čez vrata, vrže vajeti v roke, ne zapazi, da je po trgu več ljudij, nego navadno, v večjih gručah zbranih, in da skrivnostno stikajo glave. Tudi sluga mu je hotel nekaj povedati, a Poljak je hitel po stopnicah.

V pisarni mu pride sodec Gavrič naglo naproti, kar sicer ni bilo v njegovej navadi. Bil je velik, precej obilen mož, dobrohotnega obraza; visoko čelo in malo stroge oči pak so skoro kazale, da more sodec tudi jako energičen biti.

„Hvala Bogu, da ste prišli, prijatelj!“ reče ter stisne roko oskrbnikovo, „Vi gotovo uže več veste o tem hudodelstvu, ki je res grozno, grozno!“

„Kaj, kaj pa je?“ vpraša čudeč se in prestrašen Poljak; „jaz prihajam naravnost iz Ljubljane in ne vem, o čem govorite.“

„A tako! Oh pomislite, denes zjutraj ko odpre naš mestni sluga vežna vrata te hiše, najde sredi vrat pribito človeško roko; pomislite, pravo, malo prej odrezano, človeško roko.“

Oskrbnik je preplašen zrl v Gavriča.

„To je rokovnjaško znamenje!“ reče poluglasno.

„Da, da, to je tudi moje prepričanje!“ nadaljuje oni; „povedati Vam moram, da me postaja strah in groza teh lopovov. Pa čujte dalje! Ni mi bilo treba dolgo premišljevati, čigava je li roka; kajti pred kake pol ure prišel je jeden Vaših hlapcev s Kolovca ter mi naznanil, da leži pod gradom na cesti ubit človek, kateremu je odrezana desna roka.“

„Za Boga!“ vsklikne oskrbnik.

„Odposlal sem takoj našega komisarja Muleja s tremi huissierji na Kolovec, da preiščejo, kar treba gledé hudodelnikov, ker jaz sodim, da ni jeden sam to storil.“

„Pa kdo je vender oni ubiti človek?“ vpraša Poljak, kateremu se je rodila v možganih grozna slutnja, taka, da se je ni upal glasno izreči.

„Nekov pijanec in rogovilež, s katerim sem imel jaz tudi uže opraviti; čakajte, kako se mu uže pravi? Zapisano imam tamkaj;“ rekši se obrne sodec k svojej mizi.

„Pa vender ne Blaž, Mozolov Blaž?“ reče oskrbnik, kateri svoje slutnje ni mogel več prikrivati, ter plaho gleda Gavriča.

„Da, da ravno isti je, da, Blaž Mozol,“ reče pritrjujé sodec.

„To je grozno, to je strašno!“ zavpije Poljak; to je skoro neverjetno!“

Bil je tako čuden naglas v njegovem vskliku, da se sodnik obrne, ter vpraša: „Kaj imate s tem človekom; ali morda kaj več veste?“

„Se ve da! In to me je, povedati moram, preplašilo! Pa, poslušajte me!“

Na to pove kolovški oskrbnik, kako je Mozol k njemu prišel, kaj mu je povedal; in potem, kaj je on sam na Brdu in v Ljubljani opravil.

Ko je končal svojo poročilo, bil je tudi sodec Gavrič do celega prepričan, da Blaža nihče drug ni ubil, nego rokovnjači, in sicer samo zato, ker jih je izdal. Pa kje so zvedeli to ti lopovi, in kako je mogoče, da so zvedeli to tako hitro?

Poljak sklene naposled, takoj iti za komisarjem Mulejem, da mu pove, kar zna o Bojci in o Grogi ali Nandetu; stvar se morebiti lehko hitro preišče, in jeden ali drugi se bo dal morda ujeti in pripreti. Na vsak način pa je treba pogledati na Paleževino in k Mozolovim.

Gavrič mu pritrdi, in oskrbnik gre še pozdravit nevesto svojo, predno odide.

Rezika Gavričeva bila je dvajsetletna deklica, lepega obraza, vitke rasti, in kar je bilo najboljše, jako dobro vzgojena. Matere ni imela več, nego samo za pet let mlajšo sestro. Gospodinjstvo v Gavričevej hiši je ona vodila, kakor je bila sploh glede notranjih vprašanj v sodnikovej hiši odločevalna. Razumljivo je torej, da se je oče njen le polagoma in nerad udal v to, pustiti hčerko iz hiše, akoravno je vse kazalo, da bode z mladim oskrbnikom prav srečna. A bil je pameten, in na drugej strani tudi rahločuten mož, ki je ljubil svoje otroke bolj, nego vse drugo, in zato je naposled dovolil v ta zakon, zlasti ko se je bil po svojih skrivnih pozvedovanjih prepričal, da je Štefan Poljak vreden mu zet.

Rezika, katero je dobil oskrbnik v kuhinji, kjer je ukazovala deklam, ni bila nič kaj dobre volje, ko je zvedela, da jo njen ženin ob jednem pozdravlja za prihod in odhod. Prestrašena je bila tudi še po onej človeškej roki, katera je zjutraj visela na hišnih vratih, in ko je čula, da se njen ženin odpravlja na sled onim hudodelnikom, rekla je malo nejevoljno:

„Oh, Štefan, zakaj ravno zdaj to počenjaš s temi groznimi rokovnjači?“

Poljak je čutil, da je to vprašanje nekoliko opravičeno, kajti ravno zdaj, ko je uže na oklicih, naj bi miroval z drugim, in skrbel za to, kar ga ima najbolj brigati. Pa kakor vsi krepki, pogumni ljudje, tako tudi on nevarnih podjetij ni prej preudarjal, nego takrat, ko je bilo treba uže osobno stopiti v boj, in še takrat ni mislil hladnokrvno. Zato je tudi zdaj s hitrim odgovorom pobil lastne premisleke, nevestine pa se ve da le površno.

„Nikari se ne boj, srce moje! To vse bo v kratkem končano, in naju vender ne bodo motili rokovnjači.“

„Pa ti hodiš vedno tako sam okolo! Nevarno je in v vednih skrbeh sem. In zdaj si komaj prišel, pa uže odhajaš! Ali je treba,

da bi bil tudi tam, kjer iščejo one hudodelnike? Pusti komisarja samega, on bo vender sam opravil!“

„Ne, ne Rezika, jaz moram tja! Jutri pridem zopet, in ostanem celo popoludne tukaj, ako se ne zgodi kaj posebnega, kar bi me zadržalo!“

Rekši se je hotel posloviti.

Ona je izprevidela, da ni moči zadržati ga in se je udala v to; a hoteča ga za slovo poljubiti, domisli se še nekaj.

„Sinoči sem dobila pismo od matere tvoje, Štefan,“ reče in hiti proti sobi, „pojdi zmenoj, da ti je pokažem.“

Poljaku se je razvedrilo lice; bil je do zdaj precej resen in nemiren.

„Ali so ti odgovorili na najino poročilo o poroki?“ reče in ide v sobo za svojo nevesto.

„Na, beri!“ deje Rezika in mu pomoli pismo.

Oskrbnik list razgane in čita naglo. Radosten izraz kazal se mu je na lici. Nevesta gledala ga je pazno.

Ko bere zadnjo stran, stemni se mu na jedenkrat obraz in skoro nejevoljno položi pismo na mizo.

„Tega tudi ni bilo treba omenjati!“ reče in seže po svojem klobuku, katerega je bil na stol odložil.

„Ti mi o tem bratu nikdar nisi pripovedoval!“ meni Rezika očitajoč.

„To je le polubrat moj,“ odgovori Poljak naglo; „pa vedi, jaz sem ga izbrisal iz svojega spomina in zato o njem nisem hotel nikdar govoriti. Povem ti o priliki, kaj je ž njim. Kje je zdaj, tega sam ne vem; morda je uže mrtev!“

Pri teh besedah stopil je zopet k mizi in vzel materino pismo v roke.

Mati Poljakova živela je na Spodnjem Štajerskem, kjer je imela blizu Brežic malo posestvo. Pismo, katero je pisala bodočej sinahi, bilo je jako ljubeznjivo, prisrčno pisano in kazalo je, kako blaga je žena, in kako ljubi svojega sina.

Rezika je stopila k svojemu zaročencu, in oba prečitata še jedenkrat zadnjo stran pisma.

Tu pa je stalo:

„Želim Vam, ljuba moja hčerka, vso srečo, kakor sem jo užila jaz nekdaj; kakor sodim po svojem čutu, zaslužite jo Vi v obilej

meri, in prepričana sem, da je bode ljubi moj sin tudi ravno tako deležen. Mislila sem časi in molila za to, da bodeta oba moja sina uživala na tem svetu vse, kar jima sreče more Bog podeliti; a jeden se mi je izgubil, čisto izgubil; ljubezni mu nisem vzela, in mu je ne morem vzeti; če je pa mrtev — naj bode pa vse, kar je materino srce želelo obema, — Štefanovo."

„Uboga, ljuba mati!" vzdihne Rezika.

„Da, da, uboga mati!" reče Poljak in objame ter poljubi svojo nevesto. „Povedal ti bom več, kadar pridem zopet, srce moje; denes pa z Bogom! Iti moram."

Rezika se ni trudila pridrževati ga; vedela je, da bi bilo zastonj.

Malo potem je oskrbnik uže jahal čez bistriški most in potem po stranskih potih proti Kolovcu.

Blizu Rov srečal ga je voznik Ureh Telečnjakar, ki je peljal jelove hlode iz kolovškega gozda in ga ustavil kričeč:

„Blaža so ubili, gospod, Blaža Mozolovega! Sinoči smo še pili skupaj, zdaj je pa mrtev kakor podgana, na katero s čevljem stopim."

Oskrbnik vpraša, kje je komisar kamniški s svojimi stražniki.

„Gori pri Rovskej cerkvi so vsi; Blaža so nesli v mrtvašnico! Oh gospod, veste kaj Vam povem, nikari še Vi dihurja rokovnjaškega ne lovite! Blaž je uže iztaknil hudiča! Bog mu grehe odpusti. Žal mi je zanj, pa še bolj bi mi bilo, ko bi Vas, gospod, kakov tak rokovnjaški pasjedlakovec osmodil. Bog ve, bi li jaz še dobil kaj vožnje, ko bi Vas več ne bilo na Kolovci."

„Molči, molči in vozi!" zavrne oskrbnik nejevoljno voznikovo prijazno željo in dober svet njegov, ter krene s konjem na desno proti cerkvi.

„Jaz te ne bom hladil, če te bodo pekli!" godrnja jezno Ureh ter udari po suhih rebrih svojih konj in zdrdra z vozom navzdol proti Radomlju.

Komisar Mulej je uže sedel v krčmi Hudmanove Jere in tam zapisaval in protokoliral izpovedbo dekle in nekaterih kmetov, ki so bili z Blažem prejšnji večer skupaj pili. Iz vsega pa mož še ni mogel več sklepati, nego to, kar je trdilo občno mnenje, da so rokovnjači krivi tega zločina. Ko mu je pa oskrbnik svojo slutnjo natančno razložil, sklenil je hitro ravnati. Poslal je takoj jednega huissierja v Radomlje, da poišče in uklene tistega Bojca. On sam pa je z ostalima stražnikoma šel na Paleževino.

Poljak je poslal konja domov ter se pridružil komisarju. Dozdevalo se mu je sicer, da bode njihova ekspedicija najbrž brezvspešna, a radoveden je bil vender, videti domačijo onega skrivnostnega tujca, o katerem je vsled Blaževe pripovesti sodil, da mora biti jeden glavarjev te strašne zadruge.

Mozolov pes je divje lajal, ko je omenjena četvorica šla kak streljaj pod hišo tja čez reber proti Paleževini. Hlapec France je ravno iz vodnjaka vedro vlekel, da bode živino napajal, ko ugleda one sodnijske gospode; postal je z odprtimi usti, pa potem naglo vedro izpustil v vodnjak, ter tekel pred vežo in zavpil na ves glas v hišo:

„Uže gredó biriči na Paleževino! Štirje gredó!“

Ta klic je kazal, da so pri Mozolovih uže dobili vest, da strijca Blaža ne bo več domov; kaj so ob jednem še zvedeli, lehko se misli, kajti Boltetova Špela, katera je vedno prva vse vedela, pritekla je kmalu zjutraj na Mozolovino in iztresla je svoj novostni koš; a prerešetavati ni mogla dolgo teh novostij; bodisi, da je mater Mozolko grozna smrt Blaževa tako razvnela, bodisi da je ona klepetulja o kom drugem kako besedo preveč zinila, kajti kmalu, kmalu je bila Boltetova Špela zopet pred hišo ter pobirala je urno pot navzdol proti vasi; v lice pa je bila proti navadi malo rudeča. Pred njenim odhodom še pa je bila mala Polonica na ves glas zajokala in odšla v svojo izbo na drugem konci hiše, kjer je navadno spala, ter je zapahnila duri za seboj.

Ko je hlapec France zavpil, da gredo štirje biriči na Paleževino, stopila je Mozolka na hišni prag in pogledala tja na reber za onimi štirimi. Oči so jej bile objokane; postala je malo na pragu in potem molčé vrnila se v hišo.

Pavleka ni bilo doma; šel je bil na vse zgodaj v gozd.

Polonica je čula vpitje hlapčevo, a nje ni to nič vznemirilo. Dobro je vedela, da Nandeta ni tamo in da ga bodo tudi drugod zastonj iskali. Vedela je pa tudi, da Nande pri umorjenem strijci ni imel nič opraviti. Saj jej je bil še včeraj zjutraj sam rekel, da strijcu ne želi nič žalega, ker je njen strijc.

Komisar je bil v tem s svojimi spremljevalci prišel do Nandetove hiše in poslal jednega stražnika na drugo stran, sam pa je potrkal na sprednja vrta.

Izprevideli so kmalu, da ni nikogar notri, ali pa, da se, če je notri, neče oglasiti. Zatorej siloma odpro vežne duri.

Komisar je preiskal in pretaknil vse kote od kleti do podstrešja, pa ni mogel najti nič živega in nič sumnjivega, po čemer bi se moglo soditi, da lastnik hodi po krivičnih potih.

Tudi Poljak je pridno pretikaval po izbah.

Ko se vrne iz zadnjega konca v sprednjo izbo, pokaže mu komisar s smehom zganen listič papirja, katerega je bil našel v kotu pod mizo:

„Ne bil bi verjel, da bom v takej koči takov pravilni billet doux našel! Berite gospod oskrbnik!“

Ta razgane list in jame čitati. Bil je začetek pisma, katerega je hotel Nande včeraj dati Polonici, ko se je mislil posloviti; a mej pisanjem odločil se je, storiti to ustno; pustil je torej pismo; v kratkih njegovih vrstah še ni bil nič druzega povedal, nego o svojej ljubezni. Bilo je tudi to pisanje popolnoma nesumnjivo.

„Kaj hočemo torej!“ reče komisar, ter se obrne k oskrbniku, „ali idemo še tisto njegovo ljubico izpraševat? Daleč ni! Pa kaj Vam je, gospod, ali Vam je slabo?“

Poljak je stal bled in nem sredi sobe, in v tresočih rokah držal je oni list.

„Ne, ne,“ reče hitro, ter se ojači, „nekaj sem se domislil, nekaj sem se domislil, neka podobnost v pisavi, — pa to je le slučaj; idimo torej k Mozolki!“

Huissierja zapreta zopet vse duri in vsi odidejo proti Mozolovini.

Poljak je zaostal nekoliko korakov ter pogledal še jedenkrat ono pismice; z roko si je pogladil čelo in oči, kakor da bi bolje videl, — in z nemirnimi ustni je zašepetal: „Pisava je njegova; pa kako pride pisanje sem? Da bi bil on — —? Ni mogoče!“

Hlapec France, ki je bil ves čas od daleč opazoval, kaj se godi okrog Paleževine, spoznal je zdaj strahom, da gredo „biriči“ proti Mozolovini.

Zdaj pa ni postal pred vežo ter kričal vanjo, nego v hišo je planil, ter tukaj še le viknil Mozolki:

„Za božjo voljo, sem gredó biriči, semkaj k nam!“

„Naj gredó!“ reče osorno ona, kakor da bi jo to prav nič ne brigalo.

Pa odvezala si je predpasnik in rokava snela, ter tako stopila na prag.

(Dalje prihodnjič.)

Rokovnjači.

Historičen roman.

Po pokojnega Josipa Jurčiča osnovi spisal Janko Kersnik.

(Dalje.)

Komisar Mulej je bil uljuden mož.

„Dober dan, mati,“ dejal je prijazno, ko je stopil pred vežo: „Vi ste Mozolova mati, li ne?“

„Da, da!“ reče ona, in akoravno na kmetih ni navadno vprašati koga takoj pri njegovem prihodu, po kaj ali zakaj je prišel, osupnil jo je vender ta na Mozolovini pač redki pohod tako, da je hitro nehoté pristavila: „Kaj pa vender hočete, gospodje?“

Komisar pa je bil tudi previden mož.

„Precej bomo povedali,“ deje, „pustite nas le malo v hišo; vroče je tu zvunaj!“

Ob jednem stopi z oskrbnikom za Mozolko v čedno pospravljeno izbo na sprednjej strani. Oborožena stražnika, katera je hlapec France le bolj od daleč, tam iz hleva sem, ogledoval, ostala sta pred vežo.

„Tako umazano je pri nas!“ reče Mozolka in pobriše s prtičem po belej javorjevej mizi v kotu in po stolu za njo, na katerih pa trohice prahu ni bilo videti.

„Lepo imate in prijazno,“ meni komisar in sede k mizi.

Potem povpraša, je li žalostna smrt Blaževa uže znana gospodinji, in ko ta osorno pritrdi, pozveduje komisar na dolgo in obširno, kedaj je šel Blaž od doma, kje je bil prej, kaj je nameraval, in jednake stvari. Novega je malo zvedel. Mozolka je sicer povedala, kar jej je bilo znano, a tega ni bilo mnogo. Le o Nandetu ni zinila besede, in tudi o tem ne, da se je strijc Blaž podal od doma z namenom rokovnjače zatožit, kakor jej je bil to uže včeraj hlapec France pravil.

„Pretepaval se je pač, kakor zadnjič, ko je prišel z razbito čepinjo domov iz Kamnika,“ reče naposled; „Bog vedi, kako bi se mu bilo takrat godilo, ko bi ga ne bil oni rešil!“

A takoj bilo jej je žal, da je to omenila; kajti komisar je postal pozoren in vprašal naglo:

„Kdo ga je rešil?“

„E, oni s Paleževine, kjer ste sedaj bili,“ reče nejevoljno gospodinja.

„A, Nande! Pa kdo je vender ta Nande? Od kodi je?“

„Ali jaz vem?“ odgovori jezno Mozolka, ter položi prt, s katerim je bila obrisala mizo, na klop k peči, in se tako obrne v stran od komisarja.

Pa ta komisar je bil na jeden pot tako nadležen človek!

„Vi morate to vender vedeti, ako je on ženin Vaše hčere, Vaš prihodnji zet!“ reče naglo.

Pri teh besedah se zasuče Mozolka hitro in stopi za korak bliže k izpraševalcu.

„Kaj, ženin? Kdo pravi, da je ta Nande naš ženin? Kaj mislite, da bom jaz hčer dajala na ajdovo strnišče? Ali pa človeku, h kateremu biriči v vežo hodijo?“

„Kje je Vaša hči?“ reče komisar mirno.

„Doma je; tam na onej strani!“

„Pokličite jo semkaj!“ ukaže Mulej.

Mozolka je za trenutek pomislila, ali bi klicala hčer, ali ne. Pa takoj stopi na prag in zakliče glasno:

„Polona!“

Ni bila njena navada, da bi hčerko tako zvala, nego klicala jo je sicer, kakor jo mi imenujemo v tej povesti; le kadar jo je kaka posebna reč ujezila in razburila, ni mogla hčeri dati onega imena, katero ima uže samo ob sebi značaj prisrčnosti.

Mala Polonica se je torej močno prestrašila, čuvši ta materin klic. Uže zadnji hlapčev krik jo je jako razburil, tako da je tresoča se stala pri zapahnenih durih svoje izbe in brez sape poslušala, kaj se godi zvunaj v veži in v hiši. Vsega tega ni umela, samo to je slutila zdaj nehoté, da se vse vender suče okrog Nandeta, okrog njenega Nandeta.

Stegnila je roko po zapahu, da bi ga odrinila, a v svojej razburjenosti ga ni mogla hitro; v tem začuje v drugič še bolj osoren in glasen klic:

„Polona, sem pojdi!“

Odprla je duri in prišla za materjo v sobo k onim. Bila je bleda; plaho, čeravno mirno pogledala je komisarja in oskrbnika, kateri zadnji je stal ob podolgastej klopi pri peči.

Komisar je bil malo v zadregi; izkušnje ni imel mnogo v tacih rečeh in preiskavanjih, in previdnost njegova mu ni v vsakem slučaji pomagala.

Rešil ga je zdaj oskrbnik gledé prvega vprašanja, o katerem je bil komisar tako v stiski, ne vedé, kako bi ga zastavil.

Pa tudi Poljak ni bil srečen v tem izpraševanji. Ko je komisar govoril z Mozolko, stal je Poljak pri klopi ob peči in bil je silo nemiren, in ko bi Mozolka ne bila tako krepko odrezala se pri vprašanji po Nandetu, posegel bi bil oskrbnik gotovo v razgovor; stopil je namreč uže bliže. Ta Nande ga je posebno zanimal ali bolje vznemirjal.

Ko Polonica vstopi, obrne se oskrbnik naglo k njej, ter vpraša:

„Dekle, ti poznaš onega Nandeta, soseda vašega! Kakšen je ta Nande?“

Deklico, čuvšo to ime, oblila je lehka rudečica; a vprašanje jo je osupnilo, kajti o tem, kakšen je bil njen ljubimec, do zdaj še ni mnogo premišljevala.

„Kaj? Kakšen?!“ reče čudeč se.

„Jaz menim, kake postave je; ali je velik ali majhen, kakega obraza?“

„Velik!“

„In kakšnega obraza?“

Dekle umolkne, ter povesi oči, katere je imela do zdaj uprte v oskrbnika.

„Ne vem!“ deje čez nekoliko trenutkov, in bila je istina, kajti kako bi bila mogla prav opisati ga, kar tako tujim ljudem, in v pričo matere.

Komisar se je čudil tem vprašanjem in je posegel zdaj vmes; on ni umel, kaj ima vnanja Nandetova osoba tu opraviti. Izpraševal je deklico, kakor prej nje mater; a tu je ravno isto zvedel.

Polonica je ostala ves čas mirna.

Le ko naposled komisar izreče sumnjo, da je vender morda ta Nande kriv, da je bil strijc Blaž ubit, vzklikne deklica živo:

„Jezus, Marija, ne mislite kaj tacega! On ga ni, on ga ni mogel! On je nedolžen pri tem!“

Pokrila je z rokama obraz in bridko zajokala.

Besede njene in njih naglas, — vse je bilo tako prepričevalno, da tudi za komisarja ona sumnja ni imela prave podlage več; sporazumel se je tiho z oskrbnikom, da je dalje preiskavanje tukaj očividno brezuspešno, in odšla sta s svojimi izpremljevalci, komisar nejevoljen zarad slabega uspeha, oskrbnik pa še vedno silno nemiren in zamišljen. — —

Okolo poludne vrnil se je Pavlek domov in zvedel od matere grozno novost. Silno ga je razburila in vzdignil je pest proti sestri, ki je prinesla mimo njega naročaj polén k ognjišču, ter kričal:

„To imaš zdaj; to je storil tisti zlodjevi Štajerec, za katerim ti laziš! Če ni on storil, storili so njegovi ljudje! Strijc je vedel, da je to rokovnjač! O, da bi ga jaz mogel!“

Polonica mu ni odgovorila; mati pa ga je ustavila ostro:

„Molči in ne govori, kar ni nič! Popoludne boš šel na Rova, da bomo preskrbeli Blažu pogreb! In poglej, če so mu suknjo pustili; novo je imel!“

Materi Pavlek ni ugovarjal; stisnil je zobe in še jedenkrat divje pogledal za sestro, ter šel ven v hlev.

Tam pa mu je hlapec France plahim licem pripovedoval o včerajšnjem „zdělu“, in da je strijc Blaž sam kriv svoje nesreče, ker ni ubogal njegovih svetov.

Šestnajsto poglavje.

Du fragst so stürmisch,
Du böser Mann,
Ob ich dich liebe?
Was ficht dich an!
Wie soll ich's wissen,
Und dir es künden,
Da ich mich selber
Nicht fassen kann?
Strodtmann.

Mračilo se je in od vzhoda sem odmevali so jednakomerni glasi rovskih zvonov; Blažu je zvonilo tamkaj.

Na vzvišenem porobku nad Mozolovino, v gošči nizke hoste, stegnil je človek, ki je do zdaj tam na mahu zleknen ležal, roki in nogi od sebe, zazeval široko, in potem počasi sedel po konci ter z dlanjo potegnil čez oči in zagodrnjal potihoma:

„Prokleto delo je to! zdaj moram čakati in oblazovati tu, kakor lisjak kokoši, da ujamem ono pritlikavo punico tu doli; rajši bi videl,

da kupim nadušljivo kobilo za drag denar, ali pa, da bi mi ranjki Blaž še trikrat ‚Rajtguzen‘ rekel, kakor pa, da tukaj dekleta stražim! Pa kaj dekle; otrok je to — tristo kopitov! Ves dan sem naše ljudi lovil, pa še ves teden bi jih rajši, kakor tu oprezoval babo!“

Tako nejevoljno mrmraje stopil je na nogi ter pogledal čez nizko goščo doli proti Mozolovini, in jako pazno tudi čez njive in pašnike, ki so se razprostirali pod njim na desno in levo.

„Zdaj pa menda uže lehko dam znamenje,“ reče potihoma sam pri sebi; „hoho, to je vender prokleto neumno, babe na kresilo loviti, kakor žrebeta na deteljo; hoho, če konja loviš, mu deteljo moliš, za hrbtom pa bič držiš; — o le čakaj, ti punica oblédna, da se tebi ne bo tako godilo!“

Rekši potegnil je kresilo iz žepa; da bi pa vender tako zastonj ne kresal, izvlekel je še pipo in umazan mehur ter nabasal si tobaka.

Pri Mozolovih je bilo vse mirno. Pavleka ni bilo z Rov domov, mati Mozolka je še v dolini s hlapcem turšico osipala, in Polonica je pripravljala večerjo. Ista je bila skoro gotova, in deklica je sedla, ko je pričelo na Rovih zvoniti strijcu Blažu, za hišo na kup desák, kjer sta se včeraj zjutraj poslovila z Nandetom.

Včerajšnji in denašnji dogodki, — vse jej je brodilo po glavi, in če jej je prišlo vprašanje v misel: kaj sedaj, — kaj početi, vedela ni odgovora; najrajša bi bila šla od tod, proč, daleč proč, da bi je nihče ne našel več, ni mati ni drugi ljudje! — In Nande? — Pa taki smo vsi!

Roki je sklenila in zrla je proti hosti; ni mislila, da bo prišel Nande, — a vender si je nehote dejala: „Ko bi pa prišel nocoj, — oh!“

In ko bi jej rekel, naj gre ž njim, precej, po noči, — šla bi! Naj rekó ljudje, kar hočejo, — dosti so uže denes govorili!

Ko je sedela tako v svojih bridkih mislih, zaiskrilo se je na krat gori na porobku pod staro smreko. Stresnilo jo je in nehoté zašepeče: „On je!“ Ob jednem skoči kvišku in teče v vežo k ognjišču; večerja je bila gotova in tudi žito za kravo sivko je bilo kuhano. Urno odmakne lonce od žerjavice in roki v predpasnik obrisavši si stopi zopet na prag.

Vnovič se je zaiskrilo gori pri hosti.

„Matere ne bo takoj domov; lehko stopim tjà gori, saj sem precej zopet tu,“ reče si Polonica; še jedenkrat se ozre na ognjišče in potem steče po okrajini navzgor proti hosti. Trd mrak je bil uže.

„Tristo griv!“ mrmral je Obloški Tonček, — kajti ta je stal gori na kraji gošče, — ugledavši deklico; „to kresilo je pa tako, kakor čuk za senice! Mišja dlaka, — tega bi pa ne bil verjel!“

Uteknil je kresilo v žep in stopil ven na pokrajino.

Polonica se je prestrašila ugledavši tujega moža, — a takoj jej je bilo v mislih, da je Nande obljubil poslati tudi druzega, ako sam ne more.

„Dober večer!“ reče Tonček; „nič se ne boj, če me ne poznaš; saj veš, od kodi prihajam! Nocoj ob jednajstih tam gori počakaj, vrhu Slemena pri borovcih; — uže veš, kdo pride tja!“

Rekši obrnil se je, ne čakaje odgovora; Polonica tudi ni zinila besede, nego naglo je stekla navzdol. Tonček pa je v gošči še malo postal in pogledal za deklico:

„Hudir! Ko bi me Groga ne bil tako pisano gledal, ko mi je naročal ta posel, bil bi jaz s to punico malo več govoril! Babe so — babe, le govoriti jim mora znati človek!“

Zasmijal se je potihoma, ter krenil v gosto grmovje.

Pri Mozolovih so bili uže odvečerjali, — ali bolje, odvečerjal je hlapec France; kajti Polonica se ni dotaknila jedi, Mozolka pa je jedenkrat zajela kašo, ter potem odložila leseno žlico na mizo; Pavleka pa ni bilo. Domači so vedeli, da bo ostal na Rovih.

Mozolka je odšla spat; hlapcu se pa ni nič kaj ljubilo iti iz hiše. Strah ga je bilo strijca Blaža, in poskušal je na vse načine, pregovoriti Polonico, da ga pusti v hiši; vzroka ni razodel, nego govoril je le po okoliših. Pa zastonj! Moral je naposled ven, in zaril se je v zadnjem konci hleva v kup sená, ter svoj stari raztrgani kožuh, katerega je imel druge noči pod seboj, potegnil čez glavo. Za hlevna vrata pa je porinil debel pah.

Zdavna uže je bilo vse tiho in mirno okrog Mozolovine, ko so se odprla tamkaj zadnjestranska vrata, in je stopila Polonica ven pod kap. Bila je bosa. Ozrla se je plašno okolo in po obnebji, ki je bilo čisto in jasno, ter potem tiho priprla duri za seboj.

S teško sapo šla je potem po okrajini navzgor proti Slemenu; na Rovih in v Radomlji udarilo je zaporedom jednajsto uro.

Do gozda šla je deklica urno v jedno mer. A tu je postajala pot strma, in srobrot in robidovje stezalo je svoje ostre vejice v ozko ulico. Tiho in počasi je stopala Polonica dalje. Zdaj je zadela ob šibko gabrovo vejo, molečo na pot, in mali ptiček, ki je

spal v stranskem zatišji, zafrfolel je, vzbujen iz prvega spanja, v gošči; zdaj zopet je šinila miš po listji, in pri vsakem šumu zastala je deklici noga; poslušala je nekaj trenutkov brez sape, a potem srčno stopila naprej.

Dospela je tako pod vrh tja, kjer je nehala gošča, in se je raztezala do srednjih dveh visokih borov mala planota.

„Ali si ti?“ oglasi se nekdo tam izpod sprednjega borovca.

„Jaz sem,“ reče Polonica, in v tem trenutku je oni uže stal pri njej in jo držal za roki; bil je Nande.

„Bal sem se, da ne prideš; pa saj te ni strah, Polonica?“

„Ni me; pa tako temno je nocoj!“

„Kmalu pride mesec,“ reče Nande, „pojdiva pod drevo; rosno je tukaj, zato sem plašč razgrnil tam.“

Sedla sta jeden tik druzega pod borovec, in on jej je položil svojo levico okolo pasa; zrla sta si v oči, kakor bi hotela temo prodreti, in on je zastavil zopet ono vprašanje, katero je bilo tudi včeraj zjutraj prvo, ko se je prišel poslavljat od ljubljene deklice.

„Ali me res ljubiš, Polonica?“

Ni mu odgovorila, nego oklenila se ga je z obema rokama in bridko zajokala. Stisnil jo je še bolj k sebi in jej z roko pogladil čelo. —

„Dekle, jaz vem, kaj so ti pravili o meni in kaj so oni sodnijski možje pri vas denes iskali! Ali ti tudi misliš, da sem jaz kriv strijčeve smrti?“

„Oh, ne, ne, tega ne mislim, tega ne morem misliti! Če so ga ubili oni — —“

Hotela je reči „rokovnjači“, — pa beseda jej ni šla iz ust; — „oh, Nande!“ vzdihnila je po kratkem premolku.

„Le reci: rokovnjači!“ dejal je on hitro, in bilo je, kakor bi se mu oko zaiskrilo v temi; „to vender uže veš, da sem jaz tudi rokovnjač, pravi rokovnjač, — pa tega ne veš, zakaj sem rokovnjač!“

Ona je plaho zrla vanj, in roki snela z njegovega vrata.

„Zakaj?“ vpraša kar skoro ne vedé.

„Zato, ker me je nekov človek, — kaj človek! — pes je bil to, — ker me je ta spravil na to pot. Oh, ti ne veš,“ in pri teh besedah jo je izpustil iz rok, ter krčevito sklenil pesti, — „veš dekle, v dveh dnevih ga imam in potem, — glej dekle, to sem sklenil včeraj in denes in nocoj, potem pustim to, kar sem zdaj, potem moraš

iti z menoj! Polonica!“ nadaljeval je zopet prisrčno, „glej, pustila bodeva tukaj vse in dalje greva, kamor hočeš, na Zgornje Štajersko ali na Koroško in tam si bom kupil kmetijo in tam bodeva ostala. Ali pojdeš z menoj?“

„Pojdem!“ rekla je brez premisleka; in ko bi bila tudi premišljevala, rekla bi bila: „Pojdem!“

„In če ti bom v nekoliko dnevih kar na krat naročil, da pridi sem gori, da pojdeš z menoj, proč od domačije, od matere, ali boš ubogala?“

„Bom! Rekla sem ti uže, da grem s teboj kamor hočeš!“

Pri teh besedah se ga je zopet oklenila.

Govorila sta še dalje časa, in Nande jej je pripovedoval, kako si hočeta urediti prihodnje življenje, in njej bilo je vse jasno, svitlo, kjer se je videla v njegovej družbi. Pozabila sta bridko sedanjost, in sanjarila celo o tem, koliko živine si bodeta napravila na novem domu, — kako bodeta gospodarila in o jednakih stvareh.

Pri vsem razgovoru pa ga ni več vprašala o tem — kar je on sedaj, in tudi ne več o strijci, in ne več o rokovnjačih! Kaj jej je bilo nocoj po teh burnih dnevih vse to mar?

Rudeči mesec je lezel uže počasi tam daleč izza Limbarske gore, ko reče dekle potihoma:

„Jaz moram domov, mati se bodo vzbudili!“

„Ne, ne, počakaj še malo, Polonica,“ reče on, „ni še toliko čez polunoči!“

In stisnil jo je k sebi.

„Ne, Nande, pusti me, jaz moram domov! Drugikrat ostanem, nocoj ne, nocoj ne morem, drugikrat pa, dokler hočeš!“

„Ali nisi moja?“ reče on poluglasno.

„Tvoja, tvoja! Pa nocoj, — pusti me sedaj domov; ah, moj Bog!“ in zaihtela je skoro glasno.

Nande jo je strastno držal v svojih rokah in jej poljubljal obraz, a ko zaihti ona v zadnjem svojem vzkliku, izpustil jo je na lahko, objel potem še jedenkrat strastno, ter vzdignil jo kvišku s sedeža.

„Pa pojdiva,“ reče, „izpremim te skozi goščo; daj mi roko!“

Šla sta molčé po stezi navzdol.

Sedemnajsto poglavje.

Die Verurtheilten gehörten zu einer Bande, welche den Kapitän Boissac, Generaladjutanten, und den Herrn Vernazz, Secretär und Dolmetsch des Marschalls Marmont, sowie mehrere andere französische Offiziere und Militärpersonen ermordet hatte, eine verdammenswerthe That, in welcher wir aber wohl nur einen verspäteten Ausläufer der verunglückten Oktoberinsurrection zu sehen haben.

Dimitz, Geschichte Krains. IV.

Takozvani Črni Graben razteza se od Podpeči pod Brdom do štajarske meje; ozka dolina je to, gosto zarastene gore dvigajo se na desnej in levej, in poleg velike ceste, ki gre tu skozi proti Celji, teče od Trojan nazaj le majhen potok, Radomlja, in mej njim in mej cesto ležé ozki travniki. Ako prekoračiš sedlo pri Trojanah, odprè se ti na desno Zagorska dolina, na levej pa zopet ozek graben, po katerem imaš še dobro miljo do Vranjskega. Ta graben se imenuje Baba.

Ves kraj ima nekaj divjega, in ta vtis povekšujejo dandenes še bolj one gole skale po gorah, katere molijo zdaj, ko je kmet posekal bukev in macesen, ki sta rastla tako obilo po njih, kakor suha rebra v dol; prst in mah, njihovo nekdanjo odejo, odpluli so leto za letom pogosti nalivi.

Ob cesti, na desnej in levej tik pod gorami, vrsti se zdaj vas za vasjo, in kjer je količkaj ravnega sveta, razorali so ledino. Potok pa, ki teče s cesto vred navzdol, goni máline in žage.

Ves kraj je dandenes varen in miren, kajti obljuden je bolj, nego pred sedemdeset leti. Tedaj pa tudi še ni železnica grmela tamkaj za Savo, ampak tu doli so trobili dan na dan postiljoni, vozeči ljudi in mnogokrat bogato blago; kaj čuda, da so se godili časih roparski napadi po Črnem Grabnu?

In zlasti o zadnjih časih francoske vlade vedó ljudje še dandenes mnogo pripovedovati; izročilo se je to od deda do vnuka, in Bog vedi, kedaj bo izumrla v Grabnu pripovest, da pride še jedenkrat Francoz v ta kraj in da bo požgal vasi in sela, da plača in povrne vnuk vnuku, kar je žalega storil ded Kranjec dedu Francozu; kajti znano je, da je bil pozneje, ko so se umikali Francozi iz dežele, marsikateri njihov uradnik in vojak ubit in oropan tamkaj v Grabnu.

Godilo se pa to ni vselej iz gole samopridnosti, nego bili so to mnogokrat še nasledki one črne vojske, katero so organizovali Avstrijci proti zmagonosnemu Francozu, prihajajočemu v deželo. Neuko ljudstvo pa se ni moglo tako hitro udati novej izpremembi, in kakor znano, se tudi v ljudstvu vera v dolgi obstanek francoske vlade ni nikdar popolnoma udomačila. Pa to je pri vseh velicih izpremembah naravno.

Poslopje stare pošte v Št. Ožboltu pod Volčjakom stoji še dandenes. Precej velika hiša je to in košata lipa senča jej sprednjo stran. Lastnik tega posestva in ob jednem poštar je bil v času naše povesti Miha Pavlič, precej premožen in v vsem kraji spoštovan gospodar. Imel je svojo službo uže pod avstrijsko vlado, in ker Francozi sploh velicih izprememb glede nižjega administrativnega osobja niso niti nameravali, niti po nepotrebnem izvrševali, in ker je on svoj posel redno opravljal, ostal je tudi pod francoskim vladarstvom poštar v Št. Ožboltu. Imel je tu ob jednem tudi gostilno.

Bilo je prve dni meseca julija, — tretjega proti večeru — v letu naše povesti, ko se je malo krdelce francoskih vojakov, prišedših po cesti z Volčjaka, ustavilo pred to pošto.

Bili so to naši znanci iz Zagorja.

Kapitan Boissac, kajti on je bil poveljnik, uredil je takoj vse glede prenočišča svojih izpremljevalcev in ob jednem spravil denar, katerega so vozili, v poštno pisarno. Za stražo so imeli pet vojakov prostakov s seboj, in ti so morali v hlev na slamo.

Kapitan in njegova dva izpremljevalca, lajtnanta, — bili so vsi jako dobre volje. Vêrnazz, ki je s prvega izpraševal poštarja o varnosti tega kraja in o jednakih stvareh, a ni nič posebnega zvedel, pridružil se je tudi pozneje veselej družbi in pri vinu in igri potekale so jim hitro ure. O kakej nevarnosti niso imeli najmanjše slutnje.

Nekoliko pod Št. Ožboltom, tam, kjer je dolina najbolj stisnena, kipita na desnej in levej dva visoka peščena hriba kvišku. Pod vrhom levega, visoko gori nad cesto, stala je tedaj, in stoji še dandenes, v malem predélu, samotna kmetska hiša; s ceste je ne ugledaš, a oni zgoraj, ako hoče paziti, se li ne bliža kdo, opazil te je sigurno uže zdavna, ako si se napotil gori, in spravil bode sebe ali pa kake druge stvari v varnost, ako se mu zdiš ti kaj sumnjiv; kajti pridni gospodarji Samoglavi, — to je priimek tega posestva, — nikdar niso bili, in oborožena pravica jih je večkrat obiskovala, nego pošteni sosedje.

Istega popoludne, ko so potovali kapitan Boissac in njegovi izpremljevalci iz Trojan navzdol proti Št. Ožboltu, priromal je tudi zdaj in zdaj kak potnik od druge spodnje strani po velikej cesti do hriba pod Samoglavom, in potem krenil po peščenej stezi navzgor. Zlasti v mraku so pogostoma, a vedno le posamezno prihajali; toda ne zmerom po velikej cesti, tudi od druge strani s Tuhinjskega čez Rakitovec in čez Ščipek. Bili so mladi in stari, kmetsko, bolj slabo opravljeni ljudje; največ je imel vsak debelo drenovo gorjačo v rokah.

Nekaj teh prihajalcev uže poznamo; kajti jeden prvih je bil Bojec, ki je na nosu kazal še jako vidne vtise Blaževe pete; kmalu za njim prikazala sta se Kozobrin in Bacek; pozno v mraku došel je tudi Velikonja.

Gospodar Samoglav je bil uže pripravljen, da sprejme nocoj toliko gostov. Odposlal jih je, kakor so prihajali, gori više v gozd, kjer je stala na pol podrta lopa s senom, in le bolj odlične goste, kakor Bojca, Velikonjo in jednake obdržal je v hiši Vsak je bil prinesel nekaj s seboj, bodisi kos mesá, ali par jajc, in Samoglavova hči Špela, še precej mlado, a veliko in neukretno dekle, kuhala jim je večerjo.

Okolo jednajste ure stopi Groga v izbo; imel je ono veliko brado in lasuljo, v katerej so ga njegovi ljudje vedno videli.

„Ali so vsi zbrani?“ vpraša Tomaža.

„Vsi, samo Tončka še nisem videl!“ reče ta.

„On pride; njega moramo počakati,“ meni rokovnjaški glavar.

Samoglav mu ponudi večerje, a on je neče, nego gre ven pred hišo in sede na malo klop, ki je stala tam.

Ni sedel dolgo, ko začuje težke korake, in nekoliko trenutkov pozneje stal je Obloški kobilar pred njim.

„Kako je doli?“ vpraša Groga naglo in nepotrpežljivo.

„Delo ne bo posebno težko,“ reče Tonček in obriše z rokavom pot s čela. „Štirje oficirji so, to se pravi, jeden menda ni oficir; pa nekaj tacega mora biti. Na starej pošti sedé in kvartajo; bil sem v krčmi in pil malo vina, da sem vse ogledal. Vojakov imajo pet s seboj, in te so poslali spat na hlev. Vseh pet je zlezlo na zgornji konec v slamo. Tistim bomo lestvo vzeli in jim zgornja vrata zaklenili. Hoho, lehko delo bo to!“

„Kakšen je tisti, o katerem praviš, da menda ni oficir?“ vpraša pazno Groga.

„Velik in suh je, pa črne brke ima!“ reče oni.

„On je, on je!“ vzklikne glavar in strese Tončka za ramo. „Tega boš ti lovil; vzemi ljudij, kolikor hočeš, pa tega človeka moraš zvezati in tja gori ga pripelješ, pod oni hrast na zgornjej strani tega hriba; saj veš, kje je; tam se bomo zbrali potem. Pa tistega človeka hočem imeti, in živega hočem imeti! Ali si razumel?“

„Razumel!“ deje Tonček, če ravno ni umel, kaj hoče Groga temu Francozu.

Malo pozneje bili so vsi rokovnjači zbrani pred hišo.

Groga je v kratkih besedah odločil vsakemu svoj posel, in najpogumnejše postavil je za stražnike, in sicer v dvojni namen; da pazijo, da jih nihče ne zasači in da gledajo na lastne ljudi, kako opravlja vsak svojo dolžnost.

Namen nocojšnjega napada bil je, kolikor treba, vsakemu znan; vedeli so, da gredo nad francosko kaso, in da bode plen obilen.

Večina rokovnjačev, katerih je bilo trideset zbranih, bila je oborožena z gorjačami; nekateri so imeli puške, katere so bili vzeli iz skrivne zaloge pri Samoglavu, in stražniki dobili so vsak po dva samokresa.

Tonček si je odbral nekaj ljudij za svoj posebni nalog, in mej temi Velikonjo. Vzel je tudi dvoje kratkih vrvic s seboj.

Četrt ure pozneje ni bilo žive duše razen Špele na Samoglavini; po dolini na desnej in levej velike ceste, čez meje in plotove pa so se plazile tiho črne postave proti Št. Ožboltu.

Noč je bila temna, kajti lahki oblaki so prevlekli uže zvečer nebó.

Oficirji na pošti so se bili naveličali igrati. Oba lajtnanta sta šla v zgornje sobe spat, le kapitan in Vêrnazz ostala sta še spodaj. Pridružil se jima je poštar in malo pozneje tudi žena njegova. V kotu pri peči sedela sta še njijina dva otroka, katerima se nocoj še prav nič zevalo ni. V kratkem premolku pri razgovoru ugleda poštar otroka in deje ženi:

„Spravi ju spat, Frančiška; glej pozno je uže!“

„Pustite ju še malo,“ meni kapitan, kateri je govoril tudi dobro nemški; „ali glejte, jaz imam doma v Alzaciji tudi dva taka mala ptička! Oh, sam Bog zna, kedaj ju zopet vidim! Pojdi sem, dečko, kako ti je ime?“

Rekoč zvabi malega Pepčeka k sebi in ga dvigne na koleno. Pripovedoval je potem o svojej lepej domovini in o mladej ženi in

otrokih, katere je moral pustiti doma. Mehak je postal skoro. Vêrnazz je molčal; ustni pa je malo porogljivo raztegnil.

Na krat vstane poštar Pavlič in hoče proti vratom.

„Kdo pa gleda skozi okno?“ reče sam pri sebi.

V tem trenutku se odpro z glasnim ropotom vrata in v sobo skoči nekaj bradatih, očrnjenih mož, na čelu jim Obloški konjar in Velikonja.

Vsi v sobi so planili kvišku in kapitan je htel seči po sablji; a ista je stala tam v kotu; poštarica je skočila po otroka, katerega je bil izpustil kapitan. Vêrnazz je bled ko stena zrl v te pošasti.

Godilo pa se je vse bliskoma.

Kapitan ni imel časa, prijeti za stol in dvigniti ga na roparje, ker tanka vrvica Tomaževa priletela mu je okolo vratu, in v istem trenutku zadrgnila se, in bore kapitan je ležal na tleh, in na njem je klečalo pet rokovnjačev.

Isto tako se je z Vêrnazzom zgodilo. Poštarja pa je jeden sunil z gorjačo v prsi, da se je vsled bolečine in strahu skoro nezaveden zgrudil v kot.

Oba jetnika vlečejo ven iz hiše, upihnejo v sobi luč in zaklenejo duri.

Drugi oddelek je mej tem ulomil v poštno pisarno in tam pobral težke francoske kase.

Jetnike in denar imeli so sedaj na cesti ter zaklenili hišne duri, da zabranijo pot še onima oficirjema na vrhu.

Obloški Tonček je vestno izpolnjeval svoj posel. Bliskoma je bil zvezal Vêrnazza in zamašil mu usta z debelim robcem, katerega mu je potisnil vanje. Potem ga je vlekel za vrv, katero mu je bil vrgel precej pri napadu na vrat, trije drugi potisnejo jetnika naglo po cesti navzdol in potem v stran gori proti Samoglavu. Tajnik je bil tako prestrašen, da je brezvoljno in skoro nezavedno storil, kar so hoteli.

Drugače pa je bilo s kapitanom. Branil se je, kolikor je mogel.

„Zvežite ga in vrzite v graben pod cesto; pa hitro!“ dejal je Groga, ki je pristopil sedaj.

Stal je do tega trenutka onokraj ceste, in v vsakej roki samokres držeč stražil napastnike.

Kapitan je klical, kolikor je mogel, navzlic vrvici, ki mu je tiščala vrat, da probudi vojake in oficirje. A prvi spali so daleč onokraj hiše v hlevu in niso čuli ropota in šuma na cesti. Oficirja pa sta se prebudila. Jeden odpre okno, in ko začuje vnovič kapitanov klic, ustreli s samokresom na onega, ki je stal najbliže. Z glasnim krikom prevrne se isti po cesti.

Oficir seže še po drugem samokresu in pomeri zopet doli; a v tem trenutku kakor v oknu, počilo je tudi onokraj ceste sem in lajtnant pal je s prestreljeno glavo nazaj v sobo: pajdaš njegov, ki je stal pri drugem oknu, umeknil se je naglo za steno.

Z onokraj ceste skoči Groga, — on je bil zadnji strelec, — v gručo okrog kapitana ter zakriči:

„Naglo, naglo storite, kar mislite; vojaki nam bodo precej za petami in morda kmetje tudi!“

Velikonja s kapitanom še ni bil gotov; kajti ta je stepal okrog sebe in zvijal se kakor kača, tako da rokovnjači, ki mu sprvega niso hoteli hujšega storiti, nego zvezati ga, niso mogli prav do njega; a sedaj, ko je silil Groga, in ko Boissac pri otepavanji udari jedenkrat po Tomaži, izgubil je tudi ta potrpežljivost, ter izdere dolg nož izza pasa, in ga porine ubogemu kapitanu v prsi.

„Ná, hudič!“ sikne ropar. „Nisem te hotel jaz, — sam si hotel!“

Boissac je pal nezaveden na tla.

Rokovnjači pa so stekli z ropanim blagom po cesti nazaj, in potem sledili onej četi, katero je vodil par streljajev pred njimi Obloški Tonček.

Bilo je pa tudi opasno zanje; kajti vojaki na hlevu, seveda le petorica, pa dobro oborožena, probudili so se vsled strelov na cesti, in čeravno niso našli lestve, da bi mogli doli ter so morali vrata s silo ulomiti, dospeli so vender hitro na cesto; a roparji so bili uže iz vasi in vojaki, rodom Francozi, niso poznali tu niti stopinje sveta.

Pa zdaj se oglasi tudi lajtnant v oknu. Odprli so skupno hišna vrata, rešili poštarjevo družino iz zapora, ter potem pogledali stoprav na cesto. Poštar jim je svetil.

Našli so kapitana mrtvega v krvi ležečega; a malo tja v stran čepel je nekdo na tleh in stokal od bolečin; bil je oni, katerega je podrla prva krogla z okna. Ko mu posveti poštar s svetilnico v

obraz, videti je bilo od bolesti in strahu grozno razvlečeno lice — Bojčevo. Pajdaši ga v naglici niso čuli kričečega na pomoč, ko so zbežali, in tako so ga pustili na cesti s prestreljeno nogo.

Lajtnant ga ukaže prenesti v hišo in stražiti ga.

Iskali so dalje, ker za tajnika Vêrnazza nihče ni znal, kam je bil izginil.

Mesto njega našli so v cestnem grabnu še druzega rokovnjača, katerega je bila druga krogla z okna po glavi nad levim uhom drsnila in ki je bil vsled tega nezaveden.

Po dolgih suhih nogah in obnošenej, malo gospodskej suknji ga bode bralec takoj izpoznal: bil je Peter Toča. Tudi njega so nesli v hišo.

A tajnika ni bilo nikjer; vse okrog so preiskali, a brezuspešno. Tudi ona dva jetnika, — Toča se je zopet zavedel, nista mogla ali nista hotela nič razodeti. Sedaj takoj v noči roparje zasledovati pa se lajtnantu, ki tudi ni poznal kraja, ni zdelo niti varno niti uspešno.

Tudi jetnikov ni mogel veliko izpraševati; poštar mu je tolmačil nekoliko, pa naposled sta opustila to. —

Denarne kase, katere so bile vse majhni z železom okovani kovčegi, ni bilo nobene več; roparji so vse odnesli.

V tem se je še nekaj sosedov, katere so bili tudi streli vzbudili, zbralo na pošti in jeden izmej njih je spoznal čevljarja Bojca.

A ta odslej nikomur ni odgovarjal; z zvezanima rokama je ležal na klopi pri steni in srpo gledal v strop; na rano na nogi položil mu je vojak mokro cunjo.

Ko se je storil jutranji mrak, stali so Francozje uže pred pošto in na vozu so imeli svoja dva jetnika. Lajtnant je ukazal pognati naprej, — a v tem trenutku mu pride druga grozna vest.

(Dalje prihodnjič.)

Rokovnjači.

Historičen roman.

Po pokojnega Josipa Jurčiča osnovi spisal Janko Kersnik.

(Dalje.)

Osemnajsto poglavje.

Ko zarja pripelje beli dan,
Končana je sodba — —.

Boris Miran.

Na severnej strani hriba, ki se vzdiguje nekoliko nad Samoglavino, zravnan je svet v malo planoto; po peščenih njenih tleh raste osat in bodóča neža, tu in tam pa okleščeno in osmučeno brinje.

Sredi te planote stoji še dandenes velikansk hrast, čigar spodnje veje ponové še vsako pomlad zeleno svojo opravo; visoki vrh pa se je uže zdavna posušil, in le še gole njegove rogovile štrlijo kvišku.

Tukaj se je ustavil ono noč Obloški Tonček prišed s svojim jetnikom in s spremljevalci čez hrib.

Vêrnazz se je onemogel zgrudil na tla, a roparji so ga molčé obstopili ter čakali prihoda tovarišev, kateri so s težkimi kosami počasi lezli po rebri gori.

„Kaj pa bomo ž njim?“ vpraša poluglasno jeden pajdašev Tončkovih, ter pokaže tajnika.

„Ne vem!“ reče ta porogljivo, „Groga ga hoče imeti, in kakor se mi dozdeva, božal ga ne bo.“

Vêrnazz teh besedij ni čul.

Trajalo ni dolgo, da so prisopihali tudi drugi rokovnjači gori na planoto. Groga je bil zadnji.

Ukazal je poluglasno postaviti kovčege z denarji na kup, in potem velel dvema rokovnjačema prižgati baklje.

Vsi so ga molče ubogali; zadnjemu povelju ugovarjati tudi ni bilo povoda, kajti tu gori so bili roparji za to noč popolnoma v varnosti.

Ko sta razsvetlili dve baklji prizor, stali so roparji vsi v krogu pod košatim hrastom, v sredi mej njimi pa njih glavar; a pred njim na tleh je na pol ležal, na pol čepel njih jetnik ter plaho oziral se po groznih, očrnjenih obrazih.

Tudi Groga je težko sopel; pa ni bil utrujen; strast ga je tako razburila, da ni niti opazil, niti se domislil, da dveh tovarišev ni tu, da so jih pustili na cesti v rokah povračujoče pravice, katera ju ne bode več izpustila. Rokovnjači stoječi okrog pak so skoro radovedno čakali, kaj se ima sedaj goditi; kajti vse to bilo jim je čisto novo in nenavadno, in tolmačiti si niso mogli, kaj hoče njih glavar s tem Francozom.

Nekoliko trenutkov bilo je vse tiho v krogu. Groga se je ozrl še jedenkrat hitro po tolpi in potem dejal osorno pa z zamolklim glasom Obloškemu kobilarju, kateri je še vedno stal za jetnikom in držal vrvico:

„Vzemi mu zamah iz ust!“

Oni vzdigne tajnika s tal ter mu odveže ruto, katero mu je bil prej čez usta zategnil.

Tajniku sta se šibili koleni, ko je stal sedaj pred rokovnjaškim glavarjem, in je ta uprl svoj divji pogled vanj.

Zablisknilo je pa tudi nekaj groznega v tem pogledu, in tajniku je bilo, kakor človeku, ki je videl uže jedenkrat nekaj tako divjega, groznega, a ne ve takoj, kje in kedaj. Pa mislil tudi ni o tem dalje nego dejal je sedaj, ko mu zamah v ustih ni branil več govoriti, kar bi bil dejal vsak v takem položaji:

„Pustite me! Kaj hočete? Vse vam dam, kar imam, pa pustite me; saj vam nisem nič hudega storil!“

A komaj je izustil zadnje besede, stopil je Groga za korak bliže. Široki plašč zdrknil mu je z ram; z glave in z obradka pa sta mu padli lasulja in ponarejena brada.

„Nič hudega storil?“ sikne mej zobmi; „ali me poznaš, pes?“

Vêrnazz je odgovoril z glasnim, grozepolnim vikom ter se je opotekel nazaj. Zrl je v glavarja, kakor bi stala sama pošast pred njim, in še ustna bila so mu bleda kakor zid.

„Basaj, ti si!“ zajecal je s tresočim glasom.

„O ne, nisem Basaj!“ reče oni bridko, a vender z naglasom, ki je pričal o demoničnem veselji, katero je dvigalo glavarjeve prsi. „Basaja ni več! Ne veš li, da si ga ugonobil? Ta, ki stoji pred

teboj, je Groga, rokovnjaški glavar, kralj v svojem kraljestvu! Glej, ti si ga naredil, kar je sedaj, in nocoj ti hoče plačati kos svojega dolga! Tri dni in tri noči nisem zatisnil očesa, da ne bi izgubil ni jedne urice veselja, ko sem čakal najinega snidenja; in ako tudi uže dolgo ne, molil sem sedaj, da se ne pogrezne svet prej, predno se midva ne srečava. In sedaj si moj, lopov ti pasji! Ali veš, kaj je to, — da si moj, — moj!"

Tajnik ni odgovoril besedice; vrtelo se mu je v glavi in strah mu je šibil koleni; vedel je in pri vsakej besedici Grogovej je čutil, da tukaj zanj ne bode usmiljenja.

Groga je nekoliko trenutkov umolknil in zrl v svojega jetnika kakor zver, ki se hoče napiti žive, gorke krvi.

Obrnil se je potem k svojim ljudem, ki so bolj radovedni, nego osupneni stali okrog.

„Možje!" ogovoril jih je osorno, „dober večer smo zadeli denes; denarja obilo in pa tega lopova, ki mi je ljubši, nego denar! Vsak bo dobil svoj delež, vsak po zaslugi, kakor vedno. A jaz denarja nečem; razdelite si ga mej seboj; jaz hočem zase samo tega-le!"

Rekoč pokaže jetnika, katerega je pretresel mraz po udih pri zadnjih besedah rokovnjačevih.

„Pa potrpite malo možje," nadaljuje glavar „povedal vam bom, zakaj si želim tega-le, zakaj ga imam rajši, nego tisti denar tam v kasah."

„Nekaj let je uže, kar sem pri vas — in nihče ne vé, od kod sem prišel k vam. Pa vidite, jaz sem bil prej gospod, žlahten gospod, in bil bi to še dandenes. Pa glejte, ta vrag, katerega smo ujeli nocoj, ta me je le hotel pokopati, ugonobiti, ker si je želel mojo nevesto. In ugonobil me je! Zaradi tatvine, katere me je on po krivem obdolžil, — možje, vi mi verujete, da je bilo po krivem, ker mi mej seboj se resnične tatvine ne sramujemo, — zaradi tatvine so me po krivem obsodili in potem, — trebalo je vojakov, — utaknili so me mej vojake. Ta lopov bil je moj poveljnik. Zapeljal je mojo nevesto in mene je trpinčil tako, da sem ušel, da sem dezertiral. Od tedaj pa sem bil vaš, od tedaj sem Groga, rokovnjaški glavar, — volk, kakor vi, kateri se skriva po brlogih, da ga ne zasači lovec birič!"

Zadnje besede Grogove so rokovnjače, kateri so doslej le bolj radovedno poslušali, močno razburile. S pestmi in gorjačami žugali so jetniku.

„In ti, pes, povej, ni li to resnica?“ obrne se Groga k tajniku. Isti je stal s povešeno glavo pred njim ter molčal.

„Vi ga sodite, jaz ga ne bom!“ reče glavar.

Za trenutek postalo je zopet vse tiho v kolu; tajnik pa je plaho zrl po divjih, očrnjenih obrazih svojih strašnih sodnikov.

„Obesimo ga!“ reče hladnokrvno Tomaž Velikonja in pogleda vprašaje okolo.

„Da, da, obesimo vraga!“ vskliknejo drugi ter obstopijo tajnika.

„Milost, milost! Ves svoj denar, vse vam dam, samo izpustite me!“ kriči isti, ter pade na koleni.

„Nesi ga s seboj, tisti svoj denar, mi imamo druzega dovelj!“ rohni Obloški kobilar in potegne onega zopet kvišku.

„No, Kozobrin,“ kliče Velikonja, „ti si jedenkrat konjederca služil, zato boš tudi obešati znal!“

Deset minut pozneje ni bilo žive duše več pod hrastom. Na spodnjej debelej veji pa je viselo mrtvo truplo Vêrnazzovo. — —

Zjutraj za rano, — za Volčjakom je zarja rudečila nebo, — prignal je Slabotinov pastir čedo ovac na pašo na grič za Samoglavino. Prišed mimo hrasta, ogledal je s silnim strahom obešenega oficirja.

Popustivši čedo samo, tekel je preko rebri navzdol proti Št. Ožbaltu in našel tam še francoske vojake, odpravljajoče se na pot v Ljubljano, ter naznanil jim, kar je bil ugledal na gori.

Pol ure pozneje prepričal se je poveljnik one čete o resnici pastirjevega naznanila in je potem naglo preiskal še bližnjo okolico, zlasti pa Samoglavino. Tam pa je našel kos razbitega kovčega, v katerem so bili Francozi pripeljali prešnji večer denar, in katerega je bil Samoglav pozabil požgati.

Uklenili so tudi njega, in kmalu potem drdrala sta dva voza z jetniki in njihovimi stražniki po cesti proti Ljubljani.

Devetnajsto poglavje.

Pač zdihovala si po meni,
Stezála blede mi roké;
Oj pridi, pridi, sin zgubljeni!
Da te pritisnem na srce!
Boris Miran.

Kakih deset dnij pozneje bilo je v Gavričevej hiši v Kamniku vse narobe. Prejšnjega popoludne praznovala se je poroka Kolovškega oskrbnika z lepo Reziko, in svatovanje trajalo je v pozno noč, dokler

mladi mož ženice svoje ni bil odvêdel na novi dom, na Kolovec. Denes pa prišla sta zopet nazaj na prvi pohod k staremu očetu, in v ožjem krogu obhajalo se je, — tako rekoč, — v novič svatovanje.

Navzočni bili so vsi domači in pa Poljakova mati, katera je bila došla prejšnji dan k sinovej poroki ter ostala še par dnij v gostoljubnej sodnikovej hiši. Razen nje bil je tudi komisar Mulej tu, ki je bil uže od nekdaj dober prijatelj Gavričev.

Pogovor sukal se je večjidel, kakor sploh posodi v zadnjih dneh, o groznem hudodelstvu v Črnem Grabnu, katero so po vsej pravici pripisovali strašnej rokovnjaškej zadrugi, akoprem preiskava do sedaj nič natančnega o tem ni razjasnila. Sploh se je ista vršila tajno in pri vojaškem sodišči v Ljubljani, in Poljaka so bili do sedaj le jedenkrat v Ljubljano povabili, da je tam izpovedal natanko svojo prejšnjo kombinacijo o možnem napadu na francosko kaso, katera kombinacija se je le predobro uresničila.

Jetniki niso izpovedali ničesa. Vedeli so skoro, da jim ne bi vse nič pomagalo, in zato tudi drugih tovarišev niso hoteli ovajati. Zato so bili Francozi pa tudi na čisto napačnem sledu, ter so po Črnem Grabnu lovili in zapirali kmete, češ, teh je bilo gotovo nekaj navzočnih pri onem roparskem napadu.

To ravnanje pa je natančno in plodovito preiskavanje bolj oviralo, nego pospeševalo.

Poljak je imel svoje prepričanje o tej stvari, a od onega dne, ko je bil s komisarjem na Paleževini, ni govoril več tako rad in tako pogosto o rokovnjačih, in še celo, ko so mu dali od vlade par vojakov na Kolovec na razpolaganje, da ujame kakega onih roparjev, lotil se ni s posebnim veseljem tega dela, in tudi do sedaj še ni bil prav nič dosegel.

Po obedu pri sodniku vstali so gospodje in šli na kratek sprehod iz mesta; Poljakova mati in mlada njena sinaha ostali sta doma.

Stara gospa Poljakova bila je izobražena, blagodušna žena, naravnega, skoro priprostega vedenja, katero si je takoj pri svojem prihodu pridobilo srce mlade neveste, tako da sta uže zdaj, ko sta se komaj poldrugi dan poznali, občevali odkrito in zaupno, kakor mati in hči.

Govorili sta denes, in to je čisto naravno, največ o Štefanu. Jednej kakor drugej bil je vender on najdraže, kar sta imeli na svetu.

„Ah, mati, glejte, niti Vi niti Štefan mi še nista povedala nič o drugem Vašem sinu; pisali ste mi o njem, pa tako, da nisem vedela, je li še živ, ali mrtev. Oh, mati, nikari ne bodite hudi, ako sem Vas žalila s tem vprašanjem!“

Tako je pričela mlada žena po kratkem premolku, ki je bil nastal v njijinih pogovorih, ter je tako boječe in skrbljivo sklenila svoje vprašanje, zapazivši, da je pri prvih njenih besedah tugepoln izraz prevlekel materino lice.

„Ne, ne, Rezika!“ reče stara gospa, „kako morem biti žaljena? A ta spomin me vselej pretrese, dete moje! Verujem, da s teboj Štefan o tem ni hotel govoriti, pa vedeti moraš! Tudi Štefan ti bo o priliki vse povedal, kar mu je znano. Žalibog, da on o tem tako malo gotovega vé, kakor jaz.“

Rekoč je starka sklenila roki in pogledala z mokrim očesom skozi okno tjà čez šumečo Bistrico proti strmej gori onokraj nje, kjer se je lahka megla polagala čez gosto gabrovo grmovje.

„Pustiva te žalostne spomine, mati! Žalostni morajo biti, to vidim, — torej pustite jih mati! Štefan mi bo vse povedal!“

Pri teh besedah se oklene Rezika matere; a ta jo bridko smehljaje zavrne ter deje:

„Bolje bode, ako ti jaz povem vse; s Štefanom o tej stvari tudi nisva jednacih mislij; zato ga pozneje lehko vprašaš, in potem boš sama sodila!“

Mlada žena ni dalje ugovarjala; sedla je zopet na stol k materi.

„Kakor veš,“ pričela je starka svoje pripovedovanje, „omožila sem se jaz z očetom tvojega moža kot vdova. Štefan je sin moj iz druzega zakona. Prvi moj soprog, in to ti je tudi uže znano, bil je general Basaj. Rodil se je tu blizu Kamnika, bil je namreč kmetskih staršev sin iz Komenda; omožila sem se, stara uže skoro štiri in dvajset let, a moj soprog uže več nego dvakrat toliko. Umrl je, ko je bil moj sin še jako mlad in zapustil nama je toliko, da sem brez skrbi živela, in sina Ferdinanda lehko dobro vzgojevala. Imela sem ono malo posestvo na Spodnjem Štajerskem, kjer še sedaj vedno bivam, in tam seznanila sem se tudi z inženirjem Poljakom, kateri je postal drugi moj soprog. Štefan, sin njegov, je osem let mlajši od svojega polubrata Ferdinanda. Ta je moral kmalu v šole in postal je iz svojega veselja in nagiba inženir. Bil je v raznih službah in koncem bival je nekaj časa v Celji. To je bilo pred desetimi leti.

Obiskoval me je večkrat, — postala sem bila namreč zopet vdova, in drugi sin moj, Štefan, učil se je še na Dunaji, — a na jedenkrat zgodilo se je nekaj strašnega in od tedaj svojega Ferdinanda nisem več videla.“

Umolknila je pri teh besedah ter obraz zakrila z rokama. Tudi mlada žena je čutila, da morajo biti to bridki spomini, ki pretresajo mater.

Čez nekoliko trenutkov nadaljevala je stara gospa:

„Moj sin Ferdinand je bil v vseh svojih podjetjih jako samostalen in svojevoljen, tako da tudi meni o mnogih premembah, katere je glede svojega službovanja sklepal in izvrševal, ni besedice prej naznanil. Tako sem tudi še le po okoliših zvedela, da se je moj sin s hčerjo nekega nižjega uradnika v Celji zaročil. Čakala sem od dne do dne poročila od njega o tej zadevi, a niti pisma niti njega ni bilo. Kar mi prinese Štefan, ki se je ravno vračal z Dunaja na počitnice, grozno novico, da so Ferdinanda v Celji zarad tatvine zaprli. Dejali so, da je ukral prijatelju svojemu, nekemu nadlajtnantu Brnjaču pet sto tolarjev, in te so vsled hišne preiskave v njegovej shrambi našli. Tudi Brnjač je pričal proti njemu. A vender ga niso obsodili, ampak, — saj veš ljuba moja, ali spominaš se morda še malo, kako silno so potrebovali pred desetimi leti vojakov, in kako so vse pobirali, kar so mogli, kajti Francoz je stal pred durmi, — in tako so tudi mojega Ferdinanda brez sodbe, ali je kriv, ali ne, uteknili mej vojake, in moral je na Laško. Čez tri mesece pa prišla je zopet vest o njem, in še hujša, nego druge; dezertiral je, lovili so ga povsod; od onega časa pa nisem čula besedice več o njem, in tudi denes še ne vem, je li še živ, je li mrtev. Ali naj bo, kar hoče, ljubim ga še tako, kakor nekdaj, in ko bi ga še jedenkrat videla, stisnila bi ga k sebi z vso ljubeznijo, da bi moral pozabiti vse bridkosti in nesreče, ki jih je prebil do sedaj! Ljuba moja, jaz nikdar nisem mogla verovati in še denes ne verujem, da je Ferdinand kriv onega zločinstva!“

Solze so se udrle materi čez lice, ko je končala svoje pripovedovanje. In tudi mlada njena sinaha svojim ni mogla ubraniti.

„Pozabite te spomine, ljuba mati!“ reče Rezika po kratkem premolku, ter sede bliže k materi.

Kaj bi jej mogla tudi druzega reči? Vedela je pa tudi sama, kako malo pomaga takov svet.

Starka je utešila svoje solze. Toliko let bila je uže žalovala, — in vsaka žalost je vender le v početku najbridkejša.

Govorili sta še dalje časa o raznih rodovinskih stvareh, in še le, ko so se vrnili gospodje s svojega sprehoda, zbrali so se vsi na Gavričevem vrtu v popoludansko zabavo, katere so se udeležili tudi še nekateri drugi sodnikovi prijatelji.

Oskrbnik je bil jako dobre volje in je skoro razdražen vstal, ko mu pride dekla naznanjat, da ga zunaj čaka neznan človek, kateri hoče po vsej sili ž njim govoriti, ter se ne da odpraviti.

Trajalo je precej dolgo, da se je vrnil Poljak na vrt. Prišel pa je tako bledoličen, da mu je mlada žena tekla naproti, ter v neznanih skrbeh vprašala, kaj se je zgodilo.

„Nič, nič," reče oskrbnik, „domov morava kmalu, pa tako, da se drugim ne bo čudno dozdevalo! Le mirna bodi, glej, do sedaj še nihče ni zapazil, da sem bil zunaj; pa tudi nečem, da vedo drugi o mojem hitrem odhodu!"

„Pa kaj je vender!" vpraša Rezika, „ali se je kaj hudega zgodilo?"

„Bog varuj!" zavrne on, „ako uže hočeš vedeti, povem ti, pa molči drugim; rokovnjače bomo ujeli nocoj; če ne vseh, pa vsaj nekaj glavnih rokovnjačev!"

„Oh moj Bog nebeški, uže zopet ti ljudje!" vzdihne mlada žena, „pa ti mi ne pojdeš lovit jih, Štefan, ti nikakor ne smeš! Obljubi mi!"

Pogledala je tako proseče!

„Ne, jaz ne pojdem," deje on; „pa sedaj se vrniva k družbi, da ne bodo vsi opozorjeni, kaj imava mej seboj! A nocoj morava domov. To se pravi, Rezika, ti lehko tu ostaneš; jutri pa pridem pó-te!"

„Kaj pa misliš, Štefan?" odgovori ona, „jaz grem s teboj!"

V tem sta se vrnila k družbi. Poljak je imel na lici zopet prejšnjo zdravo barvo, tako da nihče kake premembe ni mogel opaziti.

A nekoliko razmišljen bil je vender, in tudi soproga njegova.

Mati pogledovala ga je parkrat skrbljivo, a on jo je znal skoro instinktivno z razgovorom umiriti.

V tem nastal je mrak, in mala družba pričela se je razhajati.

Tudi Poljakov voz čakal je uže pred hišo in kmalu potem vozila sta se mlada zakonska proti domu.

Mati oskrbnikova pa je ostala nocoj še v Kamniku pri sodniku.

Dvajseto poglavje.

Kaj sta se stisnila?
Kaj sta si zmislila?
Narodna.

Istega popoludne sedela sta v Jošt Vlagarjevej krčmi dva pivca, oba znanca naša. Prišla sta tja skoro ob jednakem času, čeravno od nasprotnih stranij in pila sta skupaj iz jednega kozarca.

„Torej Vi ste se naveličali naše družbe!“ reče dolgi suhi mož, ki je sedel s hrbtom proti vratom, ter postavi kozarec pred svojega soseda, sedečega na konci mize. „Tri sto griv, to je pa vender čudno, da bi jeden od nas kar tako meni nič tebi nič odhajal, in posebno zdaj, ko so nas začeli brcati! — Tristo lišajev, jaz bi bil tudi rajši tam kod na Laškem in bi kobile predajal, kakor pa tukaj oprezoval in čakal, da me kak hudičev birič prime za vrat.“ Rekoč udari nejevoljno s svojo koščeno pestjo po mizi.

Mali, starikavi sosed njegov, opravljen po gosposko, odskočil je ter plašno branil onemu: „Tiho, tiho bodi, Tonček; ali hočeš, da nama uže sedaj kdo stopi na pete? Ne razbijaj vender!“

„Kdo bi ne razbijal, tristo kopitov! Če pomislim, da ne velja za vse jednaka pravica! Vi hočete zdravo kožo in polne žepe odnesti, nas naj pa obešajo, če hočejo, kaj ne? Sakra-miš! Jaz pravim, da ne pojdete od tod!“

„Lepo te prosim, ne razgrajaj tako! Okna so tudi odprta, in kaj veš, kdo lazi tod okolo!“

To je tudi Obloškega kobilarja, — bralec ga je gotovo uže spoznal — malo ohladilo.

Pogledal je pazno po odprtih oknih in potem stopil jih zapirat.

Ko prisede zopet k mizi, deje bolj mirno: „Povedite mi vender, ali Vas je Groga poslal proč, ali hočete sami iti. Morda greste v drugo službo, ker Vas je Brdski dohtar zapodil?“

„Groga me je plačal in mi dejal, naj grem, kamor hočem; on me ne bo več potreboval!“ reče pisar Rakovec, kajti ta je bil drugi gost, — in zategne potuhneno ustni.

„A-ah, tako!?“ šepne kobilar ter zamišljeno gleda k tlom.

„Pravil mi je tudi, da pride celo krdelo vojakov v Kamnik, in da tam gori v Bistrici tudi ne bo več tako varno, kakor do sedaj!“ nadaljuje pisar in izpod na pol zaprtih trepalnic pazno gleda svojega nasprotnika.

„O ti konjska skušnjava!“ kolne Tonček, ki je bil očividno uže precej pil, „jaz naj pa zanj babe lovim, on pa morda misli — —“

Končal ni svojega govora, kajti pisar prestregel mu je besede z naglim vprašanjem: „Kaj? Kakšne babe?“

„E, tisto punico Mozolovo, ki še ne ve, kje se kuri jajce utiplje!“ godrnja Obloški kobilar.

„Kaj pa je s tem dekletom?“ vpraša nekako silno pisar.

„Naročil sem jej denes, da naj počaka Groge tam v gozdu nad Mozolinovo! Šema ti, stara!“ obrne se jezno k pisarju, „kaj pa vprašaš tako prokleto neumno; kaj si uže pozabil, da vsi za babami lazimo, dokler moremo? Pa kaj to! Meni se nekaj druzega sanja!“

Konjski mešetar naslonil je glavo v oberoki in zrl srpo na debele drobtine kruhove, ki so ležale po mizi, in po katerih so se pasle muhe.

Preko pisarjevega lica šinilo je pri zadnjih besedah Tončkovih neko zlobno veselje.

„Meni se tudi nekaj sanja!“ deje po kratkem premolku.

„Kaj?“ vpraša Tonček, glavo vzdignivši.

„Morda isto, kar tebi!“ reče pisar hladno; „kaj misliš, da nisem videl, kako je Groga denes spravljal vse svoje reči, denar in drugo? Groga vam bo ušel, to ti pravim, in pustil vas bo na cedilu, tebe in vse druge; oh, ti boš še pomnil mojih besed!“

Kobilar je malo prebledel; bil je nekoliko pijan, a besede pisarjeve, katere je isti tako resno govoril, zdramile so ga popolnoma. Vstal je in šel počasi k vratom, ter pogledal v vežo, ni li krčmarja ali kakega druzega tamo. — Zunaj ni bilo žive duše.

Tonček je zaprl duri in vrnil se zopet k mizi.

„Malo prej se je ta stari lisjak, Jošt, potikal tu zunaj,“ reče bolj tiho pisarju, „pa sedaj ga ni; menda je odšel, ka-li? Temu zlomku ne zaupam nič več, kakor hrvatskej kobili; oba je treba od sebe tiščati. In ta vrag nosi vse Grogi, kar zve od nas; ušesa pa ima, da več sliši, nego človek govori!“

Pisar je pazljivo pogledal po izbi, da li ne bi kdo tičal skrit v kakem kotu. V vsej izbi pa razen dveh miz in nekoliko stolov ni bilo druge hišne oprave, da bi se kdo zanjo skriti mogel; zato se starec zopet mirno obrne k kobilarju ter reče:

„Veruj mi, da vas bo pustil! In kdo vé, ali ne misli še kaj hujšega!“

„Kaj pravite? Kaj nam pa more? Hudič, saj je to dovelj, da svoj vrat nese na suho, nas pa pusti v čobodri!“ rohni Tonček.

„Jaz le pravim, da je Groga zvit, kakor star lisjak, ki uže deset let kure s pragov pobira! Pomisli le, da on časi še to vé, kar se ti je sanjalo; — če si namreč slepariti hotel.“

Obloški Tonček je povesil glavo; spominal se je, da je Groga časi res več vedel, nego je bilo njemu ljubo.

Pisar je videl, da kobilar molčé pritrjuje njegovim besedam in zato je zadovoljno ter svojega nasprotnika izpod na pol povešenih trepalnic opazujé nadaljeval: „Mi tudi ne vemo, ali néma on zaveznikov mej tistimi, ki nas lové, mej višjo gospodo! Kaj misliš, ali ni to mogoče?“

„Skoro!“ pritrdi óni zamišljeno.

„In tako se lahko zgodi, da vas vse lepega večera pograbijo, njega pa puste lepo v miru ter mu dade priliko, popihati jo kam čez mejo; na Štajersko tako ni daleč, in Avstrijci se bodo prokleto malo brigali za take ptičke, ki so francoske kase praznili.“

„Vrag konjski naj vzame Vas in Vaše prorokovanje,“ kolne Tonček; „pa meni se vedno bolj dozdeva, da pravo mislite; in čakajte, morda jo Groga še nocoj pobriše, kajti naročil mi je za tisto Mozolovo punico, naj jej izrečno zabičim, da bo nocoj pripravljena!“

„Vse je mogoče,“ reče pisar hladno.

„Kam naj grem pa jaz? Na Avstrijsko ne smem; tam na Štajerskem imajo še nekaj neumnostij zapisanih o meni in vrag jih je dal, da bi me pustili kar tako v miru.“

„O Grogi imajo tudi še nekaj zapisanega,“ misli si starec, a tega ne zine.

Sedela sta nekoliko časa molčé pri mizi; pisar je dal sosedu priliko, da še malo bolj premisli to neprijetno situvacijo.

Ko se mu je zdelo, da je konjar gotov v svojem prepričanji o glavarjevem begu, povzel je zopet besedo:

„Ej, skoro bi bil pozabil; ti nisi bil denes dopoludne v mestu, kaj ne?“

„Nisem bil!“ odgovori Tonček; „Kaj pa se je zgodilo? Vender niso koga naših prijeli!“

„Ne, pa nekaj je bilo razglašeno, kar je prokleto važno za vas vse; za me ni, ker jaz nisem prizadet bil pri tistem opravku v Črnem Grabnu,“ reče starec, ter naglaša posebno zadnje besede.

„Kaj pa je vender?“ sili oni, zopet malo bled v lice.

„Jaz sem kar po naključji prišel denes proti poludne na trg in sem poslušal biriča, ki je pred mestno hišo novice razglaševal; dandenes se tam tudi kaj tacega sliši, kar posebno nas briga, — ali ne, prijatelj?“

„Kaj vraga pa je klical birič?“ godrnja nestrpljivo konjar.

„Pravil je, da dobi tisti, ki naznani kaj natančnega o onih roparjih, ki so v Črnem Grabnu francoski denar pograbili in jednega oficirja obesili, — no, ti veš to bolj natanko, — pravil je torej, da dobi tisti, ki kaj dobrega pozve in naznani o tej stvari, — petsto frankov od francoske vlade; — tisti pa, ki pove, kako bi se ujel glavni vodja onih napastnikov, dobi tisoč frankov, po vrhu pa še kaznovan ne bo, če je bil sam pri tistih ljudeh.“

Kobilar je strmel v starca.

„Da, da,“ nadaljuje oni, „tako je pravil birič, in jaz bi dejal, da je stvar premisleka vredna! In vedi ga vrag! Francozi, uže vedó, da se mu Grogá pravi, glavnemu vodji!“

Tonček je z obema komolcema podprl glavo in gledal krušne drobtine na mizi.

Pisar je videl, da treba izpustiti še jedno pušico, da dobi kobilarja do celega na svojo stran, in to je tudi takoj izpustil:

„In vedi, prijatelj, Groga sam vse to uže vé!“

„Sakra-miš! Sedaj pa tudi jaz ne bom čakal!“ zarohni Obloški Tonček in skoči kvišku.

Tacega je hotel pisar imeti.

„Prav imaš,“ reče pritrjujé; „treba pa bode, da hitro ravnava.“

„Kaj mislite?“

„Tisto, kar ti misliš!“

Oba sta bila v istini jednacih mislij, a nobeden se ni upal prvi izustiti jih.

„Sedi nazaj na stol in bolj tiho govori!“ veli pisar.

Oni je ubogal.

„Kolovški oskrbnik je nocoj v mestu; njega lahko takoj dobiva in on ima vojake na Kolovci. Stopiva tja h Gavriču, ti pokličeš Poljaka in mu poveš, da nocoj lehko ujame Grogo. Jaz Poljaku ne smem v bližino, kajti on me pozna in me je spravil z Brda. Torej pojdi ti, jaz pa te počakam; — pa vedi, prijatelj, vsak polovico!“

„Dobro,“ pritrjuje oni brez premisleka, a potem vender pristavlja: „Zakaj pa ne greste Vi! Če Vas Poljak tudi pozna, pa ste vender brez kazni; saj je birič tako klical — ne?“

„Se ve da; pa jaz ne vem, kje bi se ujel Groga: jaz nisem hodil še k tistej ženski.“

To je konjarja umirilo.

Dogovorila sta se še jedenkrat na tanko, kako bosta izvršila izdajstvo in potem klicala krčmarja, a ker tega ni bilo, plačala dekli in odšla.

Zunaj v veži pa je pisar za Tončkom, kateri je korakal pred njim, stisnil pesti in z nekakim vražjim posmehom zamrmral sam pri sebi: „Haha! dva ptička v jedno zanjko! Prijatelj ti ne veš, da oni ni prost kazni, ki je pomogel obešati tistega Brnjača, ki je — vrag ga vzemi! — Meni pa menda ne bo treba deliti tistih tisoč frankov, — bom uže skrbel, da jih ne bom delil s teboj!“

Pri Gavriči povedal je Tonček dekli, da išče Poljaka; pisar pa je ostal na trgu, toda tako, da ga iz hiše ni bilo moči videti.

Oskrbnik je bil vsled konjarjeve ovadbe silno razburjen; a premagal se je ter je ukazal naglo, da ostane Tonček v varstvu mestne straže, katera je bila s par francoskimi vojaki pomnožena; na Kolovec pa je poslal takoj zanesljivega moža.

Potem se je vrnil k družbi.

Pisar je dobro vedel, da Tončka ne bodo takoj izpustili, zato se tudi ni mudil dolgo na trgu; odšel je v drugo krčmo, ter vrnil se stoprav, ko je videl, da je Poljakov voz zdrdral uže iz mesta.

Potem je šel zopet k mestnej hiši in vprašal po komisarji Muleji.

Temu je bil pa Poljak uže vse razložil, a kako se je Mulej zavzel, ko mu pisar Rakovec ovadi sedaj rokovnjaškega glavarja in ob jednem tudi prvega ovadnika Obloškega Tončka. Pa ker je bil previden, obdržal je tudi pisarja v zaporu, toda ločenega od konjarja.

V tistem trenutku pa, v katerem sta naša dva poštenjaka ostavila Jošt Vlagarjevo krčmo ter izginila za voglom, priplazil se je krčmar sam po stopnjicah iz zgornje shrambe, katera je bila tik nad gostilniško izbo ter je golorok stopil ven na dvorišče.

„Čakajte, vraga!“ dejal je tiho. „Jaz vama bom spletko zmedel!“

Pobral je pred hlevom debel drenov cepec, da mu rabi za palico ter krenil ob Bistrici navzgor proti planinam.

Izginil je kmalu za gostim vrbovjem.

Jedno in dvajseto poglavje.

Der Schritt, den du gethan
Auf deiner Lebensbahn
Zum Unglück oder Glück,
Du thust ihn nie zurück,
Und seine Folgen werden
Dir zum Gericht auf Erden.
Bodenstedt.

Pri Mozolovih minéval je dan za dnevom jednakomerno, kakor v prejšnjih časih; nekoliko razlike prineslo je jedino delo na polji, katerega je bilo o tem času največ. In malo bolj hitro in mirno je postalo okrog hiše, odkar so bili strijca Blaža pokopali; kajti ta je prej robantil in zgrajal v hlevu ali na kašči, če je bil slabe volje, ali pa je uganal svoje burke, če je imel kaj okroglega v žepu, dokler ga ni Mozolka zapodila v kraj.

Sedaj ga pa ni bilo več.

Poznalo se ni, da bi ta izguba Mozolovim sezala posebno globoko v prsi; mati je parkrat govorila o ranjkem in se je s Polonico vred bridko jokala pri pogrebu, a sedaj ga ni več mnogokrat omenjala. Jedini, ki je resnično žaloval za strijcem, bil je Pavlek.

Z materjo je malo govoril, s sestro pa od onega dne, ko jej je bil v veži s pestjo zažugal, ni zinil besede.

Delal je sicer pridno na polji, a pohajal je tudi časi od doma, ter vračal se stoprv čez poludne ali pozno v noči, ne da bi komu povedal, kje je bil in kaj je počel.

Ako ga je vprašala mati, imel je vedno dovelj pametnih izgovorov, tako da ona ni dalje silila vanj.

V istini pa je hodil fant večkrat na Kolovec, kjer je bilo, kakor smo uže omenili, sedaj nekoliko vojakov, ki so preiskavali okolico, da zaslede rokovnjaške roparje. Pavlek je vedel, da so strijca rokovnjači ubili, in vedel je, da je tisti Štajerec Nande, katerega je on uže od nekdaj sem sovražil, tudi rokovnjač, in da je kolikor toliko kriv strijčeve smrti. To prepričanje je bilo popolnoma dozorelo v njem, in poleg njega neugasljiva želja, da maščuje strijca.

Hotel je kakega rokovnjača ujeti, posebno pa tistega Nandeta, ali kakor mu je strijc na zadnje dejal, Grogo, — in zato je hodil in oprezoval okolo.

Po noči pa je zaspal še le proti jutru. Več dnij uže je stražil hišo, zlasti pa sestrino okno; kajti slutil je, da ne bo dolgo, ko se

bo vrnil oni Nande kar po noči, ter se bo razgovarjal tukaj s sestro Polonico.

In kaj mu je hotel, sedemnajletni dečak, onemu krepkemu možu?

Mislil ni mnogo o tem, kaj bi storil; kajti sklep njegov je bil uže v početku gotov in priplazil bi se in udaril bi ga s kolom po glavi, da bi se oni zvrnil, ko snop!

Istega dne, ko je Obloški Tonček ovadil svojega glavarja kolovškemu oskrbniku, bil je Pavlek zopet, in sicer proti večeru, na Kolovci.

Srečal je pod gradom jednega gozdnih stražnikov, s katerim je bil znan, in jel razgovarjati se ž njim.

Pa možu se je nekam mudilo.

„Kam pa tako siliš, Matevž?“ vpraša ga Pavlek.

„Kaj zlomka vem, kaj se godi? Šimna grem klicat in potem gremo z vojaki nekoga lovit. Nocoj je prišel iz Kamnika ukaz!“

To je Pavleka silno zanimalo.

„Veš kaj, Matevž, jaz bi šel tudi z vami!“

Oni se mu posmehne.

„Pojdi, pojdi, griža ti piškava, kam boš neki hodil! In kaj nam pomagaš? Pa, meni je vse jedno, če greš; onega korporala vprašaj, ta ima zapovedovati, saj je Kranjec, — ne Francoz!

Rekoč čuvaj odide.

Pavlek je premišljeval, ali bi vprašal onega francoskega vojaka ali ne. Naposled stopi pogumno proti gradu, kjer je v vežnih vratih slonel oni sergeant, ter se mu ponudi v spremstvo.

A vojak ga je neusmiljeno odpodil; toliko da ga ni zaprl, kajti sumnjivo se mu je uže zdelo, da fant takoj ve o nameravanej ekspediciji.

Pavlek odide jezen proti domu.

Zmračilo se je bilo uže popolnoma, ko se je vlegel doma pod star drenov grm, kakega pol streljaja nad hišo. V svojej nejevolji je sklenil, da še večerjat ne pojde.

Dolgo je ležal tako v rosi, kar ga zdrami nekaj nenavadnega.

(Dalje prihodnjič.)

In jàz?
Ko misli vsakedo na svoje,
Kogà, kogà pa srce moje
Spomina se tačàs?
Vas, zabljeni grobóvi,
Kjer križ ne kamen ne stojí,
Ki niste venčani s cvetovi,
Kjer luč nobena ne brlí!
O, če nikdó
Nocoj se vas ne spomni,
Pozabil ni vas pevec skromni
In pa — nebó! X.

Opomnja. Da se prilog „nevzdramno“ v 3. granesu ne sme umeti ad litteram, kaže pač vsa pesen.

Rokovnjači.

Historičen roman.

Po pokojnega Josipa Jurčiča osnovi spisal Janko Kersnik.

(Dalje.)

Jedno in dvajseto poglavje.

Domači so se bili uže razšli, in tudi Polonica stopila je leščerbo v rokah držeč v svojo izbo.

Pavlek, ki je ležal kakih sto korakov za hišo, gori v bregu, opazoval jo je lehko skozi malo okence, pa ona ga ni mnogo zanimala, — vedel je, da je sama.

In vender je čez nekoliko časa zapazivši, da sestra dolgo ne upihne luči, in da se tudi spat ne spravlja, pričel pazljiveje gledati doli, akoravno brez kake sumnje.

Na jedenkrat se prepriča, da veže Polonica obleko in nekaj drugih stvarij v malo culico, ter v tem prihaje večkrat k oknu in tamkaj pazno posluša.

To je bilo pa uže sumnjivo.

Hotel je ravno malo bliže splaziti se po travi, kar ga opozori nekov šum, ki je prihajal čez reber, tam od leve strani semkaj.

Vstal je tiho in šel varno in počasi tjà pod sadnim drevjem proti stezi, ki je vodila z dola gori v goščavo, in kjer je moralo nekaj ljudij korakati; kajti Pavlek je na uho natanko razločil več stopinj.

Pri stezi je rastlo nekaj leščevja, in za tisto se fant skrije.

Bila je temna noč, akoravno nebo popolnoma jasno.

Pavlek ni dolgo čepel za grmom, ko prikoraka kakih šest ali sedem mož po stezi navzgor. Sedaj se je jeden ali drugi spotaknil na kamenitem in po hudournikih razritem poti. Tik pred onim leskovim grmom izpodleti zopet jednemu noga, in nekaj, kakor težka sablja, trči ob kamen; debela, a potihoma siknena francoska kletev slišala se je za tem ropotom. „Jaz ti bom dal malo železa v tvoja suha stegna, če nas za nos vodiš!“ zagodrnja potem jeden slovenski.

„Tiho,“ reče menda oni, kateremu je veljala ta prijazna opomnja, „tu smo komaj streljaj od Mozolovih, in kdo vé, če ni óna punica uže na straži. Ljubček njen bo kmalu tu.“

Pavleka je pretresel mraz; počakal je komaj, da so se oni izgubili v gošči, in potem spel se kvišku; težko je sopel.

Torej res čaka Polonica onega! In zakaj si je navezala culico? Da pobegne ž njim? To bi bilo grozno!

Da so bili to francoski vojaki, in da hočejo uloviti ravno Nandeta in ne koga drugega, o tem Pavlek ni več dvomil. Premišljeval je jeden trenutek, ali bi skočil za njimi ter jim naznanil, kaj je zapazil pri sestri. Pa poznal jih ni; to niso bili Kolovški in tudi onih, ki so slovenski govorili, ni poznal. Pa saj so ti stražniki morali dobro vedeti, kje bodo ulovili onega rokovnjača, — sicer bi ne hodili gori v goščo.

Vse to je fantu bliskoma šinilo po glavi, in sklenil je hitro, iti nazaj za hišo, in tam stražiti. In ko bi sestra šla sama od doma, potem je hotel iti in plaziti se za njo, in če bi veljalo do konca sveta, dokler se ne sreča z onim Štajercem, katerega on tako sovraži.

Kaj potem, če ga sreča, — o tem tudi sedaj ni mislil.

S takimi naklepi priplazil se je zopet nazaj za hišo; pa legel je sedaj le kakih petnajst korakov proč od sestrinega okna v travo.

Videl je, da je ona v tem uže dela velik robec na glavo in da je opravljena, kakor za daljšo pot. Sedela pa je na skrinji, roki držala skleneni v naróčaji ter srpo gledala v tla.

Pavleku je bilo pri srci, kakor strastnemu lovcu, kateremu srnjaka psi podijo vedno bliže in bliže. Še sopsti si ni upal.

In ni mu bilo treba dolgo čakati; kajti na jedenkrat, ko je tako pazno in neprenehoma zrl na desno in levo ter ulekel na uho vsak glas, začul je tam izza hleva sem lahke korake. Stisnil se je

še bolj v travo, tako da ga, ker je imel temno obleko, nikakor ni bilo moči ugledati.

Prišlec pa je stopal počasi in varno proti razsvitljenemu oknu. Obstal je tam ter, predno je potrkal, ozrl se še jedenkrat pazno na vse strani, in ko ni zapazil nič nevarnega, stopil k oknu, tako da ga je luč obsvetila in potrkal trikrat lahko na šipo.

Ko mu je šinil svit leščerbe čez obraz, spoznal je Pavlek, da je pravega pričakal.

Bil je Nande.

V roki je nosil mal kovčeg, in opravljen je bil kakor za dolgo pot.

Polonica se je na lahko zganila, ko je potrkal oni na okno, a takoj je naglo stopila tjà ter odprla lino.

„Ali si uže tukaj?“ zašepeta poluglasno in nekako osupneno, ko spozna Nandeta, kateri je stal tik stene. „Oni je dejal, da me boš gori počakal!“

„Hitro, hitro se opravi!“ sili on, „izdajalci so mi za petami in kmalu bodo morda vojaki tu, ali pa tam gori pri borovcih. Vse ti povem pozneje, sedaj le urno, urno, da odideva od tod!“

Dekle se je silno prestrašilo.

„Pihni luč!“ deje Nande, ko vidi, da ima Polonica culo uže zvezano in da je gotova s svojimi pripravami za pot.

„Precej, precej!“ reče ona ter odpre še jedenkrat svojo skrinjo. Tam v kotu zgornjega predala je ležal star molek in poleg njega mala usnjata mošnjica. Tu je hranila deklica še onih par križavcev, katere jej je bila ranjca teta dala v spomin, ko jej je birmo zavezala. Oboje, molek in denar, dela je deklica v žep in tiho zaprla zopet skrinjo.

„Za Boga, Polonica, kaj se mudiš?“ veli zopet Nande ter skoči bliskoma na ogel hiše. Dozdevalo se mu je bilo na jedenkrat, kakor bi čul tihe korake, in poslušal je sedaj brez sape tam na oglu. Pri naglem skoku pa zadel je v temi v tanko desko, naslonjeno ob steno, in ista pala je z lahkim ropotom na trda, uhojena tla.

A udarec bil je vender tolik, da je moral opozoriti in ustaviti vsakega, kdor bi se bil morda bližal na skrivnem hiši.

Zato tudi Nande sedaj ničesa več čul ni; bilo vse mirno in tiho. Mozolov pes pa je spal nocoj, bodisi po naključji ali vsled posebnega naročila v hlevu pri Francetovej postelji.

Nande se vrne naglo in vedno silno nemiren k oknu; Polonica je v istem trenutku upihnila leščerbo.

„Ali greš?“ vpraša on.

V tem je deklica odpirala tiho duri svoje izbice in stopala v vežo. Prislonivši duri za seboj, iztegnila je roko po kljuki vežnih vrat, kar jej udari na uho divij krik, prihajajoč od zunaj.

Vsa kri šinila jej je k srcu, in v sencih zabodlo jo je, kakor bi jo kdo z nožem dregnil od obeh stranij.

Ta trenutek odpro se tudi duri na onem konci, kjer je spala Mozolka.

„Kaj je, kaj pa je?“ kričala je mati v temno vežo, ter pristavila: „Polona, Polona!“

A ta se je tudi v tem trenutku vzdramila. Jedina misel: ‚mati‘ streznila jo je iz poluzavesti, in bliskoma bila je deklica v svojej sobi ter hotela poriniti zapah za duri.

V istem trenutku pa pokne za hišo strel, in takoj še jeden pok in še tretji.

„Jezus Marija!“ vzklikne Polonica in odpre zopet duri; a ven iz izbe stopiti ni mogla, zgrudila se je na prag.

Mozolka pa je kričala v drugem konci veže, tresla se po vseh udih in ni si upala stopiti naprej.

Zunaj za hišo pak je bil divij vik in krik. Francoske in slovenske kletvine, udrihanje in ječanje, vse se je mešalo.

Čez nekoliko časa udari nekdo trdo na vežna vrata.

„Odprite!“ kliče isti zapovedujé; a ker nobena onih dveh preplašenih žensk ni mogla dosti naglo ustreči povelju, udari še jedenkrat siloma s puškinim kopitom na vrata, da je odletel zapah.

„Luč užgite!“ vpije zopet oni pri vratih.

Trajalo je delj časa, da je Mozolka ukresala ogenj ter prišla s svetilnico v vežo.

Mej vrati stal je komisar Mulej in poleg njega francosk vojak.

„Semkaj posvetite!“ veli komisar in stopi pred vežo.

Prizor, ki se je kazal zunaj Mozolkinim očem, bil je res nenavaden.

Na tleh, tik pod Poloničnim oknom ležal je z zvezanima rokama Nande. Divje je gledal okolo stoječe vojake in kri, ki mu je tekla iz široke rane na čelu, dajala je grozen obrobek bledemu licu.

„Ti si!“ viknila je Mozolka poluglasno in stresnila se po vsem životu. Pa gledati ni mogla dolgo tega strastnega, prepadenega lica.

„Ali je óni Vaš siṇ?“ vpraša komisar in pokaže druzega, par korakov od Nandeta v travi ležečega človeka.

Plaho je pogledala Mozolka tja in spoznala Pavleka. Tudi ta je bil bled ko pobeljena stena ter podpiral je s komolcem glavo, iz ust pa mu je tekla kri.

„Pavlek, Pavlek, za božjo Kriščevo voljo, ali so te ubili?“ vzkriknila je mati in pokleknila k sinu.

A ta jej ni odgovoril.

„Spravite ga v hišo,“ reče Mulej, „morda mu ne bo hudega! Pa mi ga nismo ubili, ta-le lopov ga je s tako silo sunil v prsi!“

Rekoč pokaže Nandeta.

„Jaz sem to videl, ko sem skočil izza hleva,“ nadaljuje potem; „fant ga je držal za vrat, pala sta in on ga je s pestjo udaril na prsi. Potem smo ga zvezali! Pa saj to je vender tisti vaš Nande — mati?“

Komisar je bil do sedaj tako prepričan, da je ujel pravega, da je bil pozabil precej vprašati Mozolko o njem.

A ta mu ni odgovorila; poleg sina je klečala in bridko jokala.

Mulej se je ozrl po vojacih.

„Kje pa je oni,“ reče hlastno, — „oni pisar, katerega smo s seboj pripeljali?“

Vsi se spogledajo.

V tem pa zadoni gori izpod hriba glasan klić: „Qui vive?“ dvakrat, trikrat, in tretjemu odgovori hripav, grozen vzklik. Potem je bilo gori vse tiho.

Komisar pošlje naglo nekaj vojakov tja, a trajalo ni dolgo, ko se vrnejo ti in oni, katere je bil Pavlek v prvič čul in zalezoval. Sredi njih korakal je Obloški Tonček, zadaj pa so nesli trije — Brdskega pisarja.

„Kaj je s tem možem?“ vpraša osorno Mulej.

Poveljnik tega oddelka mu razloži, da je proti vojaku, ki je stal gori na parobku na straži, pritekel ta starec, a ker na klic straže ni počakal, skočil je vojak za njim ter ga z bajonetom prebodel.

Okrog Nandetovih usten je zaigral demoničen smehljaj, ko je čul to vest. Ozrl se je tja, in srečal se z očmi Obloškega kobilarja. Oni je svoje povesil, a v Nandetovih je bilo nekaj, kakor bi bil hotel reči: „Skupaj bova visela, Tonček, skupaj!“

Komisar se obrne sedaj h kobilarju kažoč jetnika.

„Ali je to rokovnjaški glavar?“

Tonček niti očesa ne dvigne, ko reče osorno, pa bolj potihoma:

„Ta je menda; — kaj meni mar! Pa sedaj ga imate, mene pa pustite, da grem svojim potem!“

„Počasi, prijatelj,“ odgovori Mulej, „Vi ostanete v zaporu; oni starec je o Vas nekaj povedal, kar je blizu tako, kar je o Vašem glavarji pravil. Vi pojdete z vojaki nazaj v Kamnik, tega moramo pa odvesti na Kolovec“.

Svet, kjer je bil ujet Nande, spadal je pod Kolovško gosposko in zato morali so peljati rokovnjaškega glavarja tja.

Nekaj čudnega se je posvetilo zopet v temnih Nandetovih očeh, ko je čul, kam ga bodo peljali. Tonček pa je stal bled in s stisnenimi ustni sredi vojakov, ter parkrat oči obrnil na desno in levo, kakor bi gledal, kam bi bilo ugodneje skočiti. A videl je pred seboj mrtvega pisarja in opustil je misel o begu.

Pavleka so odnesli v hišo, in potem so vojaki odrinili s svojimi jetniki; jeden del z Nandetom, kateremu so v naglici rano obvezali, na Kolovec, drugi pa s Tončkom v Kamnik. Zadnji odnesli so tudi mrtvega Rakovca.

Polonica je v svojej izbi čula vse, kar se je godilo pred oknom; klečala je v temi pri skrinji, in glavo podpirala z obema rokama; ko so odnesli Pavleka v hišo in ko jo je prišla mati parkrat klicat in trkat na zapahnene duri, ni se oglasila, niti šla iz izbe.

Dve in dvajseto poglavje.

Kaj ne, moj bratec! da to ne bo?
Kaj v stran od mene obračaš oko?
Boris Miran.

Ko se je oskrbnik Poljak pripeljal s svojo mlado ženo domov, zvedel je, da so vojaki in čuvaji uže odšli.

Bil je silno razburjen in vprašanjem svoje soproge je večkrat kar narobe odgovarjal.

Po večerji nagovarjal je Reziko, naj ide spat, ker on mora čakati še prihoda svojih čuvajev in vojakov. Ona je uže vedela, da bi bil vsak ugovor zastonj in ga je ubogala. Štefan je ostal v svojej pisarni pri tleh; poleg iste z jedinim uhodom iz nje bila je improvizovana nekaj časa uže ječa za uporne tlačane, ujete pohajače in tatove, kateri se ve da niso dolgo prebili tamkaj, kajti izpustili so

jih, ali pa odvedli k okrožnemu komisarijatu v Ljubljano. Nocoj je bila prazna, pričakovala je novih, odličnih gostov.

Oskrbnik je vedel, da bode čakal še nekoliko ur, da se vrnejo vojaki. Kajti povedano mu je bilo, da pride rokovnjaški glavar stoprav proti polunoči tjà gori k borovcem nad Mozolovino. Da bi utegnil priti prej, ali da mu je izdajstvo znano, tega Poljak ni mogel slutiti. Usedel se je v pisarni k svojej mizi, a delati ni mogel. Vstal je zopet in korakal zamišljen po sobi gori in doli. Mnogokrat odprl je okno in poslušal, ali se še ne bližajo stražniki. Naposled je zopet sedel k mizi.

Okolo jednajste ure vzbudi ga ropot in glasno govorjenje pred gradom. Bili so vojaki s svojim jetnikom.

Poljak stopi ven v temno vežo in ko mu poveljnik sergeant na kratko dopove nocojšnje dogodke, ukaže oskrbnik jetnika odvesti v pisarno, da ga bode takoj izpraševal. Vojakom je ukazal, naj stražijo v veži.

Do sedaj si oskrbnik ni upal jetnika pogledati.

Nande je stal z zvezanima rokama sredi sobe, ko je vstopil Štefan, ter zaprl vrata za seboj. Vojaki so ostali vsi zunaj in sergeant je postavil dva na stražo, druge pa poslal v nasprotno sobo, katera je bila improvizovana za stražnico.

Ko se je oskrbnik obrnil od vrat in bledoličen in skoro tresoč se pogledal svojega jetnika, obrnil se je tudi isti proti njemu, tako da je vsa svitloba, katero je dajala svetilnica na mizi, segla mu preko lica.

„Ferdinand!“ vzklikne zamolklo oskrbnik.

„Da, jaz sem!“ reče mirno oni.

Stala sta tri korake narazen, nema in tiha; a rokovnjaški glavar gledal je srpo in na videz mirno mlajšega brata svojega, kateri je stal pred njim upalega lica in tresoč se; bilo je, kakor bi bil oni sodnik in ta hudodelec.

„Odveži mi roki!“ reče Nande, „potem pa poslušaj, če hočeš!“

Poljak je jeden trenutek premišljal; potem pa je stopil k bratu in mu potegnil vezi raz roki.

Oni si je s prosto desnico popravil in otipal krvavi robec, katerega so mu bili ovili okrog ranjenega čela, potem pa reče hlastno:

„Malo vode mi daj, Štefan!“

Izpil je velik kozarec na dušek.

„Kaj boš storil z menoj, Štefan?“ vpraša potem naglo.

Oskrbnik se je bil naslonil z desnico ob mizo in gledal onega, a črhnil ni besedice.

„Če pustiš, da me odpeljejo oni vojaki jutri proč v Ljubljano, obesili me bodo tamkaj, predno bo zopet polna luna na nebu,“ nadaljuje oni hladnokrvno. „Ali ne veruješ, Štefan, da me bodo obesili?“

„Kaj hočeš?“ izusti hripavo oskrbnik.

„Izpusti me!“ deje oni, skoro zapovedujé, in stopi malo bliže; „izpusti me, pravim; nikdo ne ve, kdo sem jaz, nikdo razen tebe; jedini, ki je še vedel to, tudi on bo molčal; nocoj so ga zabodli gori tvoji vojaki; izpusti me, Štefan, — nikdar, nikdar v tem življenji se najini poti ne bodo srečali več!“

Poljak je zakril z obema rokama obraz; ljubil je nekdaj svojega brata z vso ljubeznijo bratovsko, a črtil ga je tem bolj potem, ko je čul o njegovih hudodelstvih v Celji, ker je lehkomiselno veroval, da je vse resnica, kar so mu pripovedovali. Sedaj pa, ko je stal pred njim kot mnogó večji hudodelec, nego prej, in ko je govoril tako mirno, tako — recimo, oblastno zapovedujé, ni mu bilo moči protiviti se čutu, da ga oni nadvladuje — še vedno, kakor nekdaj v mladih letih, in zdelo se mu je, kakor bi vse to, kar očitajo Ferdinandu, ne bilo resnično, kakor bi vse to le bilo nesrečno naključje – nesrečna usoda. Poleg tega pa sta se oglašala v njem čut in bridka misel, da on tukaj ni brat, nego mož pravice.

Nande je spoznal ta boj v bratovih prsih.

„Poslušaj me, Štefan!“ reče potihoma in mehko, „dosti časa nemava, — pozno je uže, — in v kratkem ti bom povedal, kar veš ti le od druzih. Znano ti je, da so me v Celji zaprli zarad tatvine! Glej, jaz tedaj nisem bil tat! Imel sem nevesto, hčer ónega Rakovca, katerega so nocoj zabodli tvoji vojaki; za njo hodil je tudi nekov oficir, Brnjač. Stanovala sva s tem lopovom v jednej hiši, v sosednjih sobah. In ta me je obdolžil, da sem mu ukral pet sto kron; našli so jih v mojej omari; a ta lopov si jih je v ta namen izposodil, da jih je v mojo omaro dél in mene potem ugonobil. Obsodili me niso, vojakov so potrebovali; mene so utaknili bodisi nalašč ali po naključji pod poveljstvo Brnjačevo. Ta je bil, ko sem bil jaz v zaporu, zapeljal mojo nevesto, — umrla je z otrokom vred ob porodu, — in potem je mene trpinčil, kakor je mogel. Ušel sem, in hoté vrniti se preko Gorenjskega domov, zašel sem mej te ljudi, katere ti

preganjaš, mej rokovnjače. Bili so tu, predno sem prišel jaz, in bodo tudi ostali za menoj, — a jaz, gnan in pójan kakor volk, našel sem jih, in ostal mej njimi. Nocoj pa sem se napotil, da jih zapustim; — vedi Štefan, oni Vêrnazz, katerega smo obesili gori v Črnem Grabnu, to je tisti Brnjač, ki je kriv, da sem denes jaz to — kar sem. Štefan, izpusti me! Če pa nečeš, — če pa nečeš — vraga, jaz sem dovelj izkusil, da tudi to ne bo najhujše — da me brat izroča vešalom!"

„Pa kaj hočeš storiti?" vpraša Poljak, ki je strmeč poslušal brata.

„Proč pojdem, — nocoj še bom na Štajarskem, in potem — kdo me bode še videl?"

Kratek molk je nastal.

„Jaz ne smem, jaz ne morem!" vzklikne čez nekoliko trenutkov oskrbnik in se obrne v stran.

„Štefan, kje so pa naša mati?" reče oni poluglasno.

Poljak je sedel z bridkim vzdihom na stol pri steni.

Tiho je postalo v sobi.

Čez nekoliko trenutkov vstane oskrbnik in gre proti ječnim vratom ter jih odprè.

„Sem pojdi!" veli bratu.

Oba stopita v malo zapornico; jedino okno v njej varovala je železna mreža.

„Tu pod postelj ti denem pilo," reče Poljak, „glej, da boš z železom gotov, zunaj ni straže! Sedaj pa pojdi sem, da te zvežem!"

Stopila sta nazaj v prvo sobo, in Poljak zvezal je bratu zopet roki, kakor sta bili prej.

Dotaknil se ga je sedaj v prvič nocojšni večer; in kakor bi bila mej njima neka natorna moč, — tako ja je potegnila jednega k drugemu, — srečnega brata poštenjaka — na prsi k bratu hudodelcu. Držala sta se jeden trenutek, potem odstopi Poljak in pokliče vojake, kateri so dremali zunaj.

Zaprli so rokovnjaškega glavarja, in oskrbnik je zapovedal, da naj stražijo v veži vrata pisarnična. Zaspani vojaki bili so zadovoljni, ker ni bilo treba stražiti pred gradom.

Drugo jutro, na vse zgodaj, vzdramil je Poljaka, kateri vso noč ni zatisnil očesa, glasan krik v spodnjih prostorih. Akoravno je vedel, kaj to pomeni, kakor tudi soproga njegova, katerej je bil vse

razodel, opravila sta se naglo oba in hitela doli. Tam so jima naznanili, da je jetnik ušel. Prepilil je bil vezi, katere so držale debelo železno mrežo, ter splezal skozi okno.

Poljak je odposlal vojake na vse strani; a vedel je in želel, da bi bilo zastonj.

Proti poludne vrnila sta se dva vojaka domov in naznanila, da je tudi Mozolove Polonice zmanjkalo to noč in da nihče ne vé, niti kam, niti s kom je odšla. Pavlek, brat njen pa, pripovedovali so vojaki, umira vsled udarca, s katerim se ga je bil v prejšnej noči otresel ubežni rokovnjaški glavar.

(Konec prihodnjič.)

Spomini o cirkniškem jezeru.

Spisal dr. H. Dolenec.

VII.

Kakor sem uže omenil, ni vsako leto, da bi se jezero popolnoma osušilo; niti se da o tem kaj gotovega povedati, kedaj se osušeno jezero zopet napolni. Navadno je drugo polovico septembra uže kolikor toliko vode nastopilo, a tudi pomnim leta, ko je na sv. Martina dan sneg popolnoma suho jezero zapadel. Mokra jesen pa zalije vso ravnino in napravi povodenj, katera škoduje bližnjim vasem, posebno Dolenjemu Jezeru, iz katere vasi celo ljudi prežene. Pa tudi Gorenjemu Jezeru pride voda skoro čez tretjino njiv pod vasjo. Pri takej vodi se ve da ni lova, niti zabave; ako še sapa vihti, delajo se veliki valovi, in celo voziti se po jezeru je nevarno. Tudi jaz sem skušal to nevarnost in še dandenes se mi grozi, ko se spominam dneva, katerega smem prištevati najhujšim, kar sem hudih prebil.

Po opravilu bil bi moral uže zjutraj na Otok iti. Nujno delo me je zadržalo in še le opoludne sem odrinil od doma. Na jezeru ni bilo človeka, da bi me bil prepeljal na Otok, vse je bilo v gozdu pri drvih. Vragov boter so bili sicer doma, a bili so bolni; vender ker je moralo biti, odpravil se je mož, da me bode prepeljal. Takrat je mož uže težko govoril, bil je zabuhel, oči so se mu lesketale, tudi hodil je težko, vozil je pa še vender dobro. Z menoj se je odpeljal tudi stari Telič, kateremu sem rekel „suhi jezerec“, ker ta mož ni

Rokovnjači.

Historičen roman.

Po pokojnega Josipa Jurčiča osnovi spisal Janko Kersnik.

(Konec.)

Tri in dvajseto poglavje.

Kdor bo prepričan, de je na cestah inu potih popadel, al deželniga voznika naj bo na suhim al na vodi, al poštniga Kurier-a al njegov rone al Kurierja, ki nosi kralevne al ministrove al gospojskine al generalske pisma, al druge popotnike; ta bo k' smerti obsojen, ako se po njegovemu djanju skaže, de se je koga lotil s to mislio, de bi ga vmoril, al okradel, al njemu pisma, papirje al poslane pisanja vzel, desilih bi ga ne vmoril, al ne okradel.

Člen II. postave od 9. snežnika leta šest.

Vodnikov prevod.

Skoro pol leta po zadnjih dogodkih sredi zime zbralo se je v Ljubljani vojno sodišče, „le conseil de guerre spécial", prvo in zadnje v času francoske vlade na Kranjskem.

Soditi je moralo — rokovnjače; one, katere so bili ujeli ob napadu v Črnem Grabnu, in še nekaj tovarišev njihovih, katere so prijeli po ovadbah in izjavah uže zaprtih tolovajev, in pa vsled skrbnih preiskavanj po vsem Brdskem in Kamniškem okraji.

Da bralec ume, zakaj so bila ona specijalna vojna sodišča, ali kakor Vodnik v prevodu izvirnega naslova „le conseil de guerre spécial", isto imenuje — „posebno zvoleni sodniki čez tolovajstva krive", tako grozna vsem hudodelcem, da so povsodi, koder koli so bila ustanovljena, in to zlasti v Nemcih v Renskej provinciji, v kratkem času iztrebila v mnogih okrajih tolovajske tolpe, katere so v onih nemirnih časih rogovilile povsodi, — omenjamo le, da so jih sestavljali iz vojaških dostojanstvenikov, in da proti izreku tega sodišča apelacija ni bila mogoča. Sodba bila je le: oproščenje ali pa — smrt, in izvršila se je takoj. Sodišče, katero se je zbralo, da sodi rokovnjače,

bilo je sestavljeno na podlagi zakona od 19. vendemiaira leta XII. in predsedoval mu je baron Roussille, polkovnik petega pešpolka „per slovenski vojski“, kakor prelaga Vodnik uradni naslov „armée d' Illyrie;“ votanti bili so štirje kapitani in dva lajtnanta. Tožnik bil je kapitan Coste, rodom Francoz, kakor vsi sodniki.

Slovenski tekst omenjene sodbe, katera je bila proglašena v francoskem, slovenskem in nemškem jeziku v 600 iztisih, in katerega je preskrbel Vodnik, pripoveduje, da „ti gospodje sodniki si nič niso bili svoji ne med seboj, ne z nobenim med obdolženimi, na nobenimu kolenu prepovedanmu, ne po kervi ne po svačini.“

Pa bodi nam dovoljeno, da podamo bralcu glavne točke onega zapiska po izvirniku!

„Ti na povelje Excellenz gospoda Maršala vojvoda Dubrovškiga General Poglavarja slovenskih dežel, vkup poklicani vojskni sodniki so se zbrali v' svoji njim odkazani sodni hiši, de bi sodbo sklenili čes obdolžene; ..... vsi obdolženi, de so skrivno umorili gospoda Boissaca kapitana adjutanta, inu Vernazza sekretaria inu tolmača Excellenz gospoda Maršalla vojvoda Dubrovskiga, inu druge officirje inu soldate francoske ne znane.“

„Zbor inu sodba se je začela. Prezident je rekel pisavcu pernest nu de ima brati spis prašanjov inu odgovorov, kar kol so obdolženi inu priče govorile, inu kar je proti nedolžnosti obdolženih, al kar jih izgovarja.“

„Po tim branju je vkazal Prezident perpelati vjete obdolžene. So bili perpelani brez železja, ne zvezani, inu s' svojimi besedniki (zagovorniki). Zdaj je bilo dano na znanje obdolženim v kom so toženi inu krivi; potle jih Prezident isprašuje, prašanja sta jim prestavlala gospod Vurzbach inu gospod Kalan, pravdna dohtarja inu tolmača; inu obdolžénci so skus ta dva odgovarjali.“

„Priče so posebej sprašane, inu krivim so skazane njih prepričanja.“

„Po tim zašlišimo referentove razločke inu sklepe; zašlišimo tudi tožene inu njih zagovarjanje, kar so imeli sami reči inu kar so njih besedni doktarji za nje govorili, ktiri so zadnič rekli, da nimajo nič več perstavit inu de je vse rečeno kar krivim pomagati zamore. Prezident praša sodnike, če hočejo še kaj razločka. Sodniki reko: nič več. Prezident vkaže zagovárjavcam inu toženim iz sodne

hiše vun stopiti, tožene peljajo spet v' njih zapérco. Prezident naprosi pisarja in druge poslušavce de bi vun stopili."

„Sodniki sodijo per zapertih durih inu Prezident jih praša tako: So li krivi skrivnega poboja nad francoskimi soldatmi ti toženi možjé?"

„Volji se pobérajo od spodne stopne gori, inu na zadne da Prezident svoj volj. Sodniki z' enim glasam sklenejo, de zgor imenovane pregréhe so krivi."

„Po tim praša cesarski komissar, kaj so obsojenci zaslužili. Prezident zbere spet volje tako, kakor je zgor rečeno. Sodniki sturé pravico inu z enim glasam jih obsodijo k' smerti, inu naročé kapitanu Referentu to sodbo dati natisnit po francosko, slovensko inu nemško, inu jo po vsih besedah dopolniti."

„Skleneno inu sojeno brez narezen iti iz zbora; inu sodniki so podpisali pervi spis te sodbe, kakor sta se tudi podpisala referent inu pisavic."

Tako nam pripoveduje iztis one sodbe, morda jedini, kateri se je še ohranil izmej tistih šeststo, kolikor jih je naročilo vojno sodišče.

Obsojenih je bilo dvaintrideset hudodelcev, — vsi kateri so bili navzočni pri onem roparskem napadu; pa ujetih je bilo samo pet, vsi drugi so bili sojeni in contumaciam. Pozvedelo je sodišče njihova imena, ker so jih povedali drugi jetniki, a prijeti jih ni bilo moči, kajti pobegnili so bili čez štajersko mejo. Tudi Groga je bil imenovan mej njimi, a pravega njegovega imena niso znali.

Ujeti obsojenci, „condamnés presents" bili so večinoma znanci naši: Bojec in Peter Toča, katera dva sta bila okrevala popolnoma. Samoglav in Obloški Tonček in še jeden rokovnjač, katerega so bili zasačili pri menjanji bankovcev, ukradenih iz francoskih kas.

Vêdli so se pred sodiščem, kakor navadno vsak hudodelec v jednakem položaji; bili so skoro apatični. Sodniki so izprevideli, da imajo pred seboj samo malo številce velike nevarne rokovnjaške zadruge, a več zvedeti po jetnikih o tej zadrugi ni bilo moči, ker isti sami niso mnogo več znali, nego imena posameznih društvenikov.

Najpogumnejši, ali recimo najbolj apatičen bil je Peter Toča. Ko jim je „kapitan Referent" bral sodbo in jim ob jednem naznanil, da se bode ista v dveh urah izvršila, in da izvršitve niti priziv niti prošnja za pomiloščenje ubraniti ali odložiti ne more, ozrl se je Toča tja, kjer je stal Obloški kobilar. Srečala sta se v očeh, in

preko Petrovih usten seglo je nekaj, kakor porogljiv spomin one noči v bistriškem gozdu, ko se je kobilar norčeval, da bosta skupaj visela. Tonček je zrl srpo v tla, in le rumeno lice njegovo kazalo je o čutu, kateri ga je pretresal.

Bojec se je zgrudil nazaj na klop in videlo se je, da so ga jedine besede „obsojen k smrti“ postarale za mnogo mnogo let. Sključen je sedel tamo in v zgubani obraz segla mu je pepelnata barva.

Obravnavalo se je tridesetega januvarija dopoludne; popoludne ob treh izvršila se je sodba.

Za pokopališčem sv. Krištofa bilo je zbranega mnogo ljudstva, ko je dospel tja močán vojašk oddelek z obsojenci.

Postavili so jih k zidu in potem jim je bral vojni komisar še jedenkrat vso sodbo.

Nekoliko trenutkov pozneje zagrmel je strel francoskih pušk, in pravici bil je plačan krvavi dolg.

In kakov prostor je to, kjer se je to godilo! Kako lepo se vidi od tod tja na Kamniške planine in tja na gore, mej katerimi se vije Črni Graben!

Štiri in dvajseto poglavje.

„Verdorben — gestorben.“
Heine.

Minulo je bilo deset let.

Francozov uže zdavna ni bilo v deželi, in gospostvo na Kranjskem imela je zopet avstrijska vlada. Prememba vršila se je naglo, in v marsikaterih krajih je ljudstvo še čutilo ni. Kajti francoske reformacije uvajale so se bile le polagoma, in v kratkem času Marmontovega, za nas Slovence gotovo najpomenljivejšega gospodarstva tudi v istini ni bilo mogoče vzbuditi ali utrditi v prostem ljudstvu čutenja, je li bolje ali slabeje, nego prej; zato je tudi narod tem rajši pozdravil zopet stari črnorumeni grb, ker je naš prosti ljud — in to je bil tedaj ‚narod‘, — uže od nekdaj konservativen. Spominov na kulturno imenitne in posebno naroden razvitek pospešujoče naprave francoskega cara, katere so imele svoj izvir deloma v diplomatičnih ali bolj političnih uzrokih, in pa v francoskej mimo nemške bolj razvitej kulturi, — onih spominov naš rod tedaj ni znal ceniti; ostali

so mu le bolj — realni spomini, tikajoči se neusmiljenega izterjevanja davkov in vojnih kontribucij. Saj vender iz istih časov pomni naš kmet še svoje — „fronke!“

Tudi na Kolovci ni bilo videti, da se je kaj izpremenilo. Oskrboval je graščino še vedno stari naš znanec Štefan Poljak, katerega je gospodar Franc grof Hohenwart rad pridržaval v tej službi. Prišel je bil isti po odhodu Francozov parkrat ogledavat svoja Kranjska posestva ter se mudil tudi na Kolovci; in tu je izprevidel, kako vestnega oskrbnika ima; zato je pazil, da ga ne izgubi.

Rezika pa postala je bila krepka, pridna žena, in če so jej tudi trije zdravi pa hudomušni dečki mnogo prizadeli, kričeči in otročje burke uganjajoči po gradu in po bližnjih vrtovih, bila je ona vender tako rekoč drugi oskrbnik v gradu, in je obilo pomagala soprogu pri obširnem gospodarstvu. Njen oče bil je še vedno sodnik v Kamniku, in kolikor je imel prostih ur v tednu, prebil jih je skoro vse pri Poljakovih.

Mati Štefanova pa je bila pred par leti umrla. O Ferdinandu jej Poljak ni bil ničesa razodel; na smrtnej postelji še mu je naročala, naj hrani polovico njenega malega premoženja, katerega dedič je bil Štefan, za izgubljenega brata, in sicer tako dolgo, da mu jo bode mogel izročiti, ali da se prepriča o njegovej smrti. In Štefan je vestno izpolnjeval materino željo. Pa v vseh desetih letih ni zvedel ničesa o ubežnem rokovnjaškem glavarji.

Spominjal se ga v zadnjih letih ni več tolikokrat, negov početku; samo jedenkrat pred več meseci oživel mu je zopet za nekoliko časa ta spomin, pa sedaj je bil uže zopet minil.

Stara Mozolka je bila namreč pred devetimi meseci umrla. Po Pavlekovej smrti, katerega je kmalu po onej usodnej noči nagla sušica pobrala, bolehala je starka vedno. Morila je ni toliko izguba jedinega sina, bolela jo je mnogo bolj sramota Polonična.

Vsi ljudje, ves okraj je vedel in govoril, da je deklica šla z rokovnjači, in materi je bilo sedaj uže skoro ljubše, da se Polonica nikdar več ne vrne. In res se ni vrnila.

Trda je postala mati polagoma, in odurna proti drugim ljudem; po noči v časih pa, ko jej spanec ni hotel blizu, jokala je bridko in tožila Bogu, zakaj jo je tako kaznoval.

Ta na videz skrita, a vender globoko pekoča žalost izpodjedala jej je zdravje; hirati je jela, in sedaj je bilo uže devet mesecev, kar so jo pokopali.

Umrla je ne da bi storila oporoko; zapustila pa je lepo, nezadolženo posestvo. Sodnija je imenovala oskrbnika temu posestvu in razglasila po vseh uradnih časopisih poziv do dedičev, in zlasti do izgubljene Polonice, naj se oglasijo v teku jednega leta, da sprejmo dedšino.

Ta poziv vzbudil je pozornost Poljakovo in žalostne, neprijetne spomine. Pozvedoval je nekolikokrat pri starem svojem prijatelji, doktorji Burgerji, kateri je bil predstojnik Brdske patrimonijalne gosposke, — in Mozolovina je spadala sedaj po novej upravi k Brdskemu okraju, — se li ni oglasila še ona Mozolova Polonica, ali kdo drug zaradi te dedšine. Pa nihče se ni bil javil.

Obrok, kateri je bil prost Mozolovim dedičem, potekal je uže skoro, ko se nekega dne oglasi Poljak zopet na Brdu v opravilih. Imel je mnogo posla, in ko je bil isti gotov, reče na jedenkrat dr. Burger:

„A propos, gospod oskrbnik; kakor sem zapazil uže večkrat, zanimate se Vi jako za ono Mozolovo zapuščino. Glejte, pred nekoliko dnevi pisal mi je nekov advokat iz Gradca, da mu poročim, kaj je s to dedšino, ker se je pri njem oglasila mlada ženska, katera trdi, da je hči pokojne Mozolke! Čakajte, da poiščem pismo!“

Poljak je malo prebledel.

„Iz Gradca, pravite?“ reče naglo.

„Da, da, iz Gradca; tu je pismo!“

Rekoč podá graščak dotični list Štefanu.

V istem drugega ni bilo, nego vprašanje, katero je bil oskrbnik uže čul.

„Stvar me zanima,“ reče Poljak po kratkem premolku, „in najbolj zarad onega rokovnjaškega glavarja, kateri je ubegnil s Kolovca isto noč, ko je zmanjkalo tudi Mozolkine hčere; — to vender pomnite, doktor?“

„Prav imate; morebiti sedaj kaj pozvemo. Odgovoril bom kolegi v Gradec, in verujte mi, da bo ona deklina v kratkem tu; kadar pride na Mozolovino, Vam bom pa naznanil.“

Poljak res ni dolgo čakal; kajti čez kakih štirinajst dnij govorili so na Kolovci hlapci in dekle, da je Mozolova Polonica prišla domov in da je pripeljala s seboj tudi osemletno dekletce, — hčerko svojo, kakor so dejali ljudje.

Tudi Brdski doktor pisal je to Poljaku, pa ta se le ni mogel odločiti, da obišče Mozolovino.

Sedel je nekega popoludne v svojej pisarni, ko vstopi kmetsko, čedno opravljena ženska s pohlevnim pozdravom. Bila je morda kakih trideset let stara, še vedno lepega, pa malo bledega obraza, kateremu se je poznalo, da so uže bridke izkušnje risale nanj svoje proge.

„Kaj hočete?“ vpraša Poljak ter piše v jednomer svoj zapisnik, ne da bi se ozrl bolj v kmetico.

„Par besed bi rada govorila z Vami,“ reče ona; glas se jej je skoro tresel.

„Le povejte; kaj pa je vender?“ deje oskrbnik.

Bil je vajen takih kmetskih prošnjikov, zato je tudi delal in pisal dalje.

„Jaz sem Mozolova Polonica!“ reče ona.

Sedaj pa Poljak tudi ni več pisal. Pero palo mu je iz rok in skočil je kvišku s svojega stola. Dekle pa je zakrilo obraz in bridko zajokalo.

„Kje je pa Ferdinand?“ vzklikne nehoté Štefan; saj ni imel časa premišljevati, ali je Polonici znano sorodstvo njegovo z onim, ali ne.

„Jaz ne vem,“ odgovori ona; „vprašati sem hotela Vas, ste li kedaj še čuli o njem.“

Rekoč se plaho ozre v oskrbnika.

Isti je spoznal sedaj, da je res Polonica, ki stoji pred njim, — pa kako se je bila izpremenila!

„Nič, nič!“ deje naglo in nemirno Poljak, „odkar je šel, nisem čul besedice več o njem! In kedaj je tebe — Vas zapustil?“

„Osem let je uže tega! Šel je s Francozi na Rusko!“

„Na Rusko!“ vzklikne Štefan; vedel je, kaj pomenijo te besede; kajti v spominu mu je še bilo, da je ilirski polk, „chasseurs Illyriens“, h kateremu je dajala Kranjska tri tisoč mož, tudi moral s francosko vojsko tjà proti Moskvi; — in koliko izmej onih treh tisoč se je vrnilo?

„Na Rusko!“ ponavlja še jedenkrat poluglasno Štefan; „in Vi niste nič več čuli o njem, je li še živ, ali mrtev?“

„Nič več!“ reče sedaj tudi Polonica.

„In zakaj je šel tja? Zakaj je šel k vojakom? Bil je vender na Avstrijskem?“ hiti Poljak; „pa sedite vender!“

Rekoč ponudil jej je stol.

„Povedala Vam bom vse, gospod oskrbnik,“ povzame potem ona govor. „Nande mi je pri odhodu tudi naročil, naj grem k Vam, če bo prilika, in zato sem prišla. Gospod, saj Nande ni bil takov, kakor so govorili ljudje o njem!“

Uprla je pri teh besedah svoje rosne oči v oskrbnika; ta pa je zrl k tlom.

„Tisto noč, ko so ujeli Nandeta,“ nadaljevala je ona, „par ur pozneje prišel je vnovič trkat na moje okno, in potem sem šla ž njim. Zjutraj bila sva uže blizu Gornjega Grada na Štajerskem, kjer ni bilo več nevarnosti. Nande je bil tako oslabel, ker ga je rana na glavi vedno bolj pekla, da ni mogel več dalje. Ostala sva pri nekem samotnem drvarji par tednov, da je Nande ozdravel. Potem pak sva šla proti zgornjemu Štajerskemu. Nande je kupil blizu Gradca malo kajžo in polja za par mernikov posetve in tam sva živela malo več, nego poldrugo leto. Nekega dne pride Nande, — pozno proti večeru, ves spehan iz mesta domov. Pripovedoval mi je v naglici, da ga je v Gradci nekdo spoznal kot dezerterja, in da je komaj ušel; sledili so ga pa vojaki. Dejal je, da v tej noči ne ostane doma, da se hoče skriti v gozd, ker bodo prišli gotovo za njim. In res so prišli in pretaknili vse kote. Hoteli so tudi mene zapreti, pa pustili so me vender. Drugo noč pride Nande in mi pové, da pojde čez Koroško mejo, in da se bode prostovoljec zapisal francoskim vojakom; dejal je, samo za nekaj časa, da se tukaj vse pozabi. Jokala sem in prosila, pa Nande je dejal, da mora tako biti, in šel je. Pustil mi je nekoliko denarja, — mnogo ga ni imel, ker je rekel, da so mu ga tedaj vzeli, ko so ga tukaj popadli, — in obljubil je, da se vrne precej, ko bo nova vojska končana. Zvedela sem potem, da je moral njegov polk na Rusko. Čakala sem dolgo, dolgo. Koliko sem imela opravila z dekletcem, katero se je rodilo pol leta po Nandetovem odhodu! In kako sem se bala vojakov in biričev, ki so ga hodili vedno iskat. Potekla so tri leta, pa Nandeta ni bilo nazaj, in jaz tudi nisem mogla več živiti otroka in sebe z ono kajžo. Šla sem služit; naučila sem se bila nemški, in dobila sem res kmalu službo v Gradci; otroka sem pustila na kmetih in plačevala zanj, kar sem zaslužila. Domov semkaj nisem mogla. Služila sem pri nekem doktorji v Gradci, in ta mi je sedaj povedal, da me po časopisih iščejo, in da so mati umrli. Prišla sem in zdaj bom morda ostala tukaj. Ko bi le Nande bil tukaj!“

Jok jo je zopet posilil.

Poljak je nemo poslušal to priprósto povest. Smililo se mu je to nesrečno dekle, in usoda bratova ga je močno genila. Vedel je, da Nandeta ne bo več nazaj, ker ga do sedaj ni bilo; ruski sneg jih je malo vračal.

„Pisal bom v Ljubljano in na Dunaj," dejal je Štefan po kratkem premolku, „morda je mogoče kaj pozvedeti o Nandetu!"

Govorila sta še delj časa, in oskrbnik peljal je bratovo ljubico naposled k svojej ženi. Proti večeru še le vrnila se je Polonica domov.

Dolgo časa je trajalo, da je dobil Štefan po prizadevanji francoskega poslanstva poročilo o bratu. Mogoče je bilo to, ker se je Nande, kakor je bil uže prej naznanil Polonici, upisal s svojim pravim imenom mej francoske prostovoljce. Pa to poročilo je bilo kratko; pripovedovalo je, da je Ferdinand pl. Basaj v zapisnikih polkovih, katere so sestavili po begu iz Rusije, zaznamenovan kot izgubljen, „perdu".

Ruski sneg bil je morda njegov mrtvaški prt. — —

Leto pozneje umrl je stari sodnik Gavrič. in kmalu potem prejel je tudi Poljak tako ugodno ponudbo s Českega, da je sklenil, zapustiti Kranjsko ter iti tja. Dobil je tam oskrbništvo velike domêne. Pri svojem prijatelji, doktorji Burgerji pa je založil prej oño svoto, katero je ranjka mati namenila Ferdinandu; Štefan je odločil, da se hrani sedaj za Nandetovo hčerko. Dopisovala sta si prijatelja še dolgo, a po dr. Burgerjevej smrti izostala so pisma s Českega, in tudi Štefana ni bilo več na Kranjsko nazaj. —

Rokovnjaška družba pa je polagoma v teku let zopet jela narastati in puščala je v novič tu in tam, pri kmetih in gospodih svoj sled. Pa bile so vse to le male tatvine; do večjega ni prišlo, ker jim je manjkalo stare organizacije ali bolje starega energičnega organizatorja. Prvi deležniki bili so se ve da vsi udje nekdanje silne rokovnjaške druhali.

Tudi nekov Groga je nastopil, imenovan „veliki Groga, rokovnjaški papež", ki je svoje ljudi v Udnem (vojvodinem) borštu nad Kranjem pod krivo jelko tudi poročal, govoreč za blagoslov:

„In nomine patre
Vzemi jo na kvatre!
Če drugo dobiš,
Pa to zapustiš!"

Pa to ni bil pravi nekdanji Groga. Umrl je ta mož v visokej starosti še le leta 1854. in bil je — Tomaž Velikonja.

Dvajset let sem pa so rokovnjači izumrli in zginili. Živé le še v pripovestih o njihovih tatvinah.

In Polonica?

Ko sva predlanskem z ranjkim Jurčičem šla na sprehod čez Kolovške gozde, vodila naju je pot tudi mimo Mozolovine. In tam je pri čebelnjaku sedela stara, sključena ženica, katera naju je prijazno pozdravila. Govorili smo par besed, in potem sva šla dalje in jaz sem prijatelju pripovedoval, da je to Mozolova Polonica, katerej ljudje tudi sedaj še tako pravijo, in o katerej trdijo, da je bila nekdaj „rokovnjaška baba“. Posestvo je bilo sedaj uže last njenega vnuka, in ona imela je tu le živež in poboljšek izgovorjen. Doma se je mudila večjidel pri pravnukih in molila je, mnogo molila.

To pač tako pride na stare dni!

Lansko zimo pa so jo pokopali tam gori na Rovskem pokopališči, tja, kjer sta uže skoro sedem deset let počivala strijc Blaž in Pavlek.

EPILOG.

Ko sem se lotil dela, dovršiti ta roman, katerega nadaljevanje je prezgodna Jurčičeva smrt pretrgala, vodila sta me dvojna ozira: prvič prepričanje, da „Zvon“ ne sme takoj v prvem svojem tečaji ostati na dolgu s povestjo, katera je v svojem početku uže vso pozornost vzbudila: drugič misel in želja, da tudi onemu odlomku, katerega je zapustil Jurčič, ne more biti na kvar, ako se povest bodisi dobro ali slabo završi.

Našel sem v zapuščini mnogo historičnega gradiva, mnogo zapisanih rekov in dovtipov in s pomočjo tega materijala in opiraje se na spomin, v katerem mi je bil še marsikateri pogovor z ranjkim prijateljem o „rokovnjačih“, poskusil sem dopolniti in dovršiti roman. Kar je slabega, moram vzeti na svoj račun, in to tem rajši, ako sem čitateljem z izvršitvijo bolj ustregel, nego, ko bi bil odlomek v miru pustil.

Na Brdu, novembra meseca 1881. Janko Kersnik.